

Matka Americasta Siperiaan

Heinäkuun 18. pvä lähdin Waukeganista Illinoisista toteuttamaan aikomustani matkustaa Venäjälle, Siperiaan. Päästyäni junaan jossa ei ollut montakaan matkustajaa silloin, tuntui vähäsen yksinäiseltä ja vielä enemmänkin kun sivuutin Cyclone aitalankatehtaan, josta 8 vuotta Toverini ja asunto-paikkani isäntä "Hempan" kanssa katselivat ulos, käsiään heiluttaen hyvästiksi.

Mutta matkan lyhentyessä, ja lähestyen Chicakon häipyi pois yksinäisyyden tunne. Niinpä Chicakon väen tungoksessa ei enää ehtinyt muistaa mitään.

Sieltä lähdin tavattoman pitkällä Expressi Junalla New Yorkia kohden, N. Y. central tietä. Rautatieläisten Lakon sanoivat ei vaikuttavan mitään, mutta kuitenkin huomasin matkan varrella että se hidastutti kulkuamme jonkun verran, ja niinpä saavuimmekin N.Y 2 tuntia myöhästyneinä. Muuten ei junamatkalla mitään erikoista huomattavaa lakon menosta silloin nähnyt.

Päästyäni Suur New Yorkin keskukseen eli "Great Cendral" miten he sitä nimittävät, huomasin olevansa hyvin pieni ja tietämätön Suuren kaupunkin elämästä. Ilman sen enempää kaupunkia tarkastamatta tai huomaamatta kuljin hotellipalvelian opastamana kallishintaiseen "Richmond" Hotelliin. Maksettuani yhden yön vuokran \$ 3,0 ja tuojalle pyynnöstä vartin, josta hän ei näyttänyt tyytyväistä naamaa, sain puhtaan huoneen piironkeineen vesialtaineen, ja puhtaan vuoteen. Matkasta väsyneenä ja yön valvonnasta, heitin itseni petille, vaikka tosin vähän peljäten Rahojeni säilyttämistä, Kuzbas-osuus kun oli mukana.

Mutta hyvin se meni yö, ja seuraavana amuna, 20 p. lähdin etsimään Kuzbas konttori. Kysyin vaan Hotellista missä päin on W. 40th St. Kävelin sitte etelään päin 6 plokia ja kysyin ensikertaa N.Y Polisilta, joka sattui olemaan ihmismäinen ja

neuvoi kauniisti Green Hornillekin, jonka hän varmasti huomasi. Myöhemmin sain kokea, että ne ei kaikki neuvokkaan aivan yksinkertaisesti tai suorasti oudon näköiselle huonosti puhuvalle vieraalle.

Klo 9 aikana tulin Kuzbas-konttoriin, ja pian sinne kerääntyi enemmän ihmisiä kun oikeastaan olisi sopinu. Kaikenlaisia laatikoita, setseliä ja matkavehkeitä oli yksi suuren puoleinen huone täynnä, 3 konttorihuonetta samalla tavalla täynnä papereista, kirjoista ja kaikenlaisista vehkeistä. Siellä maksoin osuuteni \$ 330,0, ja noin klo 11:00 ajoissa lähdimme sisään-tulo-verokonttoriin, monta miestä ja naisiakin, ainakin yksi Suomalainen yksinäinen. Sieltä selviydyin hyvin kun oli minulla ne In come Tax kuitit. Joitakin toveria pidettiin lujallakin, ja joutuivat maksamaan niinkin paljon kuin \$ 30,50 c. Pientä valmistelua oli sitten minulla koko päivä, ja vähän kaupungin tarkastelemista.

Koville otti seuraavana päivänä menoni Laivatokalle kysymään matka-arkkuni perille saapumisa. Kulkeminen on vaikea niillä maan alaisilla ja päällisilläkin junilla. Mutta hetken kierrelletyäni löysin sen kuitenkin, ja kistu oli perille päässyt.

Lähtöpäivänäni (22. Jul. 1922) aamuna klo 6 nousin ja olin parturis-sa. Samana aamuna unhoitin safety razorini sinne hotellin pesuhuoneeseen, josta olen harmissani vieläkin. Sitten lähdin oikein liiankin aikaisin Holland American Steam Ship co. Laivaa Rotterdamia hakemaan, jonne osasinkin hyvin, Noin 10 aikana päästiin laivaan kaikellaisten tarkastusten ja kujukulkujen kautta.

Satamasta lähdettiin vähän ennen puolta päivää ja saatiin ruokaakin aivan kuin lähtiäisiksi tai alkajaisiksi. Laivoja meni ja tuli koko iltapäivän, mutta seuraavana aamuna ei niitä enää oikein paljon näkynyt. Meri tuntui heti alusta alkaen hyvin tynneltä, ja sellaisena se jatkuikin kaiken matkan, ainoastaan

yhden ruoka aterian annoin anteeksi ja tunsin vähän pahoinvointia, mutta sillä se meni ja olikin taas seuraavana aamuna entistä tulisempi nälkä. Muuten olin kauhean nälkäinen koko Atlannin matkan ajan.

30 p. Heinäkuuta päästiin Plymothin Englantiin jossa pieni aika pysähdyttiin. Seuraavaksi pysähdyimme Franskassa Boulogne-nimisessä kaupunkissa, ja sitte oltiin 31 p. illalla Hollannissa Rotterdamin kaupunkissa, jossa viivytettiin koko seuraava päivä ja saimme kulkea kaupungilla, mikä on sievää vanhaa aikaista kaupunkia. Ruokapaikassa huomasimme, että ne syö kokolailla hyvin, ja ei ollut pahoin kallistakaan 1 guldenilla 10 c sain oikein hyvän puolisen. Viina, olut ja viini näytti olevan kaikkialla yllin kyllin, ei sentään juopuneita näkynyt ollenkaan.

Vähän ennen lähtöä Rotterdam satamasta, tuli joukko C.P. jäseniä tervehtimään meitä, jotka olimme Warszawa Laivan kannella. Punalippua kantoivat julkisesti, jossa oli sirppi ja vasara ja kirjaimet C.P. He olivat moottoriveneellä matkassa ja pääsivät aivan laivamme rinnalle. Laulettiin Kansainvälistä, ikävä vaan että meidän joukko ei sitä oikein hyvin taitanut. Rotterdamista lähdimme klo 10 illalla, ja toista tuntia aikaisemmin olivat lähteneet kommunistitoverimme jokea alaspäin. Sivuuttaessamme heidät lähellä merta, hurrasivat ja lauloivat joukot hyvästiksi punaisen ilotulen palaessa heidän veneestään. Tunsimme heidät hyvin, kun näimme lipun.

Ilma oli raitis miltei kylmä, niinpä painauduinkin makuusijalleni, joka ei ollut aivan parhaimpia. Yöllä vielä koko paljon kylmäkin.

2. pvä Elok. illalla pääsimme Kielin Kanallin suulle. Mennä lävitse otti noin seitsemän tuntia. Päivän kun oli 10:neen asti, niin ehdimme nähdä sitä koko paljon. Kaunista maisemaa oli kahden puolen ja suuria rautatie siltoja, joista ilman kohottamatta kuljimme alitse. Näytti kyllä, että

useammat ihmeissään odotti mahdollumeko, vai käykö kiinni masto.

Yöllä 4:jättä päivää vasten olimme aivan tietämättä ajaneet Danzigin satamaan, jossa pysähdyimme noin klo 10:neen aamupäivällä. Minä sain Kielin Kanallia katsellessani yskän ja sen tähden voin pahanlaisesti. Sanoivat olleen aika moisen metakan siellä rannalla; poliisi oli raastanut vaimoa ja poikaista, sekä yksi mies oli joutunut maksamaan sakkoo satoja markkoja.

Samana päivänä pysähdyttiin Pilau-nimisellä paikassa jonkun matkan päässä huononlaisesta laiturista. Pienellä Höyry veneellä tulivat hakemaan Lithuaniaan menevät. Siitä alkaen on näkynyt rantaa oikealla puolen miltei kaiken aikaa, saaria ja mantereita.

Ei tarvinnut keikkua eikä olla merikipeä Idämerelläkään, ja nyt on meitä ainoastaan Kusbas ja Karjalaan meneviä tällä laivalla. Ei ole ahdasta eikä varkaiden vahtimista enää. Vastussia ei ole ollut mitään ja niin ollen kahnauksia tai eripuraisuutta ei myöskään. Minä kyllä itsekseni nyt jo uskon, että ei se näin rauhallisesti tule aina menemään, siksi kirjava on joukkomme. Ja tietysti on joitakin, jotka ei voi pitää kaikkia vastussia itsellään.

Sunnuntaina aamupäivällä 6 p. Elok. noin klo 11ta päästiin Pietariin. Vähän ennen katseltiin Xsuustanttia, josta en paljon mitään selvää käsitystä saanut, vanhoja sotalaivoja vaan oli paljon, vesi likaisen näköistä. Olimme ehtineet Pietariin aivan vastaanottajamme tietämättä. Sähkösanomamme oli pahasti myöhästynyt.

Ja siksi olimme joutuneet vähän väärään paikkaan. Hollantilaisilla oli kiire pois, kai siksi, että täällä kaikki juoma- ja syömävesi pitää keittää. Kovalla kiireellä tyhjennettiin lastimme pieneen laivaan, tai miksi sitä sanoa voisi, veden päällä oleva alus. Osa tavaroista kannettiin rannalle. Meidän piti olla mukana työssä, ja kantamalla kuljetettiin niitä pitkä matka. Työn jatkuessa toiset meistä tarkastuttivat passiaan ja tavaroitaan. Piti täyttää sellainen kaavake, jossa oli neljällä kielellä kysymyksiä, mistä ja kuka on, mihin menee ja mitä tekemään, paljonko rahaa ja

minkälaista. Sitte joku virkamies viellä täytti jonkun paperin, mikä liitettiin pasiiin eikä viellä annettu niitä pois.

Sitte tavarat tarkastettiin, käsilaukut, ja revolverit, viinat ja valokuvakoneet otettiin pois. Pyssyt ja camerat pitäisi saada takaisin, niin ainakin sanoivat.

Myöhään illalla johdettiin meidät suureen rappeutuneeseen taloon, josta helposti viellä näkyi entinen komeus. Sanoivat sen ennen kuuluneen jollekin Tsaarin sukulaiselle. Siellä meille keitettiin vettä, jota odottelimme kiehumaan noin klo yhteen yöllä. Me saatiin ainoastaan pari huonetta asuttavaksemme, eikä mitään makuupaikkoja. Minäkin nukuin yhdessä läpikäytävässä. Sain kaksi kapeaa penkkiä haltuuni, mutta ne kun olivat eri korkuiset täytyi ne kääntää ylösalaisin. Hyvin meni yö sentään kun itselläni oli plänketti.

Seuraavan päivän iltapuolella meidät muutettiin Hotelliin Nevskin varrella. Siellä jo oli tilaa ja sänkyjäkin, mutta ei matrasseja. Omamme ei olleet saatavilla kuin ainoastaan muutamilla. Yö kahdeksatta p. vasten nukuin lattialla, jossa menikin koko hyvin.

Tiistaina 8 p. Kuvernementin suuret Trokit siirtivät tavaramme laivarannasta junaan, ja olimme taas kovassa työssä. Saatiin kuitenkin kaikki siirretyksi myöhään iltaan, kun oltiin hommassa. Ruokailuajat menivät aivan sekaisin heti, kun omiini hoiteihimme jouduttiin, kaikki tuntuivat olevan nälässä aina vaan.

9:säs päivä puhdistettiin vaunuja, joilla matkustaa ja järjestettiin matka tavarat kirstut ja muut. 10. p. viellä oli puhdistustyötä. ;Minä sentään olin Hotellissa muuttoa auttamassa. Klo 4 j.p.p. aloitin ensimmäisen vahtivuoroni, ja samana iltana klo 11:ta lähdimme pois Pietarista. Sateella lähdettiin, ja sitä jatkuikin koko pitkälti.

Matkamme lyhenee hiljalleen ja maisema näyttää suomalta. Vahtivuorolla tuntuu kylmä vaivaavan. Tavaravaunuissa nukkuminen myöskin tuntui minusta kolealta, kunnes sain paksun takkini ja sadetakkini, niiden kanssa yöt nukkuen menee hyvin. Vahtiminen ei ole kovin vaikeata,

vaikkakin vapaakyydin ottaminen näkyy olevan monen monella ajatuksena.

Väki on köyhän näköistä ja likaista; rikkaiden näköisiä ei ole paljoakaan. Mutta kaupanteko on hyvässä käynnissä. Kerjäläisiä on myöskin, lapsia ja raajarikkoisia. Eräältä pojalta kysyivät, onko hänellä vanhemmat elossa, sanoi ei tietävänsä mitään niistä. Näyttää, että ei sitä päivässä muutosta, mutta yleensä on kaikki parempaan päin. Viljat on yleensä hyviä, vaikka maanviljelys on kovin vanhanaikaista. Mitään koneita ei ole näkynyt maanviljelysalueilla tässä rautateiden varrella. Sirpillä katkovat elot, kaurat ja kaikki viljat. Naiset ovat yleensä päätyövoimana maalla. Siltä ainakin näyttää minusta.

On niitä rikoksellisiakin täällä, koska matkamme alkupuolla näin miehen junastamme juoksevan metsään, ja sotilas ampu kaksi tai kolme laukausta perään. Olimme juuri lähtemässä, enkä tiedä, sattuiko. Ei ainakaan pahasti, koska ei kaatunut. Heti sen jälkeen juoksi suuri joukko miehiä samaan suuntaan, ja toivon, että saavuttivat, sillä en ainakaan minä haluaisi olla niissä metsissä ja lakeuksissa karkulaisena ja muutenkin. Sitte joitakin päiviä myöhemmin aikaisin aamulla jossakin asemalla taas kuultiin laukauksia, ja hetken perästä tuotiin miestä pyssyjen ympäröimänä, ja saipa hän korva-puustinkin juuri minun kohdallani. Nämät tapahtumat olen huomannut vahtivuorolla ollessani. Vaunusta ei paljoakaan mitään huomaa.

Yksi vaikea tapaturma tapahtui myöskin Venäjän puolella ajaessamme. Eräältä naiselta katkesi jalka, kun juna liikahti taaksepäin veturia irrotettaessa. Hän kai oli junan alla. Ja niin menetti nuori ihminen jalkansa. Sanoivat hänen olleen 27 v. Venäläinen. Niitä on monta vaunulastillista samassa junassa Venäläisiä Aasialaisia, Kiinalaisia tai Jappanilaisia ja kukaties mitä laisia. En tiedä mihin ja miksi menevät. Sen vaan tiedän, että paljon on kulkemassa sekä luvallisesti että myöskin ”pommaamassa”.

Mekin, vaikka olemme oikein vahtien kanssa liikkeellä, joudumme toisinaan antamaan vapaakyytiä

samoilla plätformilla, jossa junan kulkiessa seisomme. Erästäkin Siperialaista nuorta tyttöä kuljetimme useampia päiviä, ja antoipa eräs Americalainen plänkettinsäkin. Lapsia ja kaikellaista kansaa on menossa. Pitkä pitkät tavaravaununjunat heitä kuljettaa. Ja ompahan täällä tilaa kulkea, varsinkin täällä Siperian puolella. On ajettu kauan aikaa aivan pöytätasaista pintaa, minun luullakseni hyvää viljelysmaaksi, mutta silti vähän viljeltyä. Kyllä viellä on tilaa maailmassa, vaikka New Yorkissa luulin, että ei ole tilaa enää ollenkaan. Oikein sietäisi siirtää tänne sekä Chicakon että New Yorkin kaupunkit, että saisivat rakentaa sinne uudet mukavammat.

Uralin vuoret sivuutimme yöllä, enkä niitä niin ollen tullut huomamaan. Ainoastaan vähän nousua illalla, eikä se Rautatie kai korkeimmille kukkuloille viekään. Päivän, joka seurasi Uraalin poikkittultua yötä, olin pahanlaisesti kipeä. Ruoansulatus oli aivan pommissa. Kun viellä piti olla vahtissa, niin tuntui pitkältä kahdeksan tuntia. Muuten koko vahtiminen on sellaista huonosti järjestettyä hommaa; ei mitään oikeaa kuria. Kaikki vaan koittaa olla pomoja, ehkä minäkin. Olen ainakin kahdesti joutunut rääkkäämään Engliskaa, kanssavahtijoitteni kanssa; eivät tahdo pysyä paikoillaan. Ja onpa se hajanaista muutenkin viellä tämä siirtolaisuus tänne. Saboteeraajia on, hidastuttaa koittavat matkaamme ja ovat onnistuneetkin siinä all right. Varsinkin täällä Aasian puolla on täytynyt miltei aina vaan olla sivuradalla. Tässäkin, jossa nyt kirjoitan tätä, noin kuusi virstaa Omskista, sanovat oltavan on jo seisottu 15 tuntia, eikä viellä ole mitään tietoa milloin jatketaan matkaa, puhuvat sitä tässäkin viellä. En tiedä, josko siinä mitään menetämme niin erikoisesti, mutta kuitenkin useammat haluaisivat päästä perille. Kun viellä aina sataa, melkein aina, ja öiseen aikaan on kylmäkin toisinaan. Olihan siitä kyllä mainittu useammankin kerran Kuzbas-kirjasissa ja kirjoituksissa, mutta eipä niitä haluttaisi pitää mielessä.

Juuri ylempänä olevan kirjoitetuani tapahtui taas onnettomuus.

Seuraavalla raitiolla jäi mies junan pyörän alle, meni poikki vatsan kohdalta. Venäläinen kuului olleen. Ne ovatkin niin kovin rohkeita, tai kuinka sanoisi varomattomia, niitten suurten taakkojensa kanssa. Säkki tälläkin oli käynyt kiinni, ja sinne kompastui. Ja henki pois.

Nyt on maanantai 21 p. klo 4 j.p.p. ja viellä vaan olemme melkein samassa paikassa kuin Lauantai-iltayöstä tuotiin. Ei ole tietoa milloin lähdetään.

Myöhemmin tulín tietämään, että edellä mainitsemani paikka oli Omski, ja lähdettiinhän sitä sieltäkin sentään ja lujalla vauhtilla tultiinkin. Paljon ei pysähdytty ennen kuin Uudessa Nicolajevitsissa taas päivä.

Elok. 23. Ei pitäisi enää olla pitkälti Kemerevoon. Arvelevat päivässä tai kahdessa oltavan perillä. Mieliala ei ole oikein sopusuhtainen joukoissamme viime aikoina ollut. Kai sitä hankausiakin tulee enemmänkin, sillä itsekkäisyys on ollut lujalla useimmissa. Tietysti sitä ei tunnusteta mielellään, mutta niin se kuitenkin on. Nyt sanoivat junan pull out. Kello on 6:30 Siperian aikaa illalla. Illinoisissa 7:35 aamulla.

Perille Kemerevon Kivihiili-kaupunkiin päästiin klo 2 ajoissa j.p.p. Elok. 25 p. 1922. Minusta se ensin näytti, kuin se ei olisi oikein ollut. Oletin metsiä ja mitä kaikkea olikaan mielessäni. Mutta siinä sitä kuitenkin oltiin, ja kaunis oli ilta päivä. Uimaan menosta jo keskusteltiin ja jotkut kävivätkin. Kylmää oli vesi, kertoivat. Minulta jäi menemättä siksi, kun olin vahtivuorolla. Siis aloitin ja lopetin junamatkan Työväenvallanmaassa vartioimalla.

Ensimmäinen mies, ennemmin tulleita, jonka kuulin kuulumisia kertovan, puhui jostain tyytymättömyydestä ja Suomalaisten itsepäisyydestä, tai jotakin siihen tapaan. Siis ei aivan ensiluokkaista Toveruushenkeä ole ilmassa.

Ensimmäisen yönä Kemerevossa vietin samassa tavaravaunussa, jossa tulimme. Seuraavana päivänä muutin toiselle puolen jokea, jossa Kaivokset on. Joen ylitse ei ole mitään siltaa, ainoastaan kaksi hevosvoimalla kulkevaa lautta, joilla tavaroitamme kuletettiin. Jalkaihmi-

siä varten on suuri 4-aisainen Vene ja myöskin moottorivene.

Asumaan pääsin erääseen 3-tupaiseen rakennukseen, huoneeseen No 1, 248, entinen Sotilas-asutus. Meitä oli siinä kaiken kaikkiaan 10 iikkaa, kaikki 4 joukossa tulleita. Toisessa huoneessa 2 saman verran ehkä.

Työkseni siellä ehdin tehdä ainoastaan vaunujen tyhjentämistä ja yhden vuoron höylärien apuna. Kaksi päivää odottelin lähtöä Farmille, jonne sitte lähdimmekin Elok. 31 pvä. Meitä oli neljä neljännen joukon tulijaa.

Kuzbas Farm sijaitsee noin 30 virstaa Kemerevosta Länteen ja noin 20 virstaa Topkista Etelään. Hyvää Siperialaista mustan mullan maata. Pieniä koivupuskikkoja siellä ja täällä, tuskin yhtään niin suurta, että suksipuuksi kelpaisi.

Yöllä Syyskuun 1 päivää vasten pääsimme Farmin päämajaan, jossa oli asujamia noin 20 henkeä silloin, eikä mitään rakennuksia. Teltoissa asuivat, ja teltaan mekin päästiin, eikä se niin pahalta tuntunut, kuin sitä ennen luultiin. Varsinkin myöhemmin, kun saimme peltiunnit, joissa pidettiin tulta kaiket yöt tai illat, niin se meni pois tiehensä.

Ensimmäinen työni Farmilla oli puiden juurminen puoleen päivään asti. Iltapuolella olin Tractorin päällä erään suomalaisen pojan kanssa ja sen jälkeen enimmäkseen kyntä-mässä Case Tractorilla, joita silloin täällä oli 2 ja myöskin 2 Fordsonnia. Myöhemmin maan jäädyttyä olen ollut rakentajien apurina.

Rakennuksia on täällä nykyään 2-huoneinen hirsimökki, nelihuoneinen konesusoja ja sauna, missä ensi kertaa kylvettiin Jouluk. 23. 1922.

Tätä kirjoittaessani Jouluaattona on täällä kylmä tuulinen ilma, ja paljon lunta jo. Talvi onkin ollut jo pari kuukautta aivan täydellinen, mutta ei mikään tavattoman kylmä.

Hyvin on aika mennyt täällä, koska en ole joutanut tätäkään kirjaa tarkastaa pidempiin aikoihin. Nyt on jo tätä kirjoittaessani 24. Helmik. 1923. Kemerevossa kävin ensi kerran täältä Farmilta t.k. 17. 18. ja 19. päivä. Päästiin perille Farmille 20:n päivän aamulla klo

2:30. Siellä kaupungissa oli sellaiset Voimistelijain illanvietot, ohjelma enimmäkseen voimistelua ja sekin Suomalaisten esittämää, lukuun ottamatta yhtä Englanninkielistä voimailijaa.

Talvi on ollut luja. Tämä edellinen viikkokin oikein hirmuinen 56 astetta alle nollan Fahrenheitit (−49 C), ja on se pari kertaa ennenkin ollut 50 korvilla (−45 C). Mutta siitä huolimatta on tehty töitä ulkona. Nenäni olen minäkin jäädyttänyt useita kertoja.

Kemerevo-reissulla myös meinasivat saada päähani pois lähtöhomman ajatuksen. Tyytymättömyys on suuri siellä.

Someron linjan kuljettaja Rikhard Lahti kuvattuna Turun Puutorilla 1927. – Somero-Seuran kuva-arkisto.

Rauno Lahti ja Reijo Lahti

Epilogi

Felix Richard "Harttu" Lahti (1894–1978) syntyi Lahden kylässä Uittolan torpassa. Sieltä hän kävi useita 1–3 kuukauden pituisia jaksoja kiertokoulua vuosien 1903 ja 1907 välisenä aikana. Vuoden 1907 toukokuussa Harttu sai ensimmäisen vakinaisen työpaikkansa tätinsä miehen torppari Kalle Luodon renkinä. Rengin työt jatkuivat sitten Härkälän kartanossa (1.11.1908–31.10.1911) ja Kustaa Laine -nimisellä pappilan vuokraajalla (1.11.1911–31.10.1913). Tehtyään metsätöitä eri puolilla Lounais-Suomea Harttu lähti Amerikkaan kesällä 1914 vähän ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä. Hän meni Illinoisin osavaltioon, mihin hänen tätinsä miehineen oli muuttanut jo aikaisemmin. Ajat olivat huonot,

ja Harttu joutui olemaan kahdeksan kuukautta työttömänä. Ensimmäinen työpaikka löytyi kasvihuoneelta. Keväällä 1916 työt jatkuivat terästehtaalla, missä vierähti kolmatta vuotta. Tämän jälkeen työpaikkana oli suomalaisten siirtolaisten omistama meijeri, missä Harttu työskenteli vuoden 1922 kevääseen, jolloin hän kävi kolme kuukautta kestäneen autokoulun.

Kesällä 1922 Harttu lähti satojen muiden amerikansuomalaisten tavoin Siperiaan, jonne Neuvostoliitto värväsi uudisasukkaita muun muassa Amerikasta. Tästä matkasta Harttu on tehnyt muistiinpanoja pienen mustakantiseen vihkoon. Muistiinpanot loppuvat vuonna 1923, vaikka tyhjää sivuja olisi vielä ollut. Vihon toisesta päästä aloittaen on

myös kirjoitettu jotain, mutta sitten sivut on leikattu irti.

Hän palasi Neuvostoliitosta Suomeen syksyllä 1923. Somerolle saavuttuaan hän meni Lauri Suutelalle ensin kuorma-auton ja sittemmin linja-auton kuljettajaksi. Kun Suutela myi Someron Linja Oy:n syksyllä 1930 turkulaiselle liikennöitsijä Arvelle, Harttu ja Zaida Lahti perustivat kaupan Vilukselaan, josta kuitenkin melko pian muuttivat Joensuun kylään. Rouva piti kauppaa vuoteen 1959 ja Harttu osti kuorma-auton, jolla hän omien sanojensa mukaan "koetti ansaita". Pääasiassa hän huolehti tavarankuljetuksesta tukku-liikkeistä somerolaisiin yksityiskauppoihin, joita varsinkin ennen sotia oli lähes joka kylässä.

Somerolainen

Heikki Kuisma viettää eläkepäiviään Hirsjärven Kuismalassa.
Kuva Heikki Kuisman.

Ensimmäinen Somerolainen ilmestyi joulukuussa 1964 ja viimeinen Someron Sanomat joulukuussa 1974.

Heikki Kuismalle luovutettiin talvella 2005 Suomen yrittäjien timanttiristi 40 vuoden mittaisesta ansiokkaasta toiminnasta kauppiana ja yrittäjänä. Oman yrityksen ohessa Kuisma on vuosikymmenien varrella toiminut monissa tehtävissä: Someron Yrittäjissä, Someron Osuuspankin hallintoneuvoston varapuheenjohtajana, Someron Puhelinosuuskunnan johtokunnassa, Työnhankkijoiden klubissa ja valtakunnallisessa Kumiosuuskunnassa. Eräs pitkän liikemiesuran erikoisimmista vaiheista oli paikallislehti Somerolaisen perustaminen ja vastaavan toimittajan tehtävät 1960 ja 1970 -luvulla.

Somerolaisen ensimmäinen

numero ilmestyi 5.12.1963 ryhmäristisiteenä jokaiseen talouteen Somerolla ja Somerniemellä. Lehden kerrottiin olevan Someron seudun yrittäjien sanansaattaja ja äänenkannattaja. Perusteluna uuden lehden julkaisemiselle mainittiin, että jo muutaman vuoden ajan oli ollut havaittavissa Someron tiedotustoiminnassa levottomia liikahduksia pinnan alla. Epäiltiin sensuurin olevan vielä voimassa, kun kaikista asioista ei kerrottu.

Neljässä ensimmäisessä numerossa vastaavana toimittajana oli Heikki Kuisma. Hän muistelee, että päätös lehden perustamisesta syntyi melko nopeasti. Hankkeen takana oli joukko kauppiaita, jotka olivat tyytymättömiä Somero-lehden julkaisupolitiikan ja yrittäjien saamiin ilmoituslennuksiin. Mieli pahaa oli aiheuttanut myös Osuusliike Oras ja sen toimitusjohtaja, joka sai monien mielestä Somero-lehdessä tarpeet-

toman paljon palstatilaa. Toimitusjohtajana oli vuosina 1962–1969 Alpo Rantala. Oras oli merkittävä kauppaliike paikkakunnalla ja sen investoinnit olivat huipussaan vuonna 1963. Kymmenkunta myymälää uusittiin, Hämeenportti peruskorjattiin, hankittiin uusi myymäläauto ja uusi teurastamo käynnistyi marraskuussa. Henkilökuntaa oli 128 ja jäseniä 1796. Tätä taustaa vasten oli ymmärrettävää, että Somero-lehden päätoimittajan Matti Soinin oli kuunneltava herkillä korvalla Oraksen mielipiteitä niin lehden kuin myös Someron Säästöpankin osalta, jonka toimitusjohtaja hän oli vuoteen 1967.

Somerolainen Oy perustettiin syksyllä 1963 kustantamaan Somerolainen-nimistä sanomalehteä. Osakemerkintä alkoi marraskuussa ja osakepääoma oli 5000 markkaa jaettuna sataan 50 markan nimellisarvoiseen osakkeeseen. Yhtiöjärjestyksen allekirjoittajina olivat Antero Valtaharju, Esko Järvelä, Juhani Herlevi, Yrjö Tirri, Juhani Hossi, Johannes Tuominen, Heikki Kuisma, Juho Ruohonen, Eino V. Sälekari, Aimo J. Sipilä, Esko Kulkki ja Heikki Torkkola. Kukaan allekirjoittaneista ei omistanut kahta osaketta enempää.

Lehden ensimmäiseksi päätoimittajaksi valittiin Valo Saikku Helsingistä. Hän oli toiminut aikaisemmin useiden lehtien toimittajana ja avustajana, viimeksi Viikon TV:n päätoimittajana. Saikun ensimmäinen kirjoitus uudessa paikallislehdessä oli 23.12.1963 ja siinä hän toteasi: "Tasapuolisuutta pidän erittäin tärkeänä, se on eräs menestyvän paikallislehden perusedellytys. Toisin sanoen lehden tulee pitää samanarvoisina kirvesmiestä ja johtajaa. Somerolaisen julkaisijat eivät ole perustaneet lehteä ansaitsemismielessä, vaan tiedonantajaksi ja yhdysiteeksi pitäjäläisten kesken."

Somerolainen Oy:n pöytäkirjat ovat kadonneet ja Heikki Kuisma arvelee Yrjö Tirrin hävittäneen ne

yhtiön toiminnan loputtua. Huhtikuun alussa 1964 oli lehdessä uutinen yhtiökokouksesta, jonka avasi johtokunnan puheenjohtaja Juhani Herlevi. Toimintakertomuksessa kerrottiin lehden päässeen harvinaisen suotuisissa merkeissä alkuun ja tulevaisuus näytti lupaavalta. Myös tilikertomus osoitti sangen lohdullisia näkymiä. Maaliskuun alkupuolella lehti oli saatu muuttumaan ryhmäristiteestä sanomalehdeksi. Yhtiön johtokuntaan valittiin seuraavaksi toimikaudeksi Heikki Kuisma, Eino Sälekari, Antero Valtaharju, Juhani Herlevi, Juhani Hossi ja Yrjö Tirri. Yhtiössä oli tuolloin kuutisenkymmentä osakasta.

Somerolaisen uutistarjonnan pääpaino oli kunnan ja yhdistysten kokousasioissa, sekä somerolaisien yrittäjien esittelyssä. Kunnanvaltuuston kokouksista kerrottiin otsikolla "Nurkkapenkiltä nähtyä..." ja "Kotiseutumme yrittäjiä" sarjassa esiteltiin pääasiassa paikkakunnan kauppaliikkeitä. Lehden kilpailukykyä häitösi se, että lehti ilmestyi vain kerran viikossa, kun sen sijaan Somero-lehti ilmestyi kaksi kertaa. Ilmoitushinnoissa Somerolainen oli vain pennin halvempi kilpailijaansa, mutta tilaushinnassa oli selvempi ero. Somero-lehden vuosikerta 1965

Yrittäjänäisten naamiaisissa 1970-luvulla otetussa valokuvassa Hilka ja Heikki Kuisma, sekä Helga ja Aimo Sipilä.
Kuva Heikki Kuismalta.

Somerolainen Oy:n osakepääoma oli 5000 markkaa ja se oli jaettu sataan 50 markan osakkeeseen.

maksoi 10 markkaa ja Somerolaisen 3 mk, myöhemmin 5 mk.

Päätoimittaja Valo Saikun työsuhte päättyi kesällä 1965. Heikki Kuisma kertoo, että Saikku oli hyvä toimittaja ja jutuntekijä, mutta ilmoitushankintaan ja taloudenhoitoon hänen aikansa ei riittänyt. Kesällä 1965 Somerolaisen nimi muutettiin Someron Sanomiksi ja painopaikka siirtyi Sälekarin Kirjapainosta muutamaksi kuukaudeksi Loimaalle, kirjapaino Sasemaan. Saikun jälkeen väliaikaisena toimittajana oli Manu Kärki ja toimitus oli Valokuvaaja Olavi Virtasen kuvaamon takahuoneessa. Lokakuussa 1965 päätoimittajaksi tuli Olli-Veikko Teiro.

Someron Sanomien ja Somero-lehden välillä käyty sanasota oli yleensä melko maltillista. Syksyllä 1965 Somero-lehden yleisönosastossa julkaistiin kirjoitus, jossa ihmeteltiin Someron Sanomien välinpitämättömyyttä kirjallisuusmatineaa kohtaan, josta oli kerrottu vain kolmen lauseen mittainen uutinen. Päätoimittaja Teiro vastasi, että kirjallisuusmatineat ovat puhtaasti liikemiesmäisesti suunniteltuja ajanvietteläisyyksiä, eivätkä mitään kulttuuritapahtumia. Tähän Somero-lehti vastasi piikitellen, että tapahtumien selostamiseen käytetty palstatila näkyy kyllä suoraan tilaajamäärissä. Someron Sanomien tilaajamääristä ei ole tietoa, mutta 1970 lehden painosmääräksi ilmoitettiin 4400

kappaletta. Ensimmäisinä vuosina lehdellä oli kymmenittäin asiamiehiä ja maksettuja tilauksia huomattavasti enemmän kuin 1960-luvun lopulla ja siitä eteenpäin. Lehden tilausta ei katkaistu, vaikka sitä ei maksettu ja Someron Sanomista tuli eräänlainen paikallislehden ja ilmaislehden välimuoto. Heikki Kuisma muistelee, että postituslistalta löytyi 1970-luvulla useita kuolleita henkilöitä.

Marraskuussa 1966 Someron Sanomien päätoimittajaksi valittiin Onni Vihavainen. Vihavaisen kaudella lehdessä oli paljon mielenkiintoisia artikkeleita ja kuvien määrä lisääntyi. Keväällä 1967 julkaistiin mm. nuorisoliite. Kauppojen mainoksia oli runsaasti, mutta yksityisten henkilöiden ilmoituksia oli selvästi vähemmän kuin Somero-lehdessä, ja esimerkiksi kuolinilmoituksia oli vain muutama koko lehden olemassaolon aikana. Myös kunnan ja seurakunnan ilmoitukset julkaistiin, mutta Osuusliike Oraksen mainokset puuttuivat kokonaan ja Säästöpankin mainoksia lehteen tuli vasta 1970-luvulla. Loppuvuodesta 1967 lehden toimitus muutti entiseen Sahan konttoriin Essoa vastapäätä.

Päätoimittaja Onni Vihavainen muutti pois paikkakunnalta marraskuussa 1968 ja sen jälkeen lehteen ei palkattu enää päätoimittajaa. Heikki Kuisma jatkoi jälleen vastaavana toimittajana ja lehden sisällöstä vastasi pääasiassa toimituskunta,

Kesällä 1965 Somerolaisen nimi muuttui Someron Sanomiksi.

Kuva kirjoittajan.

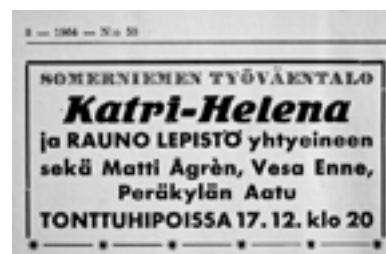
johon kuuluivat Kuisman lisäksi Juhani Hossi, Yrjö Tirri, Matti Laine, Helga Sipilä ja Paula Imara. Ryhmä kokoontui kerran viikossa Valtaharjun alakerrassa. Paula Imara muistelee, että hän saksii viikon aikana uutisia ja kirjoituksia eri lehdistä ja niitä julkaistiin Someron Sanomissa. Aineistoa saatiin myös Salon Seudun Sanomista, jonka kirjapainossa lehti painettiin syksystä 1966 alkaen.

Somerolaisen osakepääoma oli muutamassa vuodessa käytetty loppuun ja lehdestä tuli tekijöilleen taloudellinen riesa. Alkuun lähdeittäessä oli sovittu kauppiaiden kesken kiintiöitä, joiden mukaan he ilmoittaisivat lehdessä vuosittain, mutta tässä tapahtui lipsumista alkuinnostuksen mentyä ohi. Eikä Somero-lehtikään kokonaan osattomaksi jäänyt yrittäjien mainosilmoitusten julkaisijana. Heikki Kuisma muistelee, että lehden lopettamista pohdittiin monta kertaa, mutta toisaalta haluttiin päästä velasta eroon ja niin toiminta taas jatkui. Päätoimittajasta luopumisen jälkeen rahat riittivät

painatus- ja postituskuluihin, mutta silti viimeiset vekselit jäivät Heikki Kuisman ja Yrjö Tirrin maksettaviksi. Osakeyhtiön hallituksen jäsenille ja lehden toimitustyöhön osallistuneille

Kesällä 1965 lehden toimitus oli valokuvaaja Virtasen liikkeen takahuoneessa ja toimittajana oli Manu Kärki. – Kuva Olavi Virtanen.

Somerolaisessa ilmoitettiin Katri-Helenan esiintyvän Somerniemien työväentalon tonttuhipoissa 1964.

ei maksettu palkkaa, mutta ilmoituksesta he saivat alennusta.

Someron Sanomat ilmestyi säännöllisesti kerran viikossa vuoden 1971 loppuun ja sen jälkeen vuosina 1972–1973 neljä kertaa vuodessa yrittäjien teemanumeroina. Kevätalvella mainostettiin kevään myyntipäiviä, syksyllä julkaistiin yrittäjien syysmarkkina-ilmoitukset ja joulukuun kaksi lehteä keskittyivät joulu-myyniin. Näissä lehdissä oli lähes pelkästään kauppojen mainoksia ja niitä koskevia uutisia. Keväällä 1972 kerrottiin esimerkiksi Autosomero Oy:n Gulf-aseman avajaisista ja

seuraavan vuoden syksyllä Someron K-Maatalouskeskuksen avajaisista. Viimeinen Someron Sanomien numero ilmestyi 5.12.1974. Siinä oli vain neljä kokosivun mainosta. Kaupparekisteriin Somerolainen Oy merkittiin lakkautetuksi vasta 30.12.2004.

Kysymykseen miksi Someron Sanomat ei menestynyt, Heikki Kuisma vastaa, että mikään ei oikeastaan mennyt pieleen, mutta Somero oli vain liian pieni paikkakunta kahdelle paikallislehdelle. Lehden toimittaminen ilman ammattitoimittajaa kävi raskaaksi ja käytetty aika oli omaa liikettään pyörittäviltä yrittäjiltä pois. Kahden paikallislehden kilpailusta oli kuitenkin se hyöty, että Somero-lehden kirjoitukset muuttuivat tasapuolisemmiksi ja vähitellen myös Osuusliike Oraksen valta mureni.

Someron Sanomien toimitustyöstä Heikki Kuisma sanoo saaneensa hyödyllistä kokemusta niin oman yrityksen markkinointiin kuin muovikauppiaiden valtakunnallisten mainosjulkaisujen tekoon. Kirjalliset harrastukset ovat jatkuneet myös eläkepäivinä ja viimeksi hän oli mukana toimituskunnassa, jonka työn tuloksena ilmestyi kesällä 2005 kirja "Kotikylämme Muolaassa".

Muolaan Telkkälän kylässä syntynyt Heikki Kuisma oli nuorena miehenä kauppias Lenkkerin palveluksessa Somerolla, kunnes lähti puusepänooppiin Järvenpäähän. Sotaväen jälkeen miehen tie vei Jämsään värikaupan kalustoa rakentamaan ja kauppa-apulaiseksi. Kolmisen vuotta myöhemmin hän palasi takaisin Somerolle mielessään värikaupan perustaminen, mutta Juhani Hossi ehti muutamaa viikkoa aikaisemmin aloittaa Someron Väri ja Tapetti -nimisen liikkeen. Muovi teki 1950-luvun lopulla tuloaan ja keväällä 1960 Hilikka ja Heikki Kuisma perustivat Veikko Lehtosen taloon Muovi-Tarvike -nimisen kauppaliikkeen. Tätä nykyä rakennuksessa on Mikkolan hautausoimisto. Puoli vuotta myöhemmin vapautui puhelinkeskuksen talo, jossa Kuismat jo asuivat, ja liike muutti sinne. Yrityksen nimi on muuttunut Someron Muovi-Tarvikkeen jälkeen T:mi Kuismaksi, Kuisma Ky:ksi ja Muovitarvike Kuisma Oy:ksi.

Somerolaiset yritykset ja kauppaliikkeet saivat Someron Sanomissa runsaasti palstatilaa. Leninkiliike Elisan myymälä avattiin uusissa tiloissa syyskuussa 1968. Asiakkaina Annikki Lunnas ja Tuula Kiviaho, myyjinä Anja Frankberg ja Anna-Liisa Suonpää. – Kuva Heikki Kuisman.

Vastaavan toimittaja huolehti myös lehden taloudesta. Kuvassa Tuula Heinonen ja Heikki Kuisma tekevät ilmoitus-laskutusta.

Kuva Heikki Kuisman.

Joulukuussa 1966 Someron Sanomissa oli uutinen Gulf-ase-man avajaisista. Kuvassa johtaja Eino Salo ja henkilökunta.

Kuva Heikki Kuisman.

Someron Sanomat kertoi maanviljelijä Haaljoen asuinrakennuksen palosta elokuussa 1968.

Kuva Heikki Kuisman.

Someron tori avattiin heinäkuun lopulla 1967 Valolan tontilla.

Kuva Heikki Kuisman.

Maatalous ja hevonen

Kustaa Luukko kyntää Laitaisissa. Kuva vuodelta 1928.
Kuva Somero-Seuran kuva-arkisto.

Hevonen oli tärkeä eläin maataloudessa aina 1960-luvulle asti. Hevospari, yksi aura ja mies, tällä ryhmällä on kynnetty Someron ja koko Suomenkin pellot. Nykyisin pitää olla kahdeksan auran kääntöpelit.

Keväällä maiden rakentamiseen tarvittiin taas hevospari. Ensin avo-ojassa olevat pellot hankmottiin. Se vetopeli oli vähän toista metriä leveä. Siinä oli päällä pöytä, jonka päälle noustiin seisomaan, jos maa oli kova ja kokkareinen. Tuli painoa lisää, eikä hankmo heitellyt niin

paljoa. Seuraavaksi pellot äestettiin vieteriäkeellä. Ja jos oikein hieno pinta haluttiin, ajettiin vielä piikkiäkeellä. Äes oli neliön muotoinen, ja se oli täynnä tukevia rautapiikkejä. Yhdessä kulmassa oli lenkki, johon hevosten kakkulat kiinnitettiin. Kylvökoneen edessä ei tarvittu kuin yksi hevonen. Sen jälkeen pellot jyrättiin. Sekin tapahtui yhden hevosen vetämällä jyrällä.

Heinät ajettiin poikki heinäkoineella, jota hevospari veti. Se tapahtui mieluummin illalla tai aikaisin aamulla, koska silloin oli viileämpää

ja kiillääisiä vähemmän, suurikokoisia paarmoja, joita hevoset pelkäsivät. Usein vedettiin pahanhajuista mustaa mönjää hevosten kylkiin kiillääisten karkottamiseksi.

Kun heinä oli kuivunut, se haravoitiin yhden hevosen vetämällä heinäharavalla karheelle. Sitten seurasi seivästys ja lapottaminen. Isä oli tarkka heinälappon muodosta. Ensin monta pientä kasaa alle ja suuri kasa päälle. Lappoon piti olla alta auki, siten se kuivui parhaiten, ja suuri kasa huipulla esti sen kastumisen.

Miehet niittivät viljat poikki viikatella. Kun pellot olivat avo-ojassa, yksi sarka kaatui kolme laistoa ja "lailu". Lailuksi sanottiin neljättä laistoa, kun se oli kapein.

Heinien ja viljojen kokoamisessa tarvittiin taas hevospari. Heinähäkki oli talloilla varustettu, mutta paljon suurempi kokoamishäkki oli tuuppurit. Niissä oli keskellä kaksi pikkuauton pyörien kokoista kovaa pyörää, joten ne keikkuivat. Jos meni takapäähän, etupää nousi ylös ja päinvastoin. Hyvät, mutta oikein maailmanlopun pelit näin nykyaikana ajatellen. Niillä saatiin koottua heinä sekä vilja Häntälän jyrkistä notkoistakin, joita isäni viljeli. Kun lähdettiin alas, molemmat pyörät laitettiin kiinni rehtoihin. Rehdot olivat häkin sivuilla olevat poistettavat seinämät. Kun vaakasuoraan äyrästä kuljettiin, avattiin toinen pyörä ja toinen jätettiin laahaamaan. Näin eivät tuuppurit päässeet hevosten kintuille. Ylös noustiin kaikkein matalimmasta kootaan ja avattiin toinenkin pyörä.

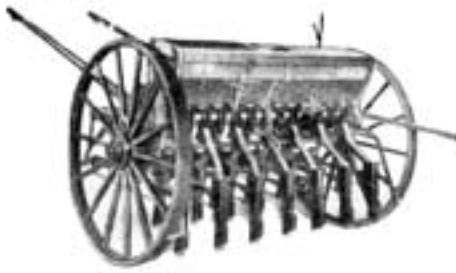
Hankmo-äes.

Kullervo-jousiäes.

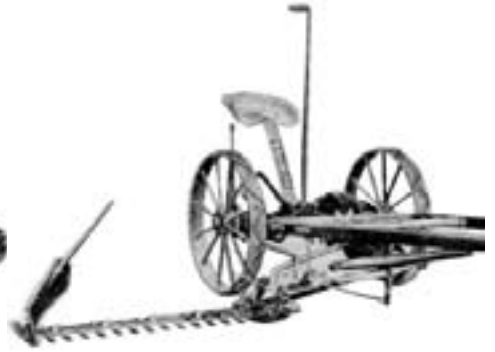
Aseteltava tasausäes.

Tulos-rivikylvökone.

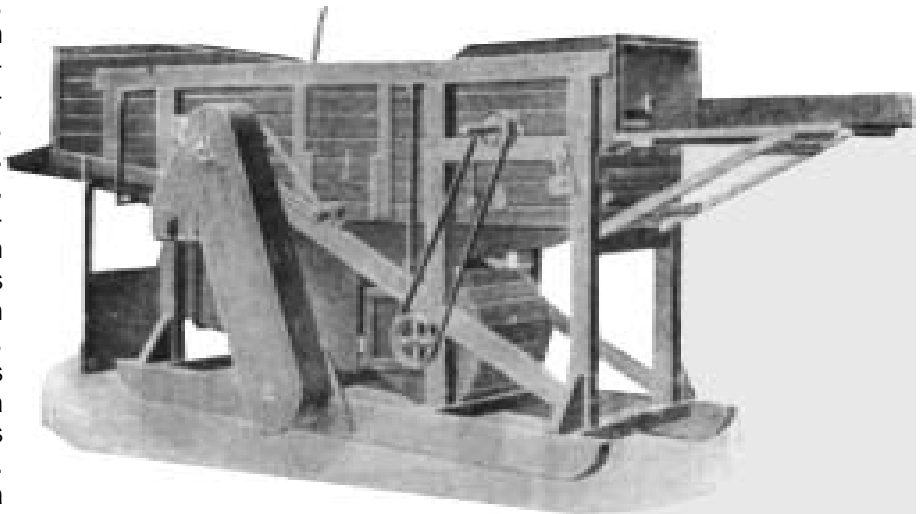
Kamrikkijyrä.

Yhden hevosen heinänniuttokone.

Heinät ja viljat koottiin makasiineihin pinkkoihin. Talven tullen viljapinkat tappuroitiin eli puitiin. Tappurissa piti olla väkeä vähintään kuusi henkilöä: syöttäjä, pöydälle antaja, lähelle kantaja, säkkien muuttaja, pahnojen kantaja ja pinkamies. Se oli pölyistä ja raskasta työtä. Viljasäkit kannettiin kuivausräikeeseen, jossa vilja joko laverilla tai hyllykuivaimessa kuivattiin. Riihi lämmitettiin puilla. Myllymatkat tehtiin, milläs muulla kuin hevosella. Hevonen tarvittiin kirkko- ja sukulaiskäynneille. Näin hevosesta muodostui myös ajajansa paras kaveri. Kun hevosia hoidettiin hyvin, uskalsi niihin myös luottaa. Hevonen tunsu tiet ja polut. Se osasi tulla kotiin ohjaamatta ja hoputtamatta.

Palkaksi annettiin raikkaan veden ja heinien lisäksi leipää ja kauraa. Ja tietysti taputuksia, harjauksia ja hyväilyjä. Ja mikä onkaan kauniimpi näky kuin hevonen varsoineen kesäisellä laitumella.

Esa-puimakone.

*Piirroksia teoksesta Väinö Harju: Maatalous-koneoppi. Porvoo 1949.
Kirja Mikko Paakkosen kokoelmista.*

Teodor Laakso Lünun kanssa vuonna 1975. Taustalla Aino ja Olli Mäkisen talo.
Kuva Helga Laakson.

Terttilän Luukkalan pellolta kootaan tuuppureilla heinää. Kuorman päällä Väinö Landen. Vieressä Aku Landen ja Verner Suominen.

Kuva Elvi Ainalinpään.

Vanha valokuva

Ruunalan risteys 1924. Tien oikealla puolella vasta valmistunut Someron Osuuskauppa, oikealla näkyy Laineen nahkuriverstaan pääty. Tien vasemmalla puolella pieni vaalea rakennus on osuuskaupan autotalli. Iso tumma rakennus on varasto. Näiden välistä näkyy nahkuri Laineen liike-asuintalo. Vasemmalla rakenteilla oleva Purolinna. Sen rakennutti mekaanikko Jalmari Jalava. Hän rakennutti samalle tontille myös Someron ensimmäisen autokorjaamon. – Kuva Somero-Seuran kuva-arkisto.

Someron Osuuskauppaa esittävässä vanhassa valokuvassa kuvattuun varastorakennukseen hankittiin vuonna 1932 Hankkijan Malmin maanviljelyskonetehtaan Esa-merkkinen kaappikuivuri. Siihen mahtui kerralla kokonaista 10 hehtoa (noin 700 kg) viljaa. Jalmari Sulkinoja kuivaili sillä muutamana syksynä osuuskaupan viljaa. Lienee ollut osuuskaupan tarpeisiin pieni

(16 hl) ja tehoton. Niinpä kauppa luopui siitä ja isäni osti sen vuonna 1939. Meillä se oli jokasyksyisessä käytössä vuoteen 1960. Väliillä puulämmitteistä uuniosaa oli korjattava ja sen työn teki Karl Relander (Yrjön isä). Minä aikoinani 1961 luovutin kuivurin Aarne Pukkilalle, joka jälleen teetti uuniosan uudelleen Vaulammin entisen meijerin

tiloissa toimineessa Eero Mäkelän korjaamossa. Sen jälkeen kuivuri oli toiminnassa Pukkilan omistamalla Ojahaaran tilalla Ypäjän kunnassa lähellä Someron rajaa. Nytemmin se on vuosia ollut käyttämättömänä, mutta hyvässä korjussa omassa rakennuksessaan.

Räkkirauta, unohdettu työkalu

Ensimmäisen kerran näin räkkiraudan Punkalaitumen Yli-Kiralla. Niitä oli useampia ja läsnä oli myös vanha mies, joka kertoi esineestä.

Räkkirauta on karvarin työväline. Siinä on rautainen terä, joka on taottu pyöreänurkkaiseksi, ettei sillä voi viiltäen vahingoittaa käsiteltävää vuotaa. Sillä siis kaavitaan vuodasta rasvoja ja nylkemisjätteitä. Sillä voidaan myös kaapia liotuksen jälkeen karvat vuodan toiselta puolelta, jos on tehtävänä sen tyyppistä nahkaa.

Räkkiraudassa on puinen varsi, jonka yläpää muistuttaa kainalosauvaa. Se kertoo työasennon.

Vuota pantiin riu'ulle, jossa oli A:n muotoiset jalat. Toinen riuku päälle ja hihnalla päistä kiinni. Karvari tarttui vasemmalla kädellään vuodan helmaan ja oikealla kädellään kainalosauva-räkkirautaan, jolla hän koukkimalla puhdisti vuodan.

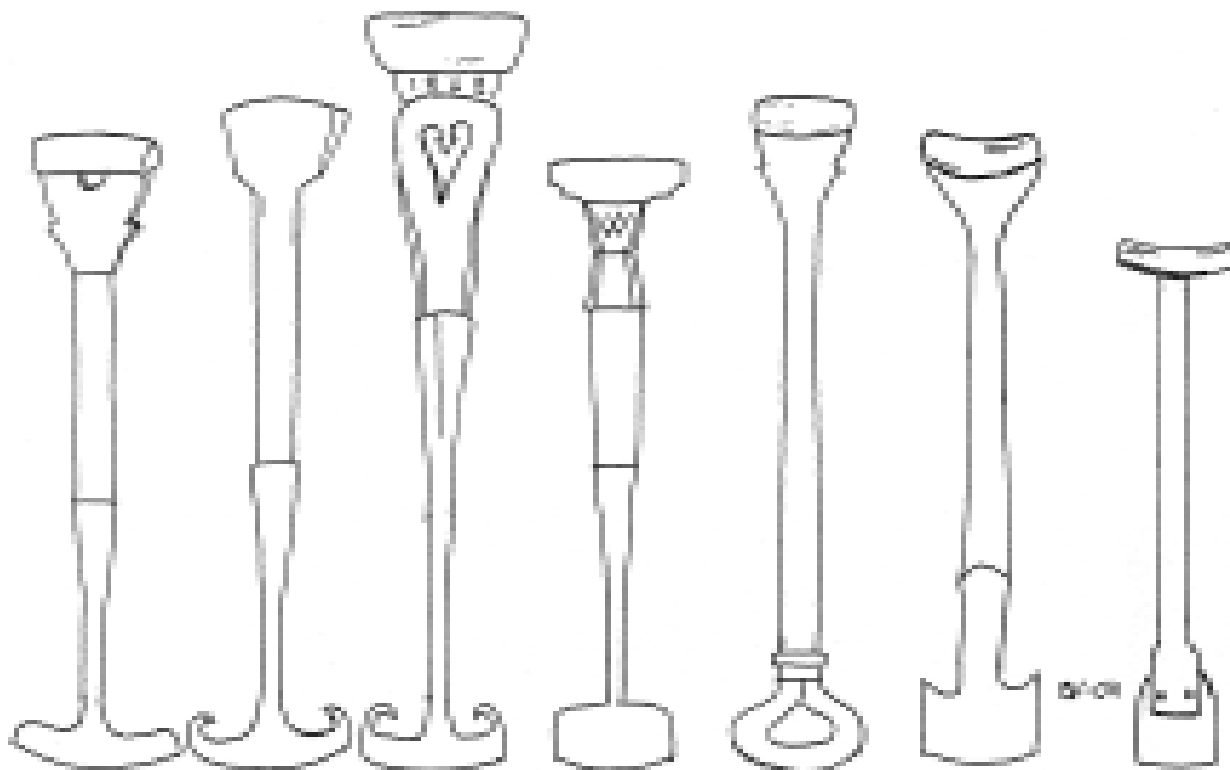
Toisessa menetelmässä oli alustana kuorittu tukin puolikas, joka tuettiin 45 asteen kulmaan, esimerkiksi penkkiä vasten. Siihen vuota päälle ja räkkirautaan saattoi nyt tarttua molemmiin käsiin. Tällaisella alustalla voitiin myös käyttää kuorimaraudan näköistä kaksikahvaista puhdistusrautaa tai S-kirjaimen muotoista näskäintä pienten vuotien puhdistukseen.

Räkkiraudan pituus vaihteli 50–75 cm:n välillä. Pituus riippui tietenkin käyttäjän pituudesta sekä hänen käsivartensa mitasta. Varren yläpää veistettiin leveäksi tai siihen liitettiin poikkipala, jotta se sopisi sekä käteen että kainaloon. Veistäjällä oli myös kauneustajua, esineen piti miellyttää silmää. Viimeiseksi koristeeksi veistettiin vuosiluku ja omistajan puumerkki.

Räkkirautoja oli käytössä 1700–1800-luvulla, Somerolla vielä 1900-luvun alussakin. Sitten ne ovat tarpeettomina joutaneet romuksi tai kaatopaikalle.

Kaikki räkkirautamallit, jotka kirjoittaja on museoista ja kirjoista löytänyt.

Piirros Olavi Virtanen.

Muutoksia ravintoketjussa

Pippuripihvi vai parsakaali, kyltymätön lihansyöjä vai vannoutunut vegaani, siinäpä vasta pulma. Kaikkihan sen tietävät, että valtaisa yön päällä roikkuva vatsa kielii korkeasta elintavasta, läskisoosista ja länsimaisesta ruokavaliosta, tuhansien kalorien aikaansaamasta onnen inkarnaatiosta. Mutta nyt, orastavasta sepelvaltimotaudista säikähtäneet professorit ovat vähitellen heränneet kysymykseen: Tarvitseeko ihminen lihaa ravinnokseen? Kasvisravinnon vallankumous on ovella, hyvästi herkulliset pihvit, aikaanne on koittanut. Tulevaisuuden maailma kuuluu viidennen asteen vegaanille, ihmisille, jotka ovat ruokatottumisten aatelita, eivätkä täten käytä ravinnokseen mitään sellaista, joka langettaa maahan varjon.

Kulttuurimme vahvasti iskostunut vatsanpalvonta on nyt saamassa vahvan kilpailijan. Uudet, entiset uskomuksemme kumoavat pyhät tekstit julkaistiin Turun Sanomissa (16. 12. 2003). Kai Aulion artikkelissa "Liharuuan tuottaminen ekologisesti kestäväntöntä" tuodaan julkisuuteen yhdysvaltalaisen, professori David Pimentelin ja tutkija Marcia Pimentelin, American Journal of Clinical Nutrition tiedelehdessä julkistetut havainnot liharavinnon ekologisesta kestäväntömyydestä ja tulevasta kasvisravinnon voittokulusta. Niin jäykkää faktaa ja tarkkaa tietoutta tuo artikkeli on, että kyllä ainakin Pimentelin perheessä on taidettu siirtyä kasvisravintoon. Ja onhan tämä nyt tieteellisesti mullistavaa, että vihdoinkin Yhdysvalloissa on huomattu, että syötämme lihakarjalle kasvisrehua, joka kelpaisi sellaisenaan hyvin myös ihmisravinnoksi. Siinähan menee hyvät jyvät hukkaan, kun lehmä ne syö ja kymmenen metrin päässä jälleen ulostaa ne ulos. Ei, mutta onhan tämä hieno oivallus. Ei muuta kuin Nobelit tilaukseen.

Jos jaamme maapallon tuotantokyvyn tieteellisesti erivärisiin sektoreihin, niin voimme sanoa, että

Juha-Matti Toikka.

Kuva Valokuvaamo Knalli.

länsimaiset haukkaavat suuren osan näistä siivuista omaan mahaansa. Ja onhan se tietysti väärin, että kehitysmaille jää tuosta tiedelehdessä julkaistusta ympyrädiagrammista vain ja ainoastaan kaikkein tylsimmän värinen ja vähiten proteiinia sisältävä lohko, joka on kaiken lisäksi vielä jopa ohuempi kuin kehitysmaissa kasvatetun geenimuuntelemattoman lehmän jalka. Jotakin on siis tehtävä. Artikkelin kanta asiaan on jälleen tieteellisesti varsin yksiselitteinen. Tutkijoiden pyöriteltä kilojouleja ja erilaisten ravintomäärien päiväkohtaisia suosituksia, tulivat he jälleen tähän tieteellisesti merkittävään tulokseen, että me

länsimaalaiset syömme turhan paljon lihaa. Lihansyöntiä vähentämällä voimme säästää huomattavia määriä viljaa ja rehua. Tästä kakusta riittäisi jaettavaa myös köyhemmille maille. Eli ylimääräiset jyvät pussiin vaan ja kehitysmailhin jakamaan länsimaista jaloutta ja hyväntahtoisuutta. Minulla vain sattuu olemaan sellainen käsitys, että vaikka vaihtaisimmekin grillipihvin kasvispihviin, niin tästä säästyvän ylijäämävastuksen kuljettaminen kehitysmailhin maksaisi lähes yhtä paljon kuin yhden öljyn päällä valtakuntaansa hallitsevan diktaattorin eliminointi aseina. Pitäneekin juuri tuolta professori David Pimentelin ja tutkija

Marcia Pimentelin kotimaasta päin kysellä suuntaa antavaa budjettia. Kyllähän se varmasti melko huokeaa hommaa on.

Ja kun olemme päässeet irti tuosta liiallisesta eläinproteiinista ja popsineet porkkanaa päivittäin sekä kärsineet sopivassa määrin lihasta saatavien ravintoaineiden puutostauksista, niin jopa kyseisen artikkelin tutkijatkin ovat valmiita palkitsemaan meitä lihalla silloin tällöin. Se nyt sitten taas vaan ei ole sama, mistä eläimestä me pihvimme paistamme. Tässä kohdin onkin siis syytä esitellä uudelle lihattomalle sukupolvelle käsite nimeltään hyötysuhde. Kyseessä on täysin fyysikaalinen käsite, joka siis tiivistettynä tarkoittaa, että mitä jokin ottaa, kun sen verran antaa. Lihakarjaan tätä voidaan soveltaa periaatteella, että kun suuhun työntää tietyn määrän rehua, niin kuinka suuri prosentuaalinen osuus siitä luikahtaa peräsuolen kautta suoraan laiturille ja kuinka suuri osuus taas paksuntaa potkaa. Jos ihminen siis liharavintoa halajaa, niin olisi ainakin syytä pohtia tarkoin,

minkä eläimen suuhun sitä jyvänsettä laittaa. Lehmä kun on kanaan verrattuna tällä osa-alueella varsinainen tuhlaajapoika. Hukkaan menneet jyvät taas ovat suoraan verrannollisia fossiilisten polttoaineiden riittävyyteen ja kehitysmaiden hyvinvointiin. Ei kyllä naurata tipan tippaa. Nämä ovat suuria kysymyksiä, joiden kanssa painimme.

Jotta vaihtoehdot eivät rajoittuisi vain ja ainoastaan kanaan, niin otetaan esille myös toinen, rehun suhteen melko saita lihamanufaktuuri nimittäin kalkkuna, jonka tehokkuus on tieteellisesti ja ”selkeästi” esitelty. ”Tehokkuuslistan kakkosena on kalkkunan kasvatus, jossa hyötysuhde on yksi proteiinikalorei kymmenellä rehujen myötä syötetyllä kalorilla”.

Mutta tarvitseeko ihminen sitten oikeastaan ollenkaan lihaa ravinnokseen? Olisihan se nyt kaikkein ekologisin jättää eläinproteiini kokonaan pois ruokavaliosta. Ja tästä seuraavana ja loogisena askeleena jätämme kohta kaikki eläinkunnan tuotteet pois ruokavaliostamme. Vä-

hän siinä puutostaudit ahdistelevat, mutta eihän osteoporoosikaan nykyään mikään este onneen ole. Ja samalla ravintomme rasvapitoisuuden pienentyessä voimme sanoa hyvästit sydän- ja verisuonitauksille. Liikakilojen karistessa meistä muodostuisi eettisiä aatteita ihaileva ja ihanan anorektinen ihmiskunta, jossa ei hyvinvointia mitattaisi enää mahan koolla, vaan vegetaarisuus-asteella ja aatteiden vihreydellä.

Jos nyt joitakin haittapuolia pitäisi tästä lihan diktatuurin kaatumisesta löytää, niin sen verran voisi sanoa, että kyllä tämä muutos yhteiskunnalle kalliiksi tulee. Näitä ravintoketjukaavioita kun on sen verran moneen opukseen ja kirjaan painettu, että niiden muuttaminen vie vuosia. Mutta kyllähän valtiokin tässä asiassa sen verran vastaan tulee, että uskallan luvata, etteivät meidän lapsemme enää väärää tietoa koulukirjoistaan saa. Kyllä ihmiset jo siihen mennessä on kaavioissa siirretty ravintoketjun lihansyöjistä kasvissyöjiin, siihen lehmän ja kanan rinnalle.

Parhaat ylioppilasaineet 2005.

Ann-Christine Wahl

Odyssuksen löytöretki

Tuuliajolla oleminen ei ole pelkkä merenkäyntiin liittyvä termi. Tuuliajolla oleminen tuntuu siltä kuin purjehtisi ilman purjeita kohti tuntematonta vailla tietoa huomisesta. Sen ajattelemista yrittää välttää mahdollisimman paljon. Jos mielikuvitukselle antaa liiaksi vallan, saattaa olla, että ei ole tarpeeksi vahva kohtaamaan tulevaa.

”Kolumbus: Mitä sinä teit?

Minä löysin Intian.

Odyssus: Minä vain harhailin.”

Tässä Turkka Suomisen vuonna 1969 julkaistussa runossa on jotain, joka saa minut pysähtymään paikoilleen ja ajattelemaan. Hetken ajan minusta tuntuu kuin olisin toisessa runon henkilöistä kohdannut kohtalotoverini, mutta silti epäroin. Keitä nämä kaksi aivan oikeasti olivat?

Kolumbus eli aikana, jolloin ihmiskunta oli uuden aikakauden kynnyksellä. Hän oli merta pelkäämätön tutkimusmatkailija, joka saavutti paljon. Odyssus on puolestaan ja varmasti monen mielestä vanhan

tarun pölyttynyt sankari, joka maakaunohdettuna kirjaston hyllyssä. Vastakkain ovat siis oman aikansa sankari ja myytti.

Me ihmiset olemme tavattoman ylpeitä siitä, mitä olemme. Muihin maapallon eliöihin verrattuna liikumme henkisesti aivan eri stratosfääreissä ja hallitsemme ympäristöämme. Nykyajan ihanneihminen on kaunis, älykäs, moniin asioihin perehtynyt, vahva ja pelkäämätön monitoimipakkaus vailla vertaansa, joka voittaa kaikki kohdalleen tulevat

Ann-Cristine Wahl. – Kuva Maija-Leen Nokkala

esteet. Tässä kohtaa Kolumbus astuu kuvaan.

Jopa kaikki alakoululaiset ovat kuulleet Kolumbuksesta. Hän purjehti vaarallisen meren yli ja teki odottamattoman löydön, joka tuli laajentamaan sen ihmisten maailmankuvaa mullistavasti. Matka ei myöskään ollut helppo, mutta Kolumbus selvisi kaikista ongelmista kunnialla. Kuka olisikaan parempi esikuva meille maailman hallitsijoille kuin hän?

Kolumbus oli vahva heikkoinakin hetkinään niin kuin meidänkin pitää olla. Heikkous on anteeksi-antamatonta. Heikot karsiutuvat, mutta eivät fyysisen heikkouden kautta, kuten eläimet. Lääketiede on taannut sen, että fyysisestikin heikoimmista huolehditaan huomaanisouden nimissä. Kun luonnollinen karsiutuminen ei päde, on kovemmat aseet otettu käyttöön. Ihmisten henkistä minää riipotellaan kovemmin kuin koskaan ennen ja pudotuspeli on raakaa.

Tämän takia Odysseuksen vastaus Kolumbuksen kysymykseen

onkin perin yllättävä: ”Minä vain harhailin.” Mitä ihmettä Odysseus oikein ajattelee? Hänhän paljastaa itsensä Kolumbukseksi. Miehen pitäisi kertoa kaikki Troijan sodasta ja siitä, kuinka monta kertaa hän onnistui ovelien suunnitelmiansa avulla vetämään vihollista nenästä.

Odysseus, häpeäisit! Odysseus, ajattelisit hieman tarkemmin ennen kuin puhut! Rehellisyyden on tuki arvostettavaa, mutta vain silloin kuin siitä on itselle hyötyä, kyllä sinunkin se pitäisi tietää. Häpäiset ihmisen, olennoista kaikkein upeimman. Kolumbus päihitti sinut, koska sallit sen. Hän löysi sentään Intian!

Ai jai... Ei Kolumbus ollutkaan niin fiksu kuin luuli olevansa. Hän luuli löytäneensä Intian, vaikka tosiasiaa oli aivan väärässä ilmansuunnassa. Kolumbuksen takia Amerikan alkupe-
räisasukkaatkin ristittiin intiaaneiksi, vaikka heillä on yhtä paljon tekemistä intialaisten kanssa kuin veneen kokalla on peräsimen kanssa.

Tämä on vain yksi osoitus siitä, kuinka erehtyväisiä saatamme olla. Kolumbus kuvaa sitä, mitä kuvitte-

lemme olevamme ja myös sitä mitä haluamme olla tullaksemme hyväksytyiksi. Kolumbus on meissä se kerros, mikä näkyy päälle päin. Odysseus on se, mitä me tunnemme oikeasti.

”Minä vain harhailin.” Kuka voisi ikinä pitää noita sanoja merkityksettöminä, jos tietää tarinan Odysseuksen sanojen takana. Kuka voisi ikinä kääntää selkensä näille sanoille, joiden tietää olevan sydämessään totta?

Nykyihmisen elämä on sitä, että haluamme nähdä, tehdä ja kokea kaiken. Maallista mammonaa ja hyvää mahdollisimman paljon, kunnes aika korjaa meidät parempiin käsiin. Ulkonaisesti olemme elämäme tutkimusmatkailijoita, joita mikään ei pidättelee, mutta sisäisesti...

On itse asiassa melko huvittavaa, että tuhlaamme koko elämäme siihen, että teeskentelemme, että kaikki on aina hyvin, vaikka kaikki tekemme kapinoivat sitä vastaan. Kokemuksesta toiseen päätön rynnistely heijastaa sisäistä epävarmuuttamme, jos ei suoranaisesti huuda sitä. Siltikään me emme pysähdy kirpeänä pakasaamuna kuuntelemaan viereisessä puussa visertävää lintua tai miettimään, miksi lumihuutalet ovat märkiä.

Emme halua myöntää asiaa itsellemme, koska myöntäminen tarkoittaisi käytännössä asian todeksi julistamista. Kun jotain asiaa pakenee oikein kauan, käy pysähtyminen ajan mittaan yhä vaikeammaksi. Me pakenemme huomista, koska emme tiedä, mitä se tuo tullessaan. Emme pidä siitä, että ohjat eivät ole käsissämme, emmekä siitä, että ettemme pysty vaikuttamaan siihen, mitä meille tulee tapahtumaan.

Odysseus harhaili vuosikausia Troijan sodan jälkeen yrittäessään päästä kotiin vaimonsa Penelopen luokse. Hän kohtasi toinen toistaan vaarallisempia otuksia ja kotimatka alkoi vaikuttaa matkalta ilman loppua. Lopulta hän kuitenkin pääsi kotiin uskollisen

Someron pojat ja elektronisen musiikin alkuhistoriaa

Suomen elektronisen musiikin alkutaival liittyy Helsingin Normaalityöseen, jonka urkuparvella oli 1950-luvulla Erkki Salmenhaaran ja Ilkka Oramon yhteinen elektronisen musiikin studio. Musiikkitieteen opiskelijat Salmenhaara ja Oramo houkuttelivat vuonna 1962 ydinfysiikan assistentin Erkki Kurenniemen fysiikan laitokselta rakentamaan ja ideoimaan soittimia. Ensimmäinen laitehankinta oli Telefunkenin pienoistudiomagnetofoni, joita Seppo Heikinheimo oli tilannut kolme kappaletta. Alun laitehankintoihin kuului myös äänigeneraattori ja jousikaiku. Toinen musiikin pioneerihautomo oli Yleisradion studio, jossa tehtiin Bengt Johanssonin teos Kolme elektronista harjoittelmaa 1960. Sitä pidetään meillä ensimmäisenä julkisesti esitettynä elektronisena sävellyksenä.

Salmenhaara, Oramo ja Ilpo Saunio olivat kuulleet ulkomaisissa yliopistoissa toimivista elektronisen musiikin studioista, ja professori Erik Tawastjernankin mielestä sellaista kaivattiin myös Suomeen. Hän ehdotti, että elektronisen musiikin studio sijoitettaisiin Helsingin yliopiston musiikkitieteen laitokselle. Talvella 1961–62 perustettiin ”äänitekniillinen laboratorio”, jonka palkattomaksi johtajaksi nimitettiin Erkki Kurenniemi. Studio sijoitettiin musiikkitieteen laitoksen ainoan huoneen nurkkaan Porthanian seitsemänteen kerrokseen. Sen laitteiston muodostivat kolme Telefunken M24 -nauhuria, joita pidettiin tuolloin parhaina. Studio sai myös äänigeneraattorin ja muita äänisynteesissä tarvittavia välineitä. Vaativimmilla laitteilla tehtiin huomiota herättäneitä sävellyksiä, mm. Salmenhaaran White Label sekä Kurenniemen voimalaitoksen huminaan perustuva On-Off, joka herätti huomiota Jyväskylän Kesässä 1963.

Syksyllä 1963 studio muutti Porthanian kellariin pieneen vane-

riseinäiseen tilaan. Vuoden 1964 keväällä Kurenniemi alkoi rakentaa yhdessä Donnerin kanssa syntetisoi-jaa. Se oli kirjoituspöydän kokoinen laitteisto, johon oli mahduttu toistakymmentä äänigeneraattoria ja taajuusjakajaa, suodatinyksikkö ja 6-kanavainen mikseri. Kurenniemi teki elokuvamusiikkia, äänitehosteita ja nauhateoksia ja levytti oman sävellyksensä Andropoidien tanssi, josta osan rockyhtye Wigwam lainasi albumilleen Tombstone Valentine 1970. Mauri Antero Nummiselle Kurenniemi rakensi vuonna 1963 ”Laulukoneen”, joka käytti ja muokasi ihmisääntä.

Uuden musiikin kansainväliset psykedeeliset virikkeet rantautuivat Suomeen 1960-luvulla, ja niitä tarjottiin avantgardekonserpteissa ja happeningeissa. Jyväskylän Kesä -tapahtuma oli tuoreiden ajatusten ja nuorten muusikkojen tapaamispaikka. Perättäisinä vuosina siellä vierailivat Luigi Nono, György Ligeti ja Karlheinz Stockhausen. Amerikkalaisen avantgarden vaikutus näkyi pian myös nuorten suomalaisten säveltäjien teoksissa.

Helsingissä järjestettiin elokuussa 1963 urauurtava ”esteettisesti ohjelmoitu” happening. Henrik Otto Donnerin lisäksi tätä Helsinki Street Piece -nimistä tilaisuutta olivat

järjestämässä Ken Dewey ja Terry Riley Yhdysvalloista. Myös joukko ylioppilasteatterilaisia ja nuoria muusikoita oli mukana. Avantgardeiltojen ja happeningien yleisö oli suurelta osalta opiskelijoita ja ajan pop-konserteissa kävijöitä.

Someron anti Suomen avantgarde-kulttuurille olivat opiskelijanuorukaiset Kullervo Aura ja Mauri Numminen, jotka kysyivät Kurenniemeltä lukuvuoden 1963–64 talvella, voisiko tämä suunnitella heille elektronisen ääntä tuottavan koneen. Kurenniemi lupasi. Numminen ja Aura alkoivat puuhata Kurenniemen studiossa soitinta erilaisista komponenteista, muuntimista, kondensaattoreista ja vastuksista. Laulukoneeksi ristityn laitteen valmisti pääosin Aura, ja Numminen kertoo hiukan ”tinanneensa” mukana. Kone valmistui ”välillä purkaen välillä kooten”. Numminen ”soitti” mikrofoniin ja potentiometrin avulla, ja Aura kytki äänipöydästä vedettyjä plugipäisiä johtoja rinnakkaiseen kytkintauluun.

Maaliskuussa 1964 Mauri Numminen esitteli laulukoneen osallistumalla sen kanssa Akateemisten kulttuurikilpailujen yksinlaulusarjaan. Paikalla ei ollut yleisöä, läsnä oli vain tuomaristo. Laulukone jouduttiin kuitenkin purkamaan hyvin pian,

Erkki Kurenniemi studiossaan. – Kuva: Mediataidefestivaali Avanto Kiasmassa 21.–24. 11. 2002.

sillä komponenteista oli suuri pula ja osat käytettiin muihin elektronisiin laitteisiin.

Kuukautta myöhemmin oli Ateneumin suurhappening, jossa soi myös Erkki Kurenniemen elektronisävellys Mauri Nummisen toimiessa assistenttina. Happeningeihin laskettava tilaisuus oli myös 9. 2. 1968 Amos Anderssonin taidemuseossa järjestetty ”Sähköshokki-ilta”, kiineettisen valon ja liikkeen näyttely sekä elektronisen musiikin konsertti. Ilta-Sanomien kertoi (10. 2. 1968): ”Yliopiston musiikkitehteen laitoksen musiikkikone ujelsi vuoroin heleinä, vuoroin vatsaan painuvina matalina ääninä ja äänisarjoina ympäri huoneistoa Bachin modulaatioissa, ja Otto Donnerin improvisaatioissa atonaalisuus oli huumaaava.”

Esillä oli myös Eino Ruutsalon taidetta Henrik Otto Donnerin säestyksellä. Musiikki oli elektronista ääntä, ”vihlovaa hälyä”, Donnerin omia säveliä Bachin teemoihin muokattuna. Lisäksi kuultiin Kalevi Seilosen konerunoja. Yleinen reaktio tapahtumaan oli myönteinen, vaikka yleisö ei ollutkaan kovin innostunut.

Syksyllä 1965 Ilpo Saunio toimi Kulttuuritalon kulttuurisihteerinä. Hän oli muusikkona ollut mukana perustamassa yliopiston studiota. Saunio oli tutustunut Mauri Nummiseen, kun tämä oli tullut Helsinkiin opiskelemaan ja kun Numminen ja hänen somerolaiset ystävänsä alkoivat ”vetelehtiä” Terä-lehden toimituksessa. Pian pojat jo pohtivat yhdessä elektronisen musiikin mahdollisuuksia. Nummisen ja Auran ensimmäisestä laulukoneesta kehittyi idea monipuolisemman sähköisen instrumentin tekemisestä. Äänen käsittelyn lisäksi Numminen halusi äänigeneraattorin, jota useampi soittaja voisi yhdessä ohjata, mistä johtui sen nimi ”Sähkökvartetti”.

Syksyllä 1967 Kurenniemi suunnitteli ja pääasiassa Kullervo Aura rakensi Sähkökvartetin. Sen ääni ei ollut korviahivelevä, mutta hauskinta oli, että neljä ihmistä soitti samaa soitinta yhtä aikaa. Suunnitelmana oli viedä laite edustamaan Suomea Maailman Nuorison IX Festivaaliin Sofiaan kesällä 1968 ja hämmästy-

tää yleisö elektronisella esityksellä.

Numminen opetteli kavereidensa Tommi Parkon, Arto Koskisen ja Peter Widénin kanssa soittamaan kojetta. Sähkökvartetin ohjausjärjestelmässä oli valokennoja sisältävä sauva, jonka kennoja vuorotellen peittämällä yksi soittaja ohjasi oskillaattorin taajuutta. Toinen soitti ohjainlaattikkoon sijoitettujen painonappien välityksellä, kolmas käsitteli kahta potentiometriä ja kytkimiä, neljännellä oli myös potentiometrit ja lisäksi valokenno-ohjaimia.

Kun laitteella opittiin tuottamaan jonkinlaista ääntä, se lastattiin juunaan ja se sai ensi-iltansa Sofiassa ystäväysfestivaalissa, johon jokainen maa oli valinnut parhaat esiintyjänsä. Ilpo Saunio oli mukana säestämässä Mauri Anteron laulamia Schubertin liedejä Suuren Sirkuksen konserttisalissa.

Yleisö ei oikein pitänyt Sähkökvartetin esityksestä. Se vihelsi rajusti ja satoja ihmisiä poistui salista, mutta pojat eivät olleet halukkaita lopettamaan. Saunio oma kertomus elektronimusiikin konserttiosuudesta antaa elävän kuvan:

”Kymmenen minuuttia sitä kesti ja mä en itsekään tiennyt, että onko tämä virittelyä vai soittoa. Se nimittäin kuulosti täsmälleen samanlaiselta. Sen sirkuksen johtaja – sellainen kuusikymppinen hopeahapsinen herrasmies – kysyi, että voisinko mä mennä lavalle kuuluttamaan, että nyt esiintyy suomalainen Sähkökvartetti, kun eiköhän ne oo viireessä jo. No mä kurkkasin verhon lomasta: ‘Hei Make, pitäiskö teidän aloittaa soittaminenkin?’ – ‘Ei kun me soitetaan kaiken aikaa, älä häiritse meitä.’ Seuraavat puoli tuntia oli mun ja sirkuksen johtajan keskeistä kinastelua siellä lavan takana, se halusi mennä keskeyttämään tämän kammottavan skandaalin... Ne ei soitannu kun jotain puoli tuntia tai 45 minuuttia. Sitten ne vapaaehtoisesti lopettivat ja sen johtajan ilme oli todella huojentunut, kun ne suostuivat vihdoinkin lähtemään lavalta pois. Se oli todella hermona.”

Mauri Nummisen oman kertomuksen mukaan:

”Ilpo Saunio on ollut muistellesaan joustava. Meidät nimenomaan

keskeytettiin. Emme suinkaan soittaneet 30–45 minuuttia, korkeintaan 10. Lehdistö, joka saapui innostuneena paikalle, ei saanut kirjoittaa riviäkään. Me emme myöskään saaneet esiintyä enää koko festivaalin aikana, mikä ei meitä surettanut: joimme ja iloitsimme.”

Sävellys oli nimeltään Kaukana väijyy ystäviä. Nummisen mukaan tapaus oli hänen ja Saunio ”suurin kansainvälinen menestys”. Hän on myös kertonut, että Sähkökvartetilla esitettiin jokaisella esiintymiskerralla vain tämä sama sävellys, josta oli olemassa ”useita varsin eripituisia versioita”.

Nummisen Sähkökvartetti esiintyi muutamia kertoja kulttuuritapahtumissa. Kaukana väijyy ystäviä äänitettiin Vanhan valtauksen iltana Helsingin yliopiston juhlasalissa vuonna 1968 ja on kuultavissa Nummisen levyllä Taisteluni sekä kokoelmalevyllä M. A. Nummisen 60-luku. Legendaarisimman esiintymisen Sähkökvartetti sai Oulussa vuonna 1969. Siellä oli lapsiperheitä odottamassa hauskan herra Nummisen esiintymistä, mutta pojilla ei ollut tietoa yleisön laadusta eikä odotuksista, ja niin he olivat valmistaneet esityksen undergroundryhmä Suomen Talvisota 1939–1940:n kanssa. Se ei ollut rockyhtye, vaan instrumentaalista teatteria harrastava happening-ryhmä, joka toimitti Aamurusko-lehteä ja suomenkielistä radio-ohjelmaa ”Maanalaista Menoa” ja ruotsinkielistä ”Underjorden – finns den?” -ohjelmaa. Talvisodan tekstityksen hoitivat turkulaisrunoilijat Markku Into ja Jarkko Laine. Kuvalisen puolen hoiti Harro Koskinen. Muusikkoja mukana oli Nummisen koulukaveri Rauli Badding Somerjoki ja Rauli Pole Ojanen. Ja sitten...

”Suomen Talvisodan keikka jyrähti käyntiin. Karmeita mutanttivalosuihkuja kankailla, kiemurtelevaa happa, Goethen väriopin raikausta, limaa joka valuu silmille ja läpi otsan. Sähköiset petolaumat hyökkäävät sisäkorviin ja purevat alastomia aivoja. / Ja Badding loistossaan panee jalat, kaalit svengaamaan. / Liput liehuivat miesten WC:ssä. Kaukaa altaista nousivat rokkaajat. He myös tanssivat lippujen luona ja he ku-

marsivat vallan symbolille. Sitten he sylkäisivät, virtsasivat ja he vihasivat muita paitsi kuoleman omia. / Bändi räppää luonnottomasti. Myös M. A. Numminen alkaa ulvoa käsittämättömyyksiä nokkaeläintä muistuttavaan mikkiin. Sähkökvartetti yhtyy rockbändiin. Valtava melu täyttää salin, yleisö pitelee korviaan, suut haukovat henkeä joka pakenee äänen nopeudella, tämä on loppu, tähän on tultu... /Tytöt riuhtovat ja pomppivat lavalla, pitkien hiusten raivotautinen liike täyttää ilman, heimo tanssii, kovaääniset syökseivät kuoleman aaltoja, aika on kypsä, kaikki yhtyvät kertosäkeeseen. /Haista, haista, haista seinää vessan! Haista, haista, haista seinää vessan! Haista! Haista! Haista! Haista! Haista! Haista! / Pikkuhiljaa ensiraivo laimenee sen verran että Badding pääsee toiseen säkeistöön. Volyymi pudotetaan arvoituksellisesti, monttuaukainen yleisö ei kuollutkaan, helpotuksen huokauksia, huusi ei rojahtanut niskaan. Tässä on jotain! / Baddingin laulussa on rockin perusainekset. Tulta navan alle! Vibaa puntiin! Pizzaa poskeen! Paimio palaa! Jugurttipurkki tahtoo naimisiin!”

Markku Innon kuvaus ei aivan pidä paikkaansa, koska rockbändissä ja Sähkökvartetissa soittivat samat miehet. Rauli Badding Somerjoki oli päärocksolisti.

Suomen Talvisota 1939–1940 lopetti toimintansa vuonna 1970, sillä avantgarden puuhamiehet Markku Into, Jarkko Laine ja Mauri Numminen olivat käyttäneet keinonsa loppuun eivätkä halunneet toistaa itseään.

Sähkökvartettia soitti sittemmin yksin monta vuotta eräs naisarkkitehti, ja viimeisen kerran sitä käytti alkuperäinen jäsenistö 23.11.2002 Gloria-teatterissa Avanto-festivaalin Erkki Kurenniemi -juhlassa. Kurenniemi itse kytki siihen vielä ”seksofonin” (nimi tulee kahdesta munan muotoisesta messinkikuulasta), ”soittimen”, jonka hän oli tehnyt 1960-luvulla. Tilaisuudessa Arto Mamba Koskinen soitti melodiakonetta, Tommi Parko sähköviulua, Peter Widén sähkörumpuja ja Mauri Numminen laulukonetta sekä ylimääräisenä Erkki Kurenniemi

“Musiiikkikone Dimi on alallaan johtava keksintö, sitä aiotaan markkinoida myös ulkomaille. Dimin kehittäjä, assistentti Erkki Kurenniemi (oik.) esittelee konetta muusikko Jukka Ruohomäelle.”

Kuva ja kuvateksti Helsingin Sanomissa 21. tammikuuta 1971.

seksofonia. Ja taas kerran kuultiin “Kaukana väijyy ystäviä” nuoren yleisön suureksi riemuksi.

1960-luvun loppuun tultaessa suuren suosion saavuttanut jänniteohjattu syntetisoija oli kehitetty niin pitkälle kuin mahdollista. Laitteistojen koko ja tarvittavien säädinten ja kytkentöjen määrä oli kasvanut sellaisiin mittasuhteisiin, että soitinta oli hyvin vaikea hallita. Tietokoneen avulla syntetisoijan toimintoja oli voitu ohjaila valmiiden ohjelmien avulla, mutta samalla se oli lisännyt laitteen monimutkaisuutta ja epäkäytännöllisyyttä entisestään. Maailmalla syntyi uusia laitteistokeksintöjä, mutta Kurenniemelläkin oli uusi ratkaisu. Kevään ja kesän 1970 aikana syntyi digitaalimuistin ohjaama DIMI. Sitä soitettiin koskettimien välityksellä. Kun mikroprosessorit yleistyivät 1970-luvun alussa, laite muotoutui kolmessa vuodessa oikeaksi prosessiohjattuksi soittimeksi, DIMI 6000:ksi. DIMI-soittimia yritettiin valmistaa kaupallisesti, mutta siitä ei tullut

kannattavaa.

Nykyään Kurenniemi toimii erikoissuunnittelijana tiedekeskus Heurekassa ja pohtii musiikin matemaattisia perusteita. Kurenniemen soittimet puolestaan esiintyivät 2001 Helsingissä Avanto-festivaaleilla. Tilaisuuteen julkaistiin juhla-albumi Arktinen hysteria, Suomi-avantgarden esipuutarhureita (2001), joka on äänitetty 17.11.1970 Sähkötapahtumassa Vanhalla Ylioppilastalolla ja jossa on vahva somerolaispanos. Siinä Mauri Numminen, Tommi Parko sekä Arto Koskinen ja Peter Widén soittavat Sähkökvartetin avustuksella Kaukana väijyy ystäviä ja Numminen, Parko sekä Pekka Kujanpää esittävät (vissyn voimalla) sävellyksen Eleitä kolmelle röyhtäilijälle ja lisäksi Tommi Parko esittää Hysteriab-luesin.

Lisää aiheesta voi lukea Kiasman julkaisemasta säveltäjä Petri Kuljuntaustan kirjasta On/Off – Eetteriäänistä sähkömusiikkiin. Sen

Elokuvan teossa Vuoksenrannassa

Tuttu näkymä Vuoksenrannasta. Seuratalon perustuksilla istuvat Kalevi Virolainen ja Lauri Talikka. – Kuva kirjoittajan.

Vuoksenrannan pitäjänseuran toimesta vietimme kolme päivää entisessä kotipitäjässämme 27.–29. toukokuuta kuluvana vuonna. Meitä oli viisi miestä, joista yksi lappeenrantalainen ammattikuvaaja. Käytössämme oli kaksi nelivetoautoa. Vuoksenrannan tiet ovat niin surkeassa kunnossa, että tavallisella henkilöautolla pääsee vaivoin kirkonkylään. Asuimme Antrean Sokkalassa yksityismajoituksessa. Talo tarjosi maittavan aamu- ja iltapalan. Isäntä lämmitti kahtena iltana saunan. Yritimme käydä pitäjämme jokaisessa kylässä, mutta tässä emme täydellisesti onnistuneet.

Aloitimme Pöyrynniemestä. Tie oli huono tiellä olevien suurien vesikuoppien takia. Kylässä ei ollut yhtään rakennusta. Kuvasimme Ahvjärveä, kansakoulun perustuksia ja muita talojen paikkoja. Talojen raunioilla kukkivat tuomet entisessä pihapiirissä ja käki kukkui yhtämittaa. Näitä kuvaajamme ikuisti joka kylässä. Lähellä Pamppaa oli metsässä hakkuuaukioita ja Pampaan oli rakennettu talorötiskö, mahdollisesti kesäasunto. Paluumatkalla kuvasimme osan Korpilahden kylää. Mukana ollut Kalevi Virolainen katseli

totisen näköisenä entisen kotinsa ja naapuritalojen raunioita. Kävimme lähellä olevan maailman vanhimman (noin 10 000 vuotta) kalaverkon löytöpaikalla. Pitäjäseuran pystyttämän metallikilven olivat venäläiset varastaneet.

Nousimme Niemelänmäelle. Sieltä näimme, miten entiset pellot

pusikoituvat viljelyn puutteessa. Istuimme entisen nuorisoseurantaloon perustuksilla. Alempana olevan Korpilahden kansakoulun paikalla kasvoi sankka metsä. Koulu toimi vuonna 1944 kenttäsairaalana, ja sen kautta kulkivat Äyräpään ja Vuosalmen haavoittuneet sotilaat.

Seuraavana päivänä aloitimme kuvauksen Murkinämäeltä. Merosenmäellä, entiseltä kotikallioltä katsottuna pellot kasvavat pikkuhiljaa umpeen ja kivinavettojen seinät rapautuvat entistä surkeamman näköisiksi. Otamoinjoen penkat kasvavat pitkää leppää, jotka jokeen kaatuessaan tukkivat sen hitaasti mutta varmasti, ja joen niin kirkas vesi on saanut tumman sävyn. Kirkko seiso i entisellään, ikkunalasien puuttuessa, pääskysten kotina. Kiurula, apteekki ja Meriläisen talo ja Otamoilla olevat kaksi Rasmäen taloa olivat pystyssä. Kirkonkylässä on yksi todella hyvän näköinen datsa ja muutamia kesämökin tapaisia asuntoja. Asukkaita näimme yllättävän vähän.

Kaskiseen mentäessä kuvasimme entisten talojen paikkoja. Visulahdessa olevan venäläisten ra-

Venäläisten rakentama Virulahden nautakarjasovhoosi teki konkurssin ja jäi tyhjäksi. Nyt rakennus on ryöstetty ja jälki on tämän näköinen. Kuva kirjoittajan.

kentaman nautakarjan sovhoosin on käynyt huonosti. Paikka on autiona. Rakennuksista on kaikki tarvikkeet ryöstetty ja rakennukset ovat luhistuneet. Peltolan mäellä ihmettelimme talon entisen isännän kanssa maailman menoa ja Seppo Peltola toimi asiantuntevana oppaamme. Pöystin mäellä ovat puut kasvaneet suuriksi, ja vuonna 1944 liikennettä Vuoksen takaa kiusannut piiskatykki ei enää näkisi ampua. Mäen reunalle on rakennettu huvila. Asukkailla on muutamia vuohia ja kanoja.

Matkanjohtajamme Martti Talja tutustui lähisukulaisten talonpaikkoihin. Kävimme kuvaamassa kylän kansakoulun paikan ja vuonna 1944 tykkitulen polttaman Metodistikirkon rauniot, jossa toinen automiehemme Kyösti Nikki selosti kirkon vaiheita. Matkamme jatkui Mairtunsalmen sillan kautta Sintolaan. Tie oli todella kurjassa kunnossa, mutta Sintola tuli lopulta vastaan. Pitäjässeuran pystyttämä kivikautisen asuinpaikan metallinen muistolaatta oli täällä säilynyt. Vanhasten talon kohdalla harjulla kuvasimme venäläisten talvisodassa kaatuneiden sotilaiden muistomerkini ja kylän talojen pohjia, kuten muuallakin. Sintolassa on tietä hiekoitettu ja ympärillä olevaa komeaa männikköä hakattu ja luultavasti sitä hakataan edelleen.

Kolmantena päivänä oli vuorossa Härkkorpi ja Oravankytö. Ajoimme sinne suuren mutkan kautta. Ensin Sairalaan, josta Räisälän kirkon kautta Oravankytöön. Oravankydössä on jonkin verran venäläisten huviloita. Tien varrelle on pystytetty melko paljon uusia telineitä hirvenmetsästystä varten. Talot on purettu kuten muuallakin, joten raunioiden kuvaaminen riitti. Sivutiet olivat hirveitä. Eräässäkin kuopassa tehtiin hurjasti töitä ennen kuin saatiin auto takaisin tielle. Toisella kertaa auto sammui keskelle lammikkoa, mutta pois siitäkin tultiin. Täysi kymppi Martille, kuljettajallemme. Niittysuo jäi tien huonouden ja ajan puutteen takia käymättä.

Mielenkiintoinen reissu. Yleiskuva jäi Vuoksenrannasta surulliseksi. Kun peltoja ei viljellä, ne metsittyvät ja soistuvat ja pitäjistä tulee todellakin luonnonsuojelualue. Käen kukuntaa

Muistoloi jouluaatost 1936

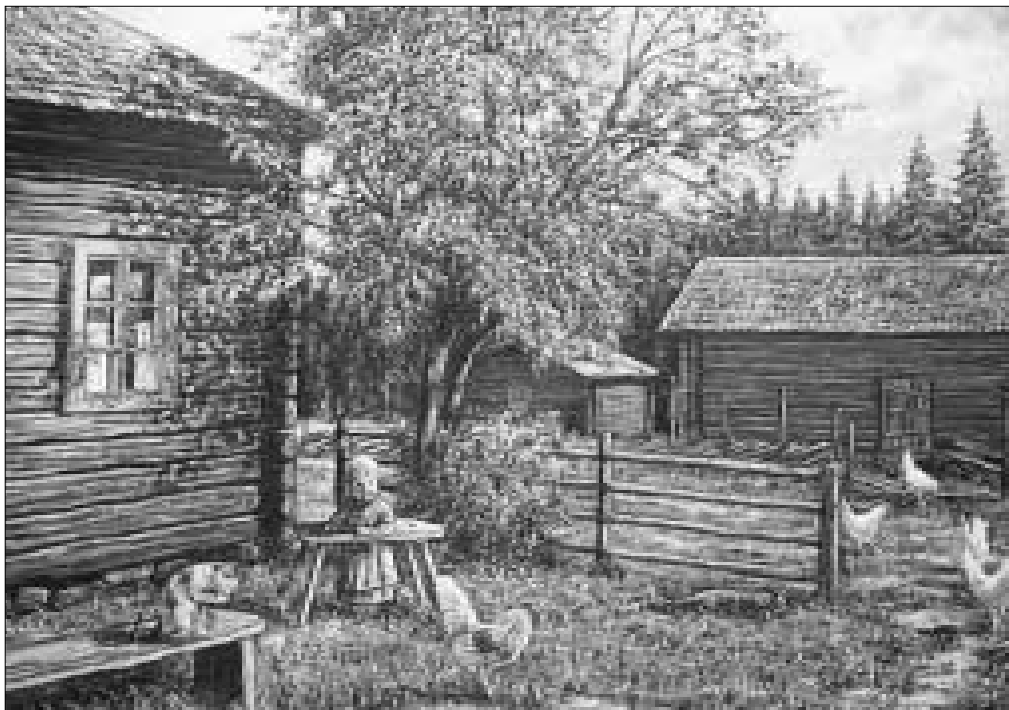

*Mie haasta teil sellasest jouluaatost,
mikä ol iha erikoine miu elämäi saatos.
Siint on kulunt tänä vuan 40 vuotta,
jot kertomine ei lie iha suotta.
Sillo mie käi parrailaa kansakouluu,
uotteli pikkii ja muuteki mukavaa jouluu.
Naiset nuohoit seinii ja väl katteloi
ja kuttoit tuva lattial uusii räsymattoloi.
Meil ko uoteltii sulhasta tulevaks,
luultii sen iha maailma äärist ast olevaks.
Kylhä se matka siihe aikaa pitkä ol,
ko hänel ol kot Jokioisil ja Kuparsaaree tul.
Olha hänel tehty jo väl lasku Turkisaaree
ja Ain-tätikiil ol vaa muutto saarest saaree.
Siihe aikaan viel aatton pestii ja paistettii
ja tahvana-ajajii varten paljon laitettii.
Jokkainen yritti tietyst kiirettä pittää,
enkä mie viel oikei osant tehä mittää.
Laittoit miut ompelialt hammeita hakemaa,
isä valjast hevose ja käsk miu hiljaa aijaa
ja laittaa kii lähel ompelia puuvaijaa.
Mut kö päästii ensimmäisee myötämäkkee,
kaatu hevone ja ympäril tul paljo väkkee.
Isä toi uuve aisa ja polle toise.
Sano sen tavoiltaa oleva iha toiselaise.
Mut se kolar ol nii vakavaa sorttii,
jottei miul oo vielkää sitä ajokorttii.
Kottii ko mie tuli,
aatto hämärtä jo iltaa.
Kaik kiireet olliit ohi,
uuvet matot ol laitettu siltaa.
Jokkainen vähä salaperäsest näytti,
puki uottamine nii ko jokkaie mielet täytti.
Miehet tullit saunast ja käskiit mänemää*

*ja kehottiit viel iha rauhas siel olemaa.
Hyö lupasiit sil aikaa koristaa joulupuu,
mut höil olli mieles jokkuu muu.
Panniit matot kassaa ja kantoit porstuppaa,
männiit vinttii ja toivat olk'kuvot tuppaa.
Millo lienöö heil sellaset ajatukset itäneet
ko olliit olit jo tallis lämpenemäs pitäneet.
Siihe hyö ne olet ympär lattiaa oikoit
ja isse siit niie pääl onnellisest loikoit.
Mie taisi ensimmäisen saunast tulla
ja miehii kans yhtä ilone olla.
Mut millaseks lie naisii ilme muuttunt,
selvää on kuitekii, jottei kukkaa suuttunt.
Jos sulhane ois jottai pahhaa kuult,
ni ois morseintakkii äkäseks luult.
Leikiks se män ja käytti syömää,
uottamaa pikkii ja leikkilöi lyömää.
Se täs lopuks viel mainituks tulkoo,
jot syömisen jälkee laulettii virsii
ja vaija luk jouluvankeljumi ulkoo.
Vaija luk paljo ja kaik opit jäivät mielee.
Tarvittais tietoo, män uteliaan vaija viere.
Kynnää hää ei osant käyttää,
mut yleistieto se vaijan täyttää
(enne hää osas Kalevala ulkoo).
Paljoha sitä käi tahvanaväkkiit
ja samal sit talo uuve vävyinki näkkiit.
Hienoks ne olet pyhin tallottii
ja naiset sit siivoomaa narrattii.*

Sirkka Honkanen on syntynyt Antreassa 1921.

Lauri Kanteen herkullisia sanontoja. A vot sano ryssä ja pussas

*Kissa ko pessöö silimiää, ni tulloo vieraita.
Kuva Terho Peltoniemi.*

Viime vuonna ilmestyi loimaa-laisen OOLIN kustantama kirja, joka sisältää keskikannakselaisia sanontoja. Kirjan tekstin laatijana on edesmennyt maanmittaushallituksen pääjohtaja Lauri Kantee, jonka itsekin olen tavannut ja jututtanut miestä mm. muolaalaisten juhlissa niin Somerolla kuin Ypäjälläkin. Hän on kerännyt suuret määrät sananparsia ja sanontoja. Sananparsi on sukkeluus ja tokaisu, jossa lyhyesti ja ytimekkäästi kiteytetään totuus. Lyödään asia ikään kuin naulan kantaan, johon ei sitten ole mitään lisättävää. Kirjan takakannessa todetaan että kova timantti taittaa voimakkaasti valoa, ja samalla tavalla napakka sanonta valaisee kirkkaasti jo unohtunutta elämänpiiriä. Kirjan on toimittanut Jaakko Okker, Suomen Kuvalehden kulttuuripalkinnon saaja ja maineikas lehtimies. Olen lapsena ollut Jaakko Okkerin häissä Somerolla kotikyläs-

säni Lautelassa Räyhän talossa, josta mieleeni ovat jääneet erinomaiset pidot sekä keskelle pihaa rakennettu tanssilava. Ypäjällä rautatieaseman kylässä eli Ypäjänselässä on Okker asunut nuorena ja tietääkseni hän oli innokas pesäpalloilija. Hauskana juttuna olen kuullut, että kun nuori Jaakko Okker oli Ypäjän Yllätyksen urheiluvuorossa, niin katsojat näkivät hänen selässään ainoastaan sanan "lätys", sillä alkukirjaimet jäivät kainaloon piiloon. Mutta "lätys" osoittautui hyväksi pelaajaksi.

Kaikille tuttuja sanontoja

Sananparret ja sanonnat ja tokaisut on kirjassa esitelty aakkosjärjestyksessä. Niinpä aloitetaan aamusta, ajasta, akasta ja askeleesta ja lopetetaan äkäseen ja älä-sanalla alkaviin sanontoihin. Kirjaa lukiessa totesin, että monet sanonnat ovat minullekin tuttuja jo lapsuudesta

Somerolta. Jotkut sananparret tunnetaankin kautta Suomen, toki aina omalla murteella sanottuna. Sitten on joukko paikkakuntaan liittyviä sanontoja, joita ei tunneta laajasti. Kaikille tuttuja ovat "aamuhetki kullaan kallis" sekä "aamu on iltaa viisaampi". Muolaalaisittain "aamu on iltaa viisaampi". Tarkoittaa sitä että ongelma ratkeaa nukutun yön jälkeen. Hyvä yöuni onkin ihmisen hienoimpia lahjoja, ja "aamulla on kaikki toisin".

Akka on kallis mööpel

Uusi sanonta minulle oli "anna olla akan järves, kyl se siel oppii uimaa". Sehän tarkoittaa, että pakon edessä ihminen kyllä selviytyy. Kun joku yrittää sitkeästi jotain vaikeata asiaa niin hän "aijaa ko käämettä pyssyy". Sanonta tunnetaan myös Pohjanmaalla. Vaikeana aikana voidaan lohduttavaa tokaisulla "aika

aikaa kutakii”. Perusypäjäläinen tuntee sanonnan ”aikaisin myllyyn ja myöhään kirkkoon niin pääsee nopeasti pois”. Karjalaisittain se kuuluu ”aikasee myllyy ja myöhää kirkkoo, ni pääsöö vällee pois”. Menemällä aikaisin myllyyn ja myöhään kirkkoon säästää aikaa. Ja kun kunnolla kuritetaan, niin sanotaan ”antaa oikee isä käest”. Ja usein olen kuullut karjalaisilta, että ”anha olla” eli jätä tekemättä. Kun haluttiin moittia huonosti tehtävänsä tehnyttä aikuista tai lastakin, niin Karjalassa sanottiin ”appuu on hiirepojastkii, jyvän syöp ja kaks paskantaa”.

”Pannoot hynttyyt yhtee”, sanottiin avioliittoon menevistä. Täälläpäin Suomea monta asiaa ”pannaan tehden, syöden, juoden” ja niin edelleen. Pannoota on Karjalassakin yllin kyllin. ”Pannoo hattu kiertämää”, kun kerätään kolehti. ”Pannoo pillit pussii”, kun lopetetaan työ. ”Pannoo hihat heilumaa”, kun työ tehdään ripeästi. ”Pannoo kampoihi”, kun jotain vastustetaan, ”pannoo korva taaks”, kun asia pannaan muistiin, ”pannoo kääet kynnyispäitä myöte ristii”, kun ollaan hyvin kiitollisia, ”pannoo litkat”, kun otetaan ryppy kaupanteon jälkeen, ”pannoo mämää”, kun tuhlataan, ”pannoo paikallee”, kun moititaan kovasti, ”pannoo pääsä pensaasee”, kun ei haluta tunnustaa tosiasioita, ”pannoo sanat suuhu”, kun neuvotaan toista puhumaan halutulla tavalla, ”pannoo suitset suuhun”, kun taltutetaan, ”pannoot kaha”, kun omistaja ja työntekijä jakavat työn tuloksen tasan keskenään.

”Kissa vei kielen”, tarkoittaa, että lapsi muuttui sanattomaksi. Toki kissa-alkuisia sananparsia löytyy muitakin Kanteen kirjasta. Monet niistä ovat kaikkialla tunnettuja, kuten ”kissa ellää kiitoksel”, ”kissaha kiitoksekipijä on” ja ”kissa ilo on hiire itku”. Niinhän se on, että jos ei ole häviäjiä niin ei ole voittajakaan. Voitonmakuun päässyt tarvitsee niitä, jotka on hävinneet, muuten ei voitonjuhla tule. ”Kissa ko pessöö silmiää, ni tuloo vieraita” ja ”kissal on yheksä henkee” eli kissa selviää uskomattomista tilanteista. Ja nousukkaan rehentelystä sanotaan, että ”kissast ko tuloo karhu, ni se se vast

mörisöö”. Mitä silloin tapahtuu, kun ”kissat naivat naapurist, koirat omast kyläst”? Koirista ei ole kuin yksi sanonta, ”koirat kussoot kintuil”, mikä tarkoittaa täysin rahatonta ihmistä. Laihasta kahvista sanotaan, että ”kohv on keitetty väljää vettee”. Ja kyllä Somerollakin jo aikanaan sanottiin, että ”komento takaisi” eli peruutan sanani. ”Tekeväl sattuu” virheitä.

”Tekköö hyvän päivän” sanotaan, kun tervehditään, ja ”tekköö kiitoksen”, kun pappi kuuluttaa kirkossa kuolleeksi. Länsi-Suomessakin puhutaan kuolleen kiitoksesta, kun joku henkilö kuulutetaan kuolleeksi saaman jälkeen. Testamentista sanotaan, että ”tekköö kirjat” ja viinan sekoittamisesta kuumaan kahviin tai veteen, että ”tekköö kupit”. ”Tekköö näää vuoks” ja ”tekköö reklaamii”, jos kehuu tekemisiään. Vastustelija ”tekköö tennää”. Ja kun tulee ”mutka matkaan”, niin silloin ei mene kaikki suunnitelmien mukaan.

”Jumalas on juoksu määrä” tarkoittaa, että ihmisen eliniän pituuden määrää Jumala. Pahinta on, jos luulee olevansa ”kukko tunkiolla”, mutta huomaakin olevansa täysin voimaton. Jumalaan liittyviä sanontoja löytyy Lauri Kanteen kirjasta useita. Monet niistä ovat kaikkialla tunnettuja. Sellaisia ovat ”Jumalan hylkäämä paikka”, ”Jumalal on onne ohjat, luojal lyky avvaimet”, ”Jumala mylly jauhaa hittaast mut varmast”, ”Jumala taivaas, kapteen laivas”. Elämä menee hyvin eteenpäin kun tämä viisaus muistetaan.

Viime talvena vesi oli ykkösuutinen pitkään. Suomalaiset oppivat tsunami-sanan. Jopa niin, että pienestäkin vastoinkäymisestä voidaan sanoa, että tulipa nyt minulle aikamoinen tsunami, hyökyaalto.

Vesi pelastaa ja vesi tappaa. Muistan löytäneeni Turun saaristosta vanhan kyltin, jossa opastettiin laivaan menijöitä: ”Laivaa lähtee, jos meri suo, Jumala antaa ja kapteeni päättää.” Jos tämän unohtaa niin hän ”juoksoo ko päätö kana” eli hätäilee sinne ja tänne. Toivon, ettei kenenkään tarvitse tänä jouluna juosta ”pää kolmaneten jalkan” tai ”tul hännä al”.

Veretään

Kuten kaikki tiedämme on suomen kieli todella kaunis, rikas ja monivivahteinen. Saman asian voi ilmaista monin eri sanakäntein. Kuitenkin paikkakuntakohtaisesti on murteeseen pesiytynyt joku tietty sana, jota käytetään yleisesti.

Esimerkiksi Forssassa ja Tammelassa ”pannaan” normaalissa puhekielessä yleisesti: Pani tehden, -mennen, -tullen, -varroten si. Somerolle on tullut jäädäkseen vetäminen. Somerolaisessa puhekielessä se ääntyy muodossa ”veretään”. Aikanaan Somerolle muuttanut palopäällikkömme Keijo Karlsson eräässä yhteydessä ihmetteli asiaa ja sanoi: On tämä Somero merkillinen paikkakunta kun tehdään täällä mitä tahansa, niin kaikki ”veretään”. Ja onhan se todella mahtavan kokoinen kone, jolla veretään maakaasuputki Venäjältä Suomeen.

Tässä muutamia esimerkkejä somerolaisesta vetämisestä: Somerolla veretään viemärit, vesijohdot, sähköt, asfaltit ja maalit seinään. Täällä myös veretään pää täyteen, sauhut ja parit kaljat naamaan. Veretään linssiin, veretään nokast, veretään turpiin ja päin pläsiä. Jossain veretään retkuun. Veretään koppa täyteen sieniä tai marjoja. Veretään pyörällä Viikin lenkki tai veretään pari kierrosta pururadalla. Veretään nakikipsalla parit makkarat naamaan. Veretään ahnehtien kupu täyteen seisovasta pöydästä ja ollaan sen jälkeen vetämättömissä varsinkin jos veretään vielä muutama konjakki päälle. Havuharjulla veretään näytös viimesen päälle ja veretään katsomo täyteen.

Kuten huomaamme kyllä Somerolla vetämistä riittää ja tämäkin on vain pieni otos paikkakunnan murteen vetämisistä. Positiivisesti ajatellen veretään Somero nousuun. Nyt joulun aikaan on ehkä syytä muistuttaa, että veretään vatsa täyteen jouluruokaa ja sen päälle veretään kunnon nokoset.

Tarina kansalaissodan ajalta

Somerolla kevättälvella 1918, kun punaiset olivat kaapanneet vallan, he alkoivat takavarikoida omaisuutta omien lakiensa mukaan. Valtansa vahvistamiseksi punaiset määräsivät nuoret miehet saapumaan Someron keskusta, ettei tarvitsisi tulla kotoa hakemaan. Niskuroinnista seuraisi ankara ran- gaistus. Heikkilän pojat, Otto ja Kalle, eivät kutsua odottaneet, vaan lähtivät pakoon omaan metsäänsä, jonka hyvin tunsivat. Heillä oli mukana metsästysaseensa, ja korsun he rakensivat entiseen sudenkuoppaansa. Koistuhdan Heikkilästä vei metsään pajua kasvava niitty, jonka suojissa pojille vietiin ruokaa metsänreunaan, kertoi äitini, Oton ja Kallen sisar Olga Pukkila.

Punaiset hakivat Ottoa ja Kallea Heikkilästä monta kertaa. Heidän isäänsä Evaltia kiusattiin siten, että hänet työnnettiin tallin seinustalle, ja kiväärin piipun päähän ruuvattu pistin lyötiin maahan leuan alle pystyyn. Kuulustelijat uhkasivat lyödä leuan pistimeen, ellei hän kerro, missä pojat ovat. Mutta isä ei kertonut mitään. Hakijoita ja räyhääjiä riitti tämänkin jälkeen, mutta pojat pysyivät metsässä aina sodan loppumiseen saakka.

Isäni Väinö Pukkila noudatti määräystä muiden Ollilan, Sylvänän ja Paltan poikien kanssa. Kun miehet saapuivat Someron Joensuuhun, heidät määrättiin leveään rivistöön. Suunnaksi otettiin Letku. Määränpäänä oli Riihimäen vankila. Letkun työväentalolla oli pieni le- vähdystauko. Työväentalon ovesta oli juliste, jonka mukaan Sylvänä, Ollila ja Paltta olivat täysin punaisten hallinnassa. Tätä ilmoitusta miehet pitivät liioitteluna, olivathan he juuri lähtiessään nähneet, ettei kylissä ollut vieraita.

Letkulta jatkui marssi Riihimäelle. Matka Portaon, Vojakkalan ja Lopen kautta oli pitkä, ja moni jäi jälkeen uupumuksen vuoksi. Punaiset

saattajat ratsastivat perässä ja tien oheen jääneitä sotkettiin hevosilla. Päälleajetuiksi joutuivat Jallin veljekset, vaikka olivat työmiehiä. Tämä kohtelu nostatti vihaa vapaaehtoisesti antautuneissa miehissä, mikä vaikutti sodan lopun tapahtumiin valtasuhteiden muututtua päinvastaisiksi.

Riihimäellä vangit suljettiin sel- leihin. Pian saksalaiset alkoivat ampuu rautatievaunuista Hyvinkään suunnasta tykeillä Riihimäelle. Pa- kokahuu valtasi punaiset. He luu- livat saksalaisten olevan jo lähellä ja alkoivat ampuu selleissä olevia ovenraosta. Selliiin, jossa Väinö oli, eivät ampujat ehtineet. Sen sijaan selliiin, missä Jussi Mattila majaili, ammuttiin. Myöhemmin Jussi kulki kangas- ja vaatekaupoilla amma- tikseen. Sodan muistojen takia hän kät- ki aina punaiset kankaat nyytinsä pohjimmaiseksi.

Riihimäen vankilassa syntyi seka- sorto. Kun ovia auottiin ampumista varten, hyökkäsivät vangit ulos ja alkoivat avalla lukittuja sellien ovia. Niistä syöksyi miehiä käytäville val- tavaan ruuhkaan. Väinön kertoman mukaan sellien ovien avaamisessa kunnostautui etenkin Amatus Jo- kilahden poika Nummelta. Amatus oli Väinön eno, joka oli avioitunut leskirouvan kanssa. Leskirouvalla oli kolme lasta, joista tämä poika oli yksi.

Kun vangit pääsivät ulos vanki- lasta, saksalaisten tulitus jatkui yhä. Someron miehiä pääsi Paloheimon tiilitehtaalle rakennetun rautatien vallien suojassa ojan pohjia pitkin pa- koon. Rata vei Lopen suuntaan, josta Paloheimon tehtaalle tuotiin savea. Miesporukka päättyi rataa seuraten pieneen mökkiin kysymään, miten he pääsisivät Lopelle. Mökissä vanha pariskunta neuvoi heidät seuraavaan taloon, josta osattaisiin ohjata edel- leen. Miehet jatkoivat matkaa ohjeen mukaan, mutta avatessaan oven, he näkivät eteisessä kiväärikasan. Paikka oli punaisten majapaikka,

minkä pariskunta varmaan tiesi. Miehet olivat astuneet ansaan, ja joutuivat jälleen punaisten vangiksi. Matka Riihimäelle alkoi uudestaan. Paluumatkalla joku sanoi aina ennen ymmärtäneensä vanhuksia, mutta nyt tämä ymmärrys oli loppunut.

Riihimäellä vallitsi täysi sota ja sekasorto. Vartijat joutuivat heti tulitukseen, ja tässä kaaoksessa somerolaiset pääsivät uudelleen karkaamaan saman rautatiepenkan suojissa. Taistelun tauottua eivät miehet vielä päässeet palaamaan Somerolle, vaan heidät määrättiin auttamaan Riihimäen puhdistami- sessa. Siellä Väinö kertoi nähneensä jopa punaisia ruumisarkkuja.

Kun punaisten armeija jäi mottiin Lahden Anjanpellolle kaikkine saalii- neen, sinne lähti myös Väinö ja muut Someron miehet hakemaan takaisin heiltä vietyjä hevosia. Matkaa tehtiin junalla siten, että rataa tarkastettiin patkă kerrallaan. Välillä odotettiin seuraavan etapin varmistamista. Sillä tavoin oli matkanteko hidasta.

Lahdessa odotti kaamea näky. Anjanpellolla oli kaikenlaista tavaraa, joka oli ollut tarkoitus viedä Venäjälle. Kartanoista oli otettu mukaan jopa suuria harjavaltaisia puimakoneita, jossa oli vain pienet rautaiset pyörät. Tavarakasoissa oli sänkyjä, hienoja patjoja, taloustavaraa ja kaikkea mahdollista. Myös hevosia oli val- tavat määrät. Oli hankalaa yrittää löytää niin suuresta joukosta omia ja naapureille kuuluneita eläimiä. Eräästäkin hevosesta kerrottiin, että se näytti tutulta, mutta oli viety vää- rään taloon. Kun ei tiedetty, kenen se oli, se laskettiin irti Vilukselassa. Hevonen lähti määrätietoisesti kohti Sylvänän Jallia, ja se osasi astella tuttuun talliinsa omin neuvoin.

Näistä tapahtumista ei paljoa puhuttu sodan jälkeen paitsi jos pari kohtalotoveria tapasi toisensa. Yhteiskuntarauhan vuoksi menneet saivat olla menneitä.

Saatteeksi

Isäni kertoi, että Forssan Lehdessä ilmestyi sota-aikana hänen yksikkönsä eli YK-patteriston sotatoimia kuvannut kirjoitus. Asia kiinnosti minua niin paljon, että etsin kirjoituksen yliopiston kirjaston mikrofilmiarkistosta. Kirjoitus käsittelee tapahtumia Korpiselän kirkonkylän tienoilla jatkosodan alussa. Karppi kertoo tulenjohtajan, Tapio Horilan, lausahtaneen ”Taas lehdet putoo”, minkä olen todennut myös Arvo Ojalan Lounais-Hämeen rykmentin taistelujen tie -kirjasta. Karppi mainitsee henkilöitä, joista olen tunnistanut isäni puheiden ja muiden lähteiden perustella seuraavat: Alikersantti J. on Väinö Joronen, kapteeni J. Pekka Jakonen, luutnantti H. Tapio Horila, vänrikki H. Heikkonen, alikersantti T. isäni Eino Tamminen ja majuri S. Teppo Sorri. Sotamies Lehtonen mainitaan koko nimellä. Hän on ainoa joukosta, joka kaatui tällä retkellä.

Seuraavan tekstin kirjoitti Forssan Lehdelle kersantti Erkki Karppi. Forssan Lehti 11.12.1941

“Taas lehdet putoo”, tokaisi luutnantti Tapio Horila

Tulenjohtueemme, joka on kootu Forssan ja sen lähiympäristön miehistä, joukossa joku karjalainenkin, on majaillut useita päiviä S:vaaran rinteillä, lähellä K:n (Korpiselän) kirkonkylää. Ryssä on iskeytynyt kylään, ja näyttää siltä kuin ei sillä olisi erikoista halua sieltä lähteäkään, ”useista huomautuksista” huolimatta. Olemme saaneet tehtäväksemme ottaa selvän naapurin varustuksista voidaksemme sopivan hetken tullen antaa tovereille muistutuksen elämän katoavaisuudesta ja samalla herättää lähtöhalut heissä.

Olemme juuri palanneet tähystyspaikalta ja teltassa kuuluu iloinen puheensorina, johon sekaantuu kaminan päällä kiehuvan korvikepannun poreileva ääni. Muistellaan päivän tapahtumia ja arvailtaan tulevia. Enimmäkseen tahtoo keskustelu kuitenkin liikkuu siellä kotioiloissa, sillä koti ja omaiset tuntuvat sittenkin olevan lähinnä sydäntä, vaikka välimatka sinne onkin venähtänyt pitkäksi.

Puhelinsoitto liikkeellelähdön eteenä

Olemme saaneet korvikkeen juoduksi ja loikoilemme teltassa muistellen kokemuksiamme tähystyspaikassa, kun puhelin kilahtaa. Jokohan ryssä saa lähdön, arvailevat

pojat mielessään, sillä puhelinsoittoa näin myöhään illalla on totuttu pitämään liikkeellelähdön eteenä. ”Kaksi tähystäjää lähtee aamulla kello 6 N:n kukkulalle seuraamaan tarkistusammuntoja. Tähystysvälineet mukaan!” tulee käsky puhelimitse. Tunsimme paikan ennestään, sillä olimme viikko sitten olleet samalla kukkulalla tarkistamassa mittareitamme ja ainakaan silloin ei paikka tuntunut maailman turvallisimmalta. Vähistä kranaattivaroistaan huolimatta ryssä tuhlas huomaavaisuuttaan meille lähettämällä muutaman ryhmän aivan kuin tervehdyspuheeksi. Katsoimme kuitenkin puheensävyn olleen jollakin tavalla meitä loukkaavan ja päätimme panna asian korvan taakse, joten komennus kukkulalle ei tuntunut lainkaan hullummalta. Nythän olisi tilaisuus maksaa vanhat kalavelat.

Aamuvarhaisella hyppäämme alik. J:n (Väinö Joronen) kanssa pyörämme selkään ja otamme suunnan kohti N:n kukkulaa. Kierrämme kukkulan takaa metsän läpi ja saavumme toiseen kukkulalla olevista taloista. Sinne on jo saapunut myöskin alik. N. patterista ja puhelinmiehet ovat yön aikana vetäneet puhelinyhteyden taloon. Tähystyspaikka on näkyväsyyden puolesta erinomainen. Kuin silhuettina piirtyvät taivasta vasten kylän kirkon ja rakennusten ääriiviä. Paremminkin ei maaleja voisi nähdä, mutta myöskin itse olemme tähystyksen alaisina. Kaksi taloa paljaalla kukkulalla ovat kuin lautasella, ja pienikin liike talojen ympäristössä voi saattaa meidät kiusallisen huomion kohteeksi.

Kiipeämme talon katolle luottaen hyvään tuuriin. Hakkaamme kattoon muutamia reikiä tähystysvälineitä varten ja itse asettaudumme katon vastakkaiselle sivulle vatsallemme niin, että vaan päät hieman näkyvät katonharjan yli. Siinä kyykötämme kuin naakan pojat katon reunalla.

Mutta pysyttelemisen tuntikausia luiskalla katolla kylmän viiman tun-

Syväriä kohti. – Kuva Eino Tammisen.

keutuessa luihin ja ytimiin ei ole kovinkaan hauskaa, vaikkapa sitten kii-
karissa näkisi itse Molotovin naaman.
Hakkaamme vielä kattoon muutamia
pikajuoksijan starttikuoppia muis-
tuttavia reikiä ja talosta löydämme
vanhan vällyn ja pari sänkypeitettä
suojaksi viimaa vastaan. Peitteiden
puhtaus lieenee ollut kyseenalaista
ja epäilen suuresti, että niissä oli
myöskin runsas valikoima eräitä
kotieläimiä, joitten tieteellistä nimeä
en muista, mutta joita me täällä ta-
vallisesti kutsumme "höökivaunuiksi"
jne. Joka tapauksessa peitteet jonkin
verran suojasivat viimaa vastaan ja
sehän oli pääasia, sisälsivätpä ne sit-
ten vaikka kotiryssiä, joita me yleensä
pidämme ällöttävimpinä olioina.

Kuuluu sarja kumeita jyrähdyksiä

Alamme pitkästyä odotukseen
ja mieleen juolahtaa, että kukahan
tässä nyt ehtii ensimmäiseksi tarkis-
tusammunnan suorittaa, naapuriko
vai me, sillä olemme melko varmoja,
että liikehtimisemme talossa on tullut
huomatuksi toisella puolen. Samassa
soi kuitenkin puhelin ja tiukka ääni ky-
syy: "Oletteko valmiit?" Sitä olemme
olleet jo pitkän aikaa ja odotamme
vain toimintaa. Nyt ei odotuksemme
muodostukaan pitkäksi, sillä ennen
kuin olen kunnolla ehtinyt asettua ta-
kaisin paikalleni, kuuluu sarja kumeita
jyrähdyksiä ja ilma yläpuolellamme
vinkuu kuin liitäisivät pahalaisen pi-
kajunat pitkin ilman ratoja. Jokohan
ehti ennen, välähtää salamanno-
peasti mielessä. Sitten tajuaamme,
että sinne menevät. Tähyilemme
silmä kovana kohti kylää, ja hetkisen
kuluttua sieltä nousee mahtavia savu-
ja multapilviä ilmoihin. Vasemmalle
menivät. Otamme nopeasti suunnan
ja ilmoitamme tuloksen puhelimitse
jatkaen tähystystä. "Taas lehdet
putoo", toistelen mielessäni tulenjoht-
tajamme (Tapio Horila) sanoja, kun
kumeat lähtölaukaukset kajahtavat
takaa. Nyt menee jo sinne, mihin on
tarkoituskkin.

Melkein unohdamme varovai-
suuden koettaessamme kurkottaa
ylemmäs paremmin nähdäksemme.
Vähällä pitää, ettemme innoissamme
nouse katon harjalle seisomaan.
Eiköhän jo ala lähtöhaluja ilmestyä

Luutnantti Tapio Horila ja kapteeni Ylätalo.
Kuva Eino Tammisen.

naapurille? Maalina olevan talon
yksi nurkka on lysähtänyt kasaan ja
rakennuksen takaa, jossa toverit ma-
jailevat kuopissaan, nousee mahtavia
multapilviä. Taisi jäädä tsaikankeitto
kesken. Ilmoitamme ammunnan
tuloksen puhelimitse ja komentajan
ääni kuulostaa tyytyväiseltä hänen
antaessaan käskyn: "Tähystäkää
edelleen!" Ja me tähystämme, vaikka
jalat puutuvat ja hampaat alkavat
kalista suussa, sillä "täipeitekään"
ei kykene kokonaan suojaamaan
kylmältä viimalta.

Naapuri on koko ajan käyttäytynyt
hyvin siivosti, josta emme lainkaan
ole pahoillamme, sillä jos se myöskin
olisi alkanut tarkistaa putkia, olisi
olomme katolla saattanut muodostua
jossakin määrin epäterveelliseksi.
Pahimmassa tapauksessa voisi
naapurin tulenjohtue tehdä jonkin
virheen ja osua taloon. Kun on tehnyt
näin paljon työtä saadakseen olonsa
katolla mahdollisimman mukavaksi,
niin kyllä totta vie käy sisulle, jos talo
ammutaan alta nuuskaksi, ja saa

taas tehdä uuden työn viereisen talon
katolla. Mutta onneksemme ja tervey-
deksemme naapurin kranaatit ovat
vähissä. Tai sitten he olivat häipyneet
kranaatteineen päivineen. Puoleen
päivään mennessä on ammunta selvä
ja me saamme luvan häipyä vaikka
hiiteen, mutta mahdollisimman pian,
ettemme ilmaise tähystyspaikkaa.

Tulenjohtue lähtövalmiina

Kun meillä ei ollut tietoa mainitun
paikan koordinaateista eikä paikkaa
löytnyt kartaltakaan, otimme suun-
nan kohti telttaa. Jotain oli tälläkin
reissulla selvinnyt. Mikäli merkit
pitivät paikkansa, on lähtö tänä il-
tana tiedossa. Olemme jo tottuneet
siihen, ettei tarkistusammuntoja
aivan huvikseen suoriteta. Ja oikein
olimme arvanneetkin. Tuskin olimme
tsaikan saaneet hörpättyä, kun tuli
käsky: "Tulenjohtue lähtövalmiina!"
Puhelinmiehet ja tapsia lujasti mu-
kaan. Illan hämärtyessä lähdemme
liikkeelle ja nyt on suunta suoraan

Kolmas vasemmalta lähetti Eino Tamminen, neljäs korpraali Heinämäki, viides kapteeni Ylätalo, kuudes luutnantti Tapio Horila. – Kuva Eino Tammisen.

sinne, missä ryssän, jos se vähänkin halusi huolehtia terveydestään, ei enää olisi pitänyt majailla, mutta jossa se aito aasialaisella itsepäisyydellä yritti pysytellä.

Saamme selville vihollisen pesäkkeet

Saavumme synkkään metsään, johon jalkaväki on asettunut etummaisiiin aseisiin. Edessä on leveä murros, johon on vedetty piikkilankaa pitkin ja poikin ja kaadettu kaikki puut esteiksi muutaman sadan metrin leveydeltä. Toiselle puolen murresta on ryssä asettunut aseisiin korkean mäen rinteeseen, ja ensisilmäyksellä näyttää murren ylittäminen mahdollottomalta. Jalkaväen joukkueenjohtajan opastuksella tutustumme maastoon. Saamme selville vihollisen pesäkkeet ja merkitsemme ne kartalle. Pimeys alkaa jo haitata tähtäystä, jonka vuoksi yritämme päästä lähemmäksi murren reunaa, mutta vihollinen on varpaillaan, ja pienimmänkin risahduksen syntyessä

sähähtää vihainen pk-sarja vastaan toiselta puolen. Pysyttelemme hiljaa paikallamme.

Alkaa sataa vettä ja maisemat muuttuvat yhä synkemmiksi. Odotamme tunti tunnin jälkeen. Eikö mitään tapahdukaan? Mutta sitten tulee käsky: "Kaikkien vetäydyttävä takana olevan hakatun linjan toiselle puolelle!"

Mitä nyt? Onko ryssällä jotain juonia mielessä, jotka on saatu selville? Aavemaisina liikkuvat tummat hahmot puiden välissä vetäytyen hitaasti kohti linjaa. Mielessä liikkuu kummia ajatuksia. Mitähän nyt on tekeillä? Tähänkö tämä sulikin? Taitaa jo mottikin väliähtää jonkun mielessä. Ryhmitymme linjan toiselle puolen ja odotamme, mitä tuleman pitää. Ja kohta saamme selvityksen.

Nyt on meidän vuoro puhua

Taivas takanamme leimahtaa valkeaksi. On kuin sadat lyhyet salamat risteilisivät taivaalla. Takanamme ulvahtavat putket, joiden lukua

emme pysty määrittelemään, mutta joka tuntuu hyvin kunnioitettavalta. Suomalainen tykistö on aloittanut sinfoniansa. Vaistomaisesti vedän pääni alemmas, kun ensimmäiset kranaatit viuhahtavat ylitseni, mutta samalla tunnen ylpeyttä. Nyt on meidän vuoro puhua. Jylinä on korvia huuvaava. Tuntuu kuin kaikki paholaisen voimat olisi päästetty valloilleen.

Yhtämittaista jylinää, josta ei lainkaan erota yksityisiä laukauksia, on kestänyt noin 20 minuuttia. Miehet alkavat ryhmittyä kukin paikalleen ja odottavat vain etenemiskäskyä. Komppanianpäälliköt ja joukkueenjohtajat jakelevat käskyjään ja ohjeitaan. Hetki on koittanut. Tulenjohtajamme kapteeni J. (Pekka Jakonen) jakaa ohjeita johtueellemme. Luutnantti H. (Tapio Horila) saa määräyksen edetä jalkaväen kärjen rinnalla tähtäystien kanssa ja vänrikki H. (Heikkonen) saa tehtäväkseen puhelinmiesten kanssa välittömästi seurata meitä niin, että puhelin-yhteys taaksepäin on jatkuvasti

Toivo Koivisto ja Eino Tamminen.
Kuva Eino Tammisen.

käytettävissä.

Lähdemme hitaasti etenemään kohti murrosta tykistökeskityksen yhä jatkuessa. Laskeudumme loivaa rinnettä alas murroksen reunaan. Toisella puolen ei ole havaittavissa minkäänlaisia elonmerkkejä. Vähitellen tykistötuli harvenee. Nyt varmaan on vanja jo saanut tarpeekseen ja lähtenyt tiehensä asemistaan. Mutta tuskin viimeinen kranaatti on räjähtänyt, kun mäenrinteessä olevat kk-pesäkkeet avaavat hirveän tulen. Niitä säestävät vihaiset pk-sarjat ja konepistoolin tiheä sätkytys. Heittäydymme maahan, sillä luotisuihkut pyyhkivät aivan päämme yli ja räjähtävät luodit räiskähtelevät puissa. Hetkessä ovat radiomiehet saaneet

radionsa kuntoon. Tykistötulta täytyy saada lisää, muuten tulee murroksen ylitys liian kalliiksi.

Yhteyttä radiolla ei saada

Aamu on hieman valjennut, ja erotamme jo selvästi vastakkaisen rinteen ja siinä muutamia tummia aukkoja, joista lähtevät kk-sarjat iskevät ylitsemme. Pesäkkeet on saatava vaikenemaan. Rauhallisesti antaa tulenjohtajamme tulikomentoja radiomiesten edelleen lähetettäväksi. Mutta mikä nyt eteen? Yhteyttä radiolla ei saada. Täytyy turvautua puhelimeen. Puhelinmiehet ovat jääneet taemmas kukkulan laelle selvittelemään tapsejaan. Lähetä saa käskyn mennä kiirehtimään puhelinryhmää. Rauhallisena kuin

kotipeltönsä pientareella astellen tuo totinen Someron poika, alikersantti Eino Tamminen lähtee täyttämään käskyä, vaikka ryssä työntää konetuliaseillaan luoteja kukkulan rinteeseen minkä ehtii. Lähetä pääsee kuitenkin onnellisesti puhelinmiesten luo. Nyt on saatava tapsi ja puhelin tulenjohtajan luo. Tehtävä ei ole helppo, sillä ryssä näyttää erikoisesti kohdistavan tulensa rinteeseen, josta langat on vedettävä.

Puhelin saadaan sittenkin ilman tappioita murroksen laitaan, ja nyt kyllä loppuu tovereitten juhliminen. Taas jyrähtelevät lähtölaukaukset takanamme ja kranaatit viheltävät ylitsemme. Omat jalkavaen aseemme ja kranaatinheittimemme yhtyvät leikkiin. Viereeni ilmaantuu vielä piiskatykki, joka lähettää vihaisia tervehdyksiään kohti pesäkkeitä. Kymmenisen minuuttia vallitsee korvia huumaava pauke ja rätinä. "Tavaraa" tulee ja menee. Yhtäkkiä kohoa mutaa ja sammalta vain 10 metrin päässä. "Peijjooi", pääsee pojilta, mutta siinä ei jää aikaa syväliemempiin mietteisiin, oliko se oma vai vieras, sillä heti perään tulee toinen melkein yhtä lähelle. Tulenjohtajamme, joka koko ajan on lähettänyt tulikomentoja puhelimitse, hyppää lähellä olevaan kuoppaan ja me seuraamme esimerkkiä. Vähitellen vaikenevat ryssän pesäkkeet toinen toisensa jälkeen.

Majuri Teppo Sorri hatutta päin

Keskelleemme ilmestyy hatuttomin päin joku upseeri, joka alkaa järjestellä joukkueita ylittämään murresta. Hämärässä ei oikein erota kasvoja, mutta pian selviää, että siinä seisoo tunnettu majuri S. (Teppo Sorri). Koko ajan hän on kulkenut miehen luota miehen luo, pystyssä päin, kumartelematta, lakki kainalossa. Tuntuu kuin luodit väistäisivät tuota ryhdikästä, urheata upseeria. Selvästi ja määrätietoisesti hän antaa ohjeensa joukkueenjohtajille ja lähtee itse ensimmäisenä ylittämään murresta. Vähän väliä kuulen hänen äänensä kehottavan, milloin miltäkin puolen: "Tänne vain pojat. Tulkaa rinnalleni. Älkää jääkö taakseni. Ammutte vahingossa minua selkään."

Nyt alkaa rynnistäminen yli mur-

roksen. Vanja yrittää vieläkin itse-päisesti pysytellä mäenrinteessä. Vähitellen kuitenkin sen vastarinta kokonaan murtuu ja ne, jotka eivät ole kaatuneet paikalleen, vetäytyvät mäen toiselle puolen tien suuntaan. Mutta tie on jo katkaistu toiseltakin suunnalta.

Seuraamme kiinteästi jalkaväkeä murrosta ylitettäessä. Murroksen puolivälissä ovat ensimmäiset haavoittuneet, joiden luo lääkintämiehet kiirehtivät. Heidän työnsä on raskasta, sillä haavoittuneita on useita ja esteiden ylittäminen parien kanssa ei ole helppoa.

Olemme päässeet murroksen yli. Siinä on ensimmäinen pesäke. Siihen ovat jääneet sekä konekivääri että sen käyttäjät. Vähän matkan päässä on toinen. Konekivääri on katkennut melkein kahtia ja pesäkkeen reunalla makaa venäläinen upseeri yksin. Ovat tainneet jättää hänet yksin toimimaan.

Alamme edetä rinteen syrjää ylös tietä kohden. Nyt naapurienkin tykistö herää, mutta liian myöhään. Se ampuu jostain mäen takaa murrokseen. Kranaatit viheltävät ilkeästi yli mäen ja putoavat murroksen reunaan, josta läksimme. Keskitys oli hyvin ammuttu, mutta onneksi olivat joukkomme jo ylittäneet murroksen. Parasta oli kuitenkin kiirehtiä mäen yli, sillä kranaatit putosivat yhä lähemmäksi. Lähdemme eteenpäin. Yksi läheistämme, sotamies Lehtonen jää oppaaksi jäljessä tuleville. Hän ei palannut enää koskaan joukkoomme.

Ryssien pakotie katkaistu

Nyt on vanja pesiytynyt kukkulan ja tien väliseen tiheään metsään huomattuaan, että pakotie on katkaistu. Se aikoo tapella viimeiseen saakka. Räjähävät luodit räiskähtelevät puisa. On melkein mahdoton todeta, mistä päin ne tulevat. Tielle päästäksemme kierrämme hiukan oikealta siltä varalta, että ryssän päävoimat yrittävät päästä karkuun kylästä tietä myöten. Toinen komppania on kiertänyt vasemmalle ja saavuttanut tien muutama minuutti aikaisemmin. Juuri kun saavutamme tavoitteemme, pienen kukkulan tien laidassa, huristaa venäläinen panssarivaunu tietä pitkin kylästä päin, ilmeisesti aikoen

Tuhottu venäläinen panssarivaunu.
Kuva Eino Tammisen.

päästä karkuun. Mutta sen matkan pää on lähellä. Tien varteen sijoitettu pst-tykki lähettää pari hyvin tähdätyä laukausta kohti vaunua, joka jää kyljelleen tien ojaan. Näyttää siltä kuin vanjojen rätingit olisivat menneet vallan sekaisin, sillä hetkisen kuluttua ajaa köröttelee vanja parivaljakolla pyrkien kylään, josta panssarivaunu juuri oli yrittänyt päästä pois. Mies katselee ensin hiukan hölmistyneenä, kun toinen hevosista yhtäkkiä kaatuu tielle ja suomalaisia sotilaita nousee tien ojasta. Mies tempaa konepistoolin kärryistä ja ehtii haavoittaa paria meikäläistä ennen kuin antautuu.

Asetumme aseisiin kukkulalle. Uni tahtoo voittaa väkisin, kun hetkiseksi pysähtyy paikalleen. Yhtäkkiä alkaa kuulua kiivasta laukausten vaihtoa takaa. Räjähävistä luodeista päättäen tuntuu kuin olisi ryssillä huomattava ylivoima. Tuli kiihtyy yhä ja tuntuu samalla lähestyvän. Metsään jääneet ryssät ovat päässeet takaisin entisiin aseimiinsa ja avaavat tulen jäljessä tulevia ajoneuvoja kohti. Samalla ne ovat uhkana selustassamme, jos pääjoukot yrittävät murtautua tien suunnassa ulos kylästä.

Linja poikki ja ryssä linjalla

Pojat katselevat naama totisena toinen toisiaan. Tulenjohtajamme

yrittää päästä puhelimella yhteyteen taaksepäin, mutta puhelin on mykkä. Hiljainen kirus taitaa päästä rauhalliselta tulenjohtajaltammekin. Linja poikki ja ryssä linjalla! Lähettää linjapartio sitä korjaamaan tuntuu melkein murhayritykseltä. Ja tapsi on lopussa niin, ettei uutta linjaa voida vetää kiertoteitse. Jollakin tavalla on yhteys kuitenkin saatava. Ehkä eivät ryssät sentään ole huomanneet linjaa, joka kulkee murroksen syrjässä metsän läpi. Ehkäpä se on poikki jostakin läheltä. Kuka lähtee yrittämään? Puhelinmiehet katselevat toisiaan. Forssalaiset M-der ja V-nen lähtevät matkaan. Kapteeni antaa ohjeita pojille ja lupaa muistaa tämän, jos tehtävä onnistuu.

Ja se onnistuu. Jonkun ajan kuluttua kilahtaa puhelin ja linjapartio ilmoittaa: "Linja kunnossa." Pian palaavat pojat takaisin täysin terveinä. Kapteeni ei ole unohtanut lupastaan. Jonkun viikon kuluttua ilmestyy poikien olkapäille kappale valkoista kanttinahaa. Ylennystä ei juhlita kahvein eikä konjakkipulloin, eikä siitä puhuta sen enempää. Mutta jokainen meistä tietää, että natsat ovat kunnialla ansaitut.

Taas on linja kunnossa. Taas on tavoite saavutettu. Päivän mittaan jatketaan hyökkäystä kohti kylää ja

Pullokersantti

Kun seuraavassa yritän kertoa jotakin Someron sotilaspoikien Häntälän kyläosaston edestottamuksista sota-aikana, olen hyvin tietoinen, että armelias aika, joka muistot kultaa, myös tehokkaasti värittää ja valikoi niitä omalla henkilökohtaisella tasollaan. Mitään yleispätevää faktatietoa tällaiselta jutustelulta ei pidä odottaakaan, kysymys on vain yhden ”matopojan” hatarina säilyneistä muistikuvista. Joku toinen muistelija saattaisi kertoa toisella tavalla – tai jättää ne kokonaan kertomatta.

Mutta luulen, että oli muistelija kuka tahansa, hän ei voinut olla huomaamatta Someron silloisessa katukuvassa ja elämänmenossa kahta keskeistä tulisieluista vaikuttaja-johtajaa, jotka olosuhteiden pakosta joutuivat käyttämään polkupyörää. Toinen heistä, Oskari Vihtori Nurmi polki vähän vaivalloisesti ja vaappuen vanhaa, pahoin rutisevaa polkupyöräänsä – pari pesäpallomailaa tarakassa ja kulunut asiakirjasalkku pyörän sarvessa killuen. Sulo Tasanko taas oli ilmeisesti oikea vauhtiveikko – kiireinen polkija. Työ oli raskasta, pitäjä suuri ja surukoteja oli paljon, minkä seikan jokainen voi havaita katsellessaan Someron hautausmaan pitkiä valkoristirivejä. Lisäksi rovasti Tasangolla riitti virallisten ilmoitusasioiden ohessa myös lohdutuksen sanoja. Tästä syystä olen kuullut sanottavan, että rovasti Tasanko oli näihin aikoihin Suomen ahkerin pappi!

Nurmen tulo kylään tiesi pojille iloa ja toimintaa liikunnan ja monenlaisten pelien muodossa, joita hän jatkuvasti suunnitteli ja kehitteli – eli juuri sitä, mitä pojat ankeina sotavuosina tarvitsivat. Siinä iässä 11–13-vuotiaiden poikien kilpailuvietti on muutoinkin korkeimmillaan, joten Nurmen urheilu- ja kilpailutoiminnan korostaminen osui sopivaan saumaan, kun muita harrastusmahdollisuuksia ei juuri ollut. Lajivalikoimaa Nurmi pyrki myös laajentamaan aina pujottelua ja nyrk-

Teuvo Verho ruskeassa sotilaspoika-asussa.

Kuva Hilma Kanerva.

keilyä myöten.

Ja jos lajia ei ollut, pojat suunnittelivat sen itse. Sellainen ideointi kerran sotilaspoikaleirillä Kerkolan nummella Riihikankareen talossa, kun yöt nukutiin tallin vintillä. Kun leirin ohjelma oli siltä päivältä ohi, joku keksi ehdottaa, että se on voittaja, joka uskaltaa hypätä vinttisiilan korkeimmalta kohdalta alas. Mutta ennen kuin tultiin kilpailun ratkaisuvaiheisiin, osui joku johtajista paikalle, taisi olla Häntälän kyläosaston johtaja Viljo Salinmäki. Kun hän näki, mikä kilpailu oli pantu pystyyn, tuli tiukka komento: ”Mikäs se tällainen peli on – lopettakaa heti ennen kuin joku katkaisee koipensa.” Siihen se kilpailu päättyi – onneksi.

Erikoisen hauskoja olivat poikien mielestä maastoleikit, joita äsken mainitulla leirillä oli useita. Saattoi olla, etteivät nuorimmat pojista oikein käsittäneet, mistä oli kysymys, ketkä olivat vihollisia ja ketä vastaan hyö-

kättiin. Joka tapauksessa pelin henki oli, että vastapuolen käsivarsinauha piti saada repäistyä pois. Mutta pojat ovat poikia ja kekseliäitä. Joku ainakin mielestään oli keksinyt oman salaisen aseensa eli hän oli kiertänyt käsivartensa ympäri rautalangan ja vasta sen päälle kreppipaperinauhan, jota ei ihan helposti saanut poikki.

Mutta tämäkin jekkutemppu tuli lopulta ilmi ja aiheutti ylimääräisen arvosteluryöpyn harjoituksia seuraamaan tulleen korkea-arvoisen upseerin suusta. Meitä syytettiin epäreilusta kilpailusta ja ties mistä. Nurmi tietysti oli kiusaantunut kohutuuttoman ankarasta kritiikistä. Tästä hän jälkeenpäinkin puhui meille harmissaan, kun menette tuommoista tekemään – sotilaspojat!

Mutta vielä pahempaa oli tulossa, kun oli koko pitäjää koskevat hiihtokilpailut Häntälän Mäkisellä. Itse kilpailut ja järjestelyt sujuivat normaalisti ja oman kyläosaston parhaat hiihtäjät Uudentalon Olavi, Lehtisen Valtteri ja jotkut muutkin menestyivät tapansa mukaan hyvin. Mutta joukko Häntälän poikia, jotka eivät olleet kilpailussa mukana, saivat päähänsä ryhtyä omalaatuiseen leikkiin: he hakivat Mäksen pajasta tuhkaa ja kylvivät sitä ladulle. Joukossa tyhmyys tiivistyy!

Tästä nousi pian ”hirmuinen prosessi”: miten nyt sotilaspojat saattoivat ryhtyä näin ala-arvoiseen ja epäurheilijamaiseen tekoon! Sitä ihmeteltiin ja paheksuttiin. Ei muuta kuin pikatuomioistuin koolle sillä seurauksella, että ladun tuhkaajat erotettiin heti joksikin aikaa sotilaspojista. Se oli nolo ja samalla murheellinen päivä koko kyläkunnalle. Mutta pian keväturinko sulatti myös tuhkatut ladut, ja voitiin palata normaaliin päiväjärjestykseen. Erotetut pojatkin – jos mahdollista – olivat entistäkin innokkaampia sotilaspoikia. Mutta virallinenkin ”kunnianpalautus” heille tuli aikanaan, joskin hyvin yllätyksellisen tapahtuman jälkeen.

Asiat nimittäin etenivät tästä sellaisella tavalla, että O. V. Nurmi

jotain mielenkiintoista ohjelmaa keksiessään järjesti seuraavana syksynä pojille elokuvaesityksen Someron keskustan elokuvateatterissa. Hän sai siitä hyvästä aikaan melkoisen arvostelumyrskyn kyläkunnassa. Itse elokuva tietääkseni ei ollut synnä protestointiin. Se oli suosittu Jääkärin morsian, jonka sopivuutta pojille ei myöskään epäilty, vaan arvostelua aiheutti se seikka, että kiireessä matkan kuljetus oli jäänyt hoitamatta. Miten voitiin lähettää nuoria poikia yönselkään kirkolle, kun kulkuneuvosta ei ollut mitään tietoa, kyselivät monet muutkin kuin opettaja Kaapo, joka suorastaan kielsi koulunsa oppilaita lähtemästä matkalle.

Tästä hämmingistä huolimatta joukko poikia, tosin sieltä suuremmasta ja vanhemmasta päästä, lähti kirkolle elokuviin. Elokuva katsottiin, siitä pidettiin ja kaikki meni hyvin. Paluumatkalla keskiyöllä, hevospellillä kun oltiin, Hingistön kulmalla huomattiin, että Koskisen Kustaan sauna oli tuleessa ja pahaa aavistamaton Kustaa nukkumassa. Kovaa meteliä pitämällä Kustaa saatiin lopulta hereille ja reippaitten sammutustöiden ansiosta saunakin saatiin pelastetuksi.

Tarina jatkuu vielä. Toivottavasti en syylisty historian väärennykseen, kun uskallan ajatella itse tykönäni, että Oskari Vihtorilla oli suuri kiusaus käyttää syntynyttä tilannetta hyväkseen. Sen hän sitten tekikin ja mahdollisimman näyttävästi. Nurmi nimittäin laati seuraavaan Somero-lehteen yliampuvan selostuksen Häntälän sotilaspoikien urotyöstä. Sana UROTYÖ oli suurin kirjaimin otsikossa, vaikka hän hyvin tiesi, että oli vain poikien velvollisuus toimia näin. Pojathan olivat siinä tapahtumassa vain oikeaan aikaan oikeassa paikassa.

Asia ei vielä päättynyt tähänkään, vaan se jatkui seuraavana sunnuntaina Kultelan Lukumiehellä, jossa oli suunnistuskilpailut. Kun Häntälän pojat saapuivat kilpailupaikalle vähän myöhästyneenä hevosella ajaen niin kuin tavallisesti, niin heti joku joensuulainen suuriääninen poika huutamaan: ”Siinä ne Häntälän UROTYÖN tekijät nyt tulevat.” Arvaatte, että tällaisen pilkan kohteeksi joutuminen harmitti meitä – jopa niin ettei

kilpailukaan tällä kertaa osaltamme oikein onnistunut.

Kuten hyvin muistamme, sota-vuosina kaikkien panosta tarvittiin kotirintamalla. Kaikenlainen keräys- ja talkootoiminta oli silloin tarpeen. Näissäkin lajeissa voitiin kilpailla, vaikka en oikein ymmärrä, miten kaikkia työsuorituksia ja keräilytuloksia voitiin normittaa ja pisteittää. Ehkä niitä varten oli olemassa omat pistetaulukonsa, en muista.

Joka tapauksessa opettaja Kaapo tuli kerran tunnille hyväntuulisena – sitä ei usein tapahtunut – ja sanoi: ”Te olette kesän aikana toimineet hyvin”, ja jatkoi salaperäisenä, ”minä voin sanoa syynkin siihen: Te olette voittaneet tänä vuonna talkootoiminnan koulujen välisen kilpailun.” Opettaja innostui niin paljon, että alkoi kesken tavallista koulupäivää pitää paatoksella juhallista isänmaallista puhetta. ”On

se vaan hienoa”, sanoi opettaja Kaapo, ”että meillä on miehiä ja isä, jotka taistelevat k e r s a n t t e i n a rintamalla ja s o t i l a s p o i k i a, jotka ahkerasti keräävät pulloja ja muuta materiaalia teollisuuden tarpeisiin.” Puheen viimeisten lauseiden aikana tunsin punastuvani pelkästä mielihyvästä: tuloluettelon mukaan olin voittanut kyseisen pullokeräyskilpailun ja kersantti-isäni oli saanut tunnustuksen sanoja kunostauduttuaan joukkueenjohtajana monissa tiukoissa taisteluissa, joista kylässäkin tiedettiin puhua.

Mutta ei tarina tähän päättynyt. Heti välitunnille päästyä isänmaalliset tunteet saivat kyytiä, kun nurkan takaa alkoi kuulua Talvisillan poikien huuto: pullokersantti, pullokersantti... Häpeäni oli suuri. Olisin halunnut vaipua maan alle, jos se olisi vain ollut mahdollista.

Lindénin sisarukset Häntälän syntymäkotinsa Juhanojan seinustalla kesällä 1941 tai -42. Tulevat sotilaspojat vas. Oiva, Aaro ja Jouko. Keskellä Eeva-sisko. Veljekset Aaro ja Jouko ottivat vuonna 1966 sukunimikseen Juhanoja. Lahdessa asuva Aaro Juhanoja kirjoitti muistelmaa Someron sotilaspoikien ja pikkulottien perinneosaston joulujuhlaan 7.12.2004. Tilaisuudessa muistelmaa esitti Oiva Lindén.

Kuva Hilma Kanervan.

Pikkulottana Sylvänällä

On kiva kun somerolaiset pikkulotat ja sotilaspojat on ruvenneet kokkoontummaan ja muistelemmaan sitä vaijkaa aikaa, vaikka ei se niin vaijka ollu, kun oltiin nuarii, ja mei oltiin tulevaisuuren toivo. Määkin olin yhreksän, kun sota alko. Sillon tarvittiin kaikkii. Äiti oli isolotta ja se otti vastaan kaikenlaist yhteistyötä. Meilä tehtiin talkoil neliskulmasii leipii formun kans. Nääs net oli simmottoon parempi pakata sotilail vietäväks.

Naapurin lotat oli talkois, ja pikkulottii tarvittiin juoksemaan sinne ja tänne. Piänemmät pikkulotat, niin kun mejän Rauni ja Mäen Silja, ei olleet viäl kouluskan, kun sota alko. Opettaja Lussi Timperi, Lussitāti niinkun mei sanottiin, pani ne piänetkin tekemään sotamiestein haavoisiin sittei vanhoist lakanoist. Niist revittiin pitkii soiroi ja sit syrjättiin ne punasel lankal ettei ne kehkiny, kun niit käytettiin monta kertaa. Samal taval ne teki rättei vauvoil.

Tähkämpäitä kokos kaikki koulun puuroo varten, kun vilja oli koottu poies. Koulus opetettiin meittii menemään mettään, jos tullee hälytys. Joka luokal oli oma paikkas, ja joskus varohälytys tulikin. Mei pikkulotat niinkun Ruohosen Kyllikki, Timperin Pirkko ja Sirkku ja Ällin Kaisa oltiin issoin lottain kansa ilmavalvonnas Kohnamäen santanummen päälä tornis. Siel oli lottii joka kyläst vuoros perrään. Määkin olin Ällin Kaisan kans, vaikka oltiin pikkulottii molemmat. Meitil oli puhelin siel tornin juures, et olis soitettu esikuntaan, jos olis lentokonnei jossain nähty. Siäl oltiin koko yä. Se oli jännittävää.

Sit sitä muanitust. Sotilaspojat harjotteli Nuarisoseuran talol, ja mei Ruohosen Tertun kans kannettiin suuri papusoppapata Jallin tuvast sinne ja haettiin maitoo ja piimää Hakalast. Se kans oli jännittävää, kun oli niin paljon komjoi poikii. Tim-

perin Matti oli erikoisen komja. Se oli joukkueen johtaja ja kova urheilemaan. Kaikki likat sitä ihaili.

Sit kotijoukkueen esikunta oli Lahren koulul. Sielkin käve vuoros perrään lottii auttamas. Kerran Sylvänän lotist ei kerinny kukkaan, niin äiti keksis lähettää meitit Tertun kans yhren sijast. Mei oltiin siäl koko viikko ja nukuttiin jossain luokan permonnol. Päivisin mei kannettiin astjoi erezakasin ja sit tiskattiin. Kerran meitil sattus, et pantiin issoon maitotonkaan ensimmäitteks kuumaa vettä ja kyl sit saatiin sitä tahkoot, et saatiin se puhtaaks. Sit kun mei lährettiin poies, tuli Vikstedtin Mari, kun oli emäntänä, kiittämään meittii ja sanos, et kyl tei pikkulotat oletten ollu mukavii. Tei pysytten tyäs viäres, mut noi isot lotat juoksee ain miästein peräs.

Meillä oli monta hellahuanet. Kun siirtolaisii Karjalast, pakolaisii Helsinkist ja Viipurist tuli, niin niit voitiin majottaat. Ensimmäitteks tuli Känkäset muanamiähen mökkiin Purolaan. Mää muistan, kun Kauko kysys meitilt, et onks teil monoloi. Ja mää ihmettelin, mitä simmottet monolot mahtaa oikein olla.

Meitil kakaroil oli oikeestas hauskaa, kun oli niin paljon väkkee. Serkkui tuli Viipurist ja Helsinkist ja karjalaisil oli lapsii mukanas. Kaikki yritti tehreä jottain. Kyl sihen aikaan tehtiin paljon ja monenlaist tyätä. Mei nuaret hakattiin jokenen oma halkomotti. Määkin tein Vinhan Valton kans komjan kaksoismotin. Sit mei koottiin romui. Muistan, kun oltiin Matin kans Jallil. Matti meni Vernerin kans vinttiin hakemaan pyärän kummei. Niist nääs vulkaniseerattiin uusii. Mää jäin Lempin kans tuppaan, ja Lempi sanos hellan viäres pää kallellas, et kyl Marja sää olet sit kaunis. Lieneeks kukkaan muu muu kauniiks sanonukkaan.

Sit mummulan salis oli karjalaisil tyätupa, kun mummu oli kuallu

1938. Siäl oli kankaspuita, pualarukei ja kaikkii mitä käsityän tekkoon tarvittiin, mutt rukkii ei ollu. Kerran kun mää tulin koulust ja menin kattoomaan, mitä tätit oli saaneet aikaan, niin net sanos, et nythä sie Marja voit hakkee meil voki tuolt tallivinnilt, kun se on tuotu sinne jonku kuorma pääl. Mää kysymään, et minkä. No vokki. Et sie nyt ymmärrä, tällanen näin. Enkä mää ymmärtänny ennen kun menin äitilt kysymään, kun se oli siin viäres piänes kamaris jakamas amerikanvaattei karjalaisil. Se oli ollu Sakkolas karjakkona ja tiäsi, et se on rukki. Sillon kehrättiin pellava-, villa- ja sillalankaa. Silla on pumpulin näköst paperii. Määkin opettelin kehräämään sillalankaa ja kutomaan pellavaloiimeen lakanii.

Siäl kamaris sattus kerran, et yks täti rupes väittämään ettei hän ollu saanut mittään villalakkii, kun se luki äitin tilikirjast. Siin oli piäni riita ennen kun äiti huamas kirjosu virhees ja sanos, et tei oletten saanu villatakin.

Sit kerhoneuvoja Sainio piti tallukakurssei. Sillon oli neljänkymmenen asteen pakkasii. Net, kellä ei ollu monoi, teki ittellens tallukkaat. Mut mää tein ittellään pyhäkenkät paperinuarast. Isä-Matti oli sen verran vanha ettei joutunu sottaan, mut kyl sitä tarvittiin. Kun joka talos pikkupojat teki miästein tyät, niin net käve kysymäs, et mitäs nyt tehreän. Ja se käve sit niit neuvomas.

Meijän Rauni muisti kuinka isä teki talvikenkiks koipei. Ne tehtiin tuareest lehmän jalkanahast jalan mukaseks, ja pantiin täyteen heinii ja annettiin jäätyyt. Sit net pantiin jäätyneenä jalkaan. Niil pääsi miähet talvel mettätöihii. Kewvää, kun lumi sulii, niin koirat varmaan repis net. Sit Rauni jutteli, et Lussi-täti ja opettaja Heinonen veivät koululaiset tekemään sahal pilkkei. Siäl oli sahattu kiiriköi ja heitil oli omat kirveet mukanas, ja niil hei hakkas jokenen

Pikkulotat retkellä 4.7.1938 Kultarannassa kahdella Someron Linjan autolla. Rivit 1 ja 2 edessä vasemmalta Siiri Aarikka, Kaija Aarikka, Anni Pakarinen, Salme Jakala, Maija Pakarinen, Aini Honkala, Eila Koskinen, Sirkka Luhanen, Alisa Suominen, Kyllikki Ruohonen, Terttu Ruohonen, Vappu Älli, Marja Näykki, Ainikki Hongisto, Liisa Apronen, Pirkko Larpa, Irma Haaga, Mirja Mäkinen. Takarivit 3 ja 4 vasemmalta Riitta Aaltio, Anna-Liisa Vaurola, Helvi Saren, Irja Talonen, Laila Haaga, Lea Mäkinen, Annikki Suutela, ?, Kyllikki Pelto-Timper, Regina Suoja, Kaisa Älli, ?, Eila Hongisto, ??, Tyyne Kulmala, ?, Leila Hongisto, Maila Kenni, Tyyne Suutela (johtaja), Anneli Hairo, Milha Kenni, Marja Aarikka, Oili Vuori, Saima Vidén (johtaja), ?, Hilikka Suutela, Helmi Haggren (johtaja), Lea Ruunala, ? Aira Yli-Rekola, Helmi Lahonen (johtaja).

Kuva Lea Rytkösen.

kiiriköi pölkyn päälä kappaliiks koko päivän. Pilkkei tarvittiin, kun autot kulki puukaasul.

Matti kirjoitti Raunin muistikirjaan soranaikasen runon:

*“Kun kupongit on lopussa
on kullan kasvu kaita.
Nyt on kengät tuohesta
ja paperista paita.”*

Täsä sisarusten ja mun muistoi, mut kaikkein tärkeimpi muisto on, et joka talos rukkoiltiin ja saatiin nährä, et Jumala kuuli rukoukset.

Pikkulottain tunnuslaulu

*Minä olen pikkulotta lottatyttönen.
Isänmaa on mulle rakas,
vaikka vähäinen on sen kansa,
se on aina minun kansani.
Minä toimin pienin voimin
synnyinmaalleni.*

Runo säilynyt mm. Annaliisa Salmisen muistoissa.

Karbidilamppu

Sota-aikana oli kaikesta pulaa. Lamppuöljykin oli kortilla, joskus sitä ei saanut lainkaan. Sähköä ei maaseudulla tietenkään ollut. Muutamat jo siirtyivät 1800-luvun pärevalkeaan. Siihenkin oli korvike, sillä pahvisia tekopäreitä oli myös saatavana.

Kirkkaampaa valoa tarvitseville oli tervetullut uutuus karbidilamppu. Olihan niitä ollut jo 1930-luvulla polkupyörän lamppuina. Se oli hieno laite. Edessä oli varsinainen lyhty linssineen. Myös sivuilla saattoi olla pienet linssit, jotta valo näkyi sivuillekin. Alhaalla oli karbidiosa, josta polttimo ulottui lyhdyn keski- korkeudelle. Tähän osaan pantiin karbidipaloja. Lyhdyn takana oli vesisäiliö ja sen alla pieni hana, josta vettä päästettiin tippumaan karbidin päälle. Syntyvä kaasu purkaantui ylös polttimoon, jossa se sytytettiin tulitikulla.

Lamppua ei saanut sammuttaa, sillä kaasua muodostui jatkuvasti niin kauan kuin vettä ja karbidia riitti. Tästä seurasi, että kun nuori mies lähti riustelevaan uudella polkupyörällään, hänen täytyi peittää lamppu mustalla huopahatulla, jotta naapurin juoruämmät eivät näkisi missä aitassa vierailija oli.

Kerran eräskin nuori mies oli huomattu ja isäntä lähti juoksemaan perään. Poika tyhjensi karbidilampunsa pihan laitaan päästäkseen pimeyden turvin karkuun. Karbililäjä syttyi palamaan, ja isäntä yritti sammuttaa sitä omalla nesteellään. Tästäkö tuli vaan yltyä. Kun karbidi sai nestettä, kaasunkehitys lisääntyi. Poika katosi tunnistamatta yöhön.

Meillä kotona oli karbidilamppu peltinen pönttö, jonka päällä oli polttimo putken nenässä. Äiti paloittelikin näköistä karbidia kirveellä ja pani pari palaa pönttöön. Siinä oli irtopohja, joka kiinnitettiin sangalla ja siipimuttereilla. Välissä oli pahviiviste, jonka läpi vesi tihkui karbidiin kun pönttö upotettiin lasipurkkiin, joka oli puolillaan vettä.

Karbidilamppuja. – Kuva Olavi Virtanen.

Lamppu sytytettiin tulitikulla. Niitä tarvittiin aluksi monta, mutta kun kaasun kehittyminen alkoi kunnolla, lamppu paloi kirkkaasti koko illan. Sitä ei voinut lainkaan sammuttaa, niinpä äiti vei lampun eteiseen, kun oli komentanut lapset nukkumaan. Myöhemmin äiti oppi laittamaan lamppuun niin pienet palat karbidia, että se riitti juuri illaksi. Olin silloin neljän vanha, isä oli sodassa ja sinne jäikin.

Karbidilamppu paloi kirkkaammin kuin öljylamppu, ja sen valo riitti koko pirttiin. Kunnon valossa lasten oli hyvä piirtää ja kirjoittaa. Minäkin opin kirjoittamaan neljä ja puolivuotiaana. Se saattoi johtua siitä, että vanhempi veli kävi jo alakoulua ja piti tiukkaa koulua kotona meille nuoremmille.

Muistan meillä olleen kaksi karbidilamppua. Ne olivat samantlaisia, vain vesisäiliö oli erilainen. Ensimmäisessä oli tuo lasipurkki ja

toisessa oli kartiomainen peltiastia.

Karbidilampun polttimo oli messinkinen 3 cm pitkä putki, jonka alapäässä oli kierre ja yläpäässä valettu keraaminen tulenkestävä tulppa. Sen läpi oli kaksi pientä reikää, joista kaasu purkautui ja paloi. Reiät saattoivat tukkeentua kalkista ja sitä varten oli tärkeä työkalu polttimon puhdistustikku. Se oli 8 cm pitkä, sentin levyinen peltiliuska, jonka kaksinkerroin taitettuun päähän oli prässätty poikittain tuuman pituinen, hiuksen paksuinen teräslangan pätkä. Tällä piikillä painettiin polttimon reiät auki ennen sytyttämistä. Myös varapolttimoita tarvittiin.

Kalsiumkarbidia valmistetaan sähköuunissa sulattamalla poltettua kalkkia ja koksia yli 2000 asteen lämmössä. Sitä valmistettiin aluksi myös Suomessa. Kun karbidiin tiputetaan vettä, syntyy asetyleenikaasua. Samaa käytetään nykyisinkin kaasuhitsauslaitteissa. Nyt sitä myydään puhdistettuna painepulloissa.

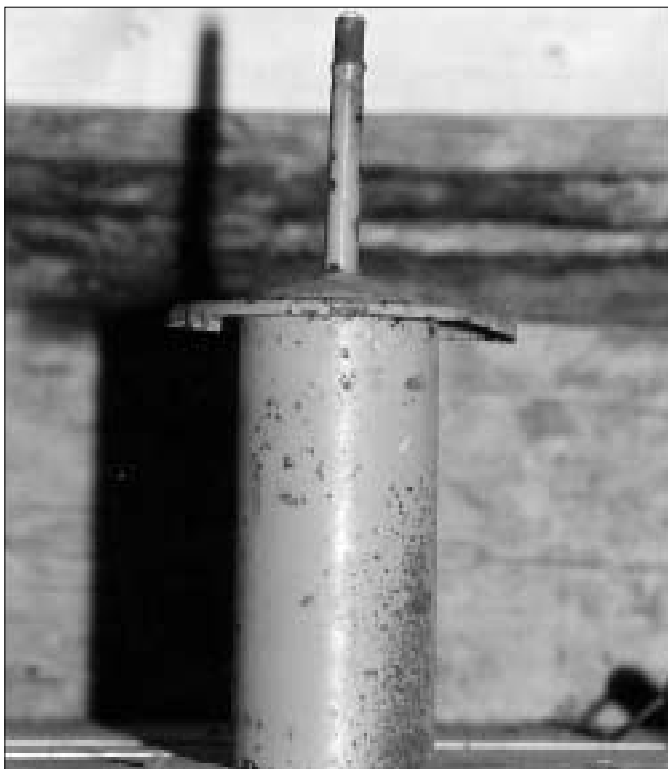
1950–60-luvulla oli sepillä karbidikäyttöisiä hitsauslaitteita. Onnettomuuksiakin sattui, jos ei osattu laitetta säädellä, tai varaventtiili oli epäkunnossa. Eräässäkin verstaassa hitsari laittoi karbidia pönttöön

Karbidilamppuja Someron museossa. – Kuva Olavi Virtanen.

Sota-ajan karbidilla toimiva polkupyörälamppu. – Kuva Olavi Virtanen.

*Karbidilampun yläosa.
Kuva Olavi Virtanen.*

ennen kahvitunnille lähtöä. Takaisin tultua joku katsoi, että paine ei ollut vielä kukaan noussut ja lisäsi vettä, jolloin laite räjähti, ja kaikki ikkunat särkyivät. Painemittari olikin mennyt ympäri, jolloin se näytti osoittavan nollaa.

Toisessa verstaassa räjähti myös, ja hitsari kuoli. Murheellinen leski tuli parin päivän päästä työpaikalle: ”Pääsiköhän se mieheni taivaaseen?” Työkaveri otti lätsän päästään ja sanoi: ”Ei me tiedetä, mutta sinnepäin se lähti.”

Karbidilamput eivät räjähtäneet. Niihin mahtui vain vähän karbidia. Niitä ei liene enää käytössä edes museoissa. Sähkövalo on ne syrjäyttänyt.

Matkailun vaihteita Kittilässä

Levi Kittilän Sirkassa on nykyisin Suomen tunnetuimpia matkailukeskuksia. Monet somerolaisetkin ovat täällä käyneet nauttimassa laskettelu riemuista ja muutenkin. Siksi on ehkä kiinnostavaa tietää, miten tähän on tultu.

Kittilässä on matkailijoita käynyt aina 1800-luvun lopulta lähtien. Aatto Siippainen kävi Pallastunturissa kesä-heinäkuussa todennäköisesti vuonna 1893. Tie päättyi silloin Kolariin. Siitä piti edetä sauvomalla noin 11 peninkulmaa Muonionniskaan. Tästä jatkettiin edelleen veneellä pitkin Jerisjokea Siepin taloon asti. Talon lähellä olevasta koskesta sai mukavasti harreja ja tammukoita. Siitä eteenpäin venekyyti vaihtui jalkapattikkaan, kunnes tavoite, Pallastunturin huippu Taivaskero oli saavutettu. Paluu tapahtui Jerisjärven pohjoispäässä sijaitsevan Kutunivan kievartalon kautta.

Muitakin reittejä Pallakselle kuljettiin jo silloin. Jotkut ajoivat polkupyörällä Kittilän kirkolle ja kävelivät siitä postipolkua Rauhalan kylään Jerinjärvelle ja siitä edelleen Pallastunturille.

Pallas-Ounas huomattiin retkeilyalueena varsinaisesti Suomen itsenäisyyden alkuvuosina lähinnä saksalaisten matkailijoiden ansiosta. Kuuden peninkulman mittainen tunturireitti merkittiin professori O. Heikinheimon aloitteesta. Reitin varrella oli Montellin kämpä. Sen oli rakentanut Justus Elias Montell, joka oli Muonion metsänhoitajana 1902–1930. Hänet muistetaan ennen muuta Pallas-Ounastunturin luonnonsuojelualueen esitaistelijana.

Tähän aikaan harrastettiin myös koskenlaskua Hetan ja Raattaman välillä. Oppaana ja asiantuntijana toimi kuuluisa ”vesimies” Simoni Laakso, jonka ”katse oli terävä kuin solanas-kalin terä”. Muita venemiehiä olivat Kurkkion Matti ja Kyrön Heikki.

Vuonna 1931 vieraili Pallasjärven lä ainakin 200 lohestajaa. Järvessä oli siikaa, taimenta ja madetta, mutta

Yrjö Niemelä asui ensimmäiset 19 elinvuottaan Someron Saarentaan Erkkalassa. Vuodesta 1949 lähtien hän on asunut Kittilän Sirkassa.

Kuva kirjoittajan.

urheilukalastajia kiinnosti lähinnä taimen eli rautu, jota voi pyytää uistimella ja pitkälläsiimalla. Myös perholla onkijat onnistuivat mukavasti. Kevät oli silloin niin myöhäinen, että jäät lähtivät vasta 22. päivä kesäkuuta. Pallasjärvelle kuljettiin sekä Kittilän että Muonion kautta, joihin molempiin

oli jo säännöllinen linja-autoliikenne. Muoniosta piti kävellä 30 km, Kittilästä pääsi tekeillä olevaa maantietä pitkin Rauhalaan, josta oli 16 kilometrin jalkamatka Pallasjärvelle. Rauhalasta voi ottaa myös venekyydin Kutunivaan ja kävellä siitä eteenpäin. Pöntsön kievarista oli reitti Majavaajan kautta Kivijärvelle, ja siitä pääsi Matorovan vartta Pallasjärvelle.

Majapaikkana oli Pallastupa, jonka isäntänä oli legendaarinen Nestori Maunonen, ”hauska tarinamies ja erämaan ritari, tunturivaeltajien ja lohestajien, hyvinkin suurten herrojen ystävä”. Nestori asui vaimonsa Hildan ja poikansa Joonan kanssa riihessä, jotta vieraat voivat yöpyä talon puolella.

Tunturihiihto alkoi Lapissa varsinaisesti 1930-luvulla, mutta kerrotaan Levilläkin pidetyn hiihtokurssi jo vuonna 1906. Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto järjesti 1934 Kaarina Karin aloitteesta kursseja Pallaksella. Ryhmiä oli neljä ja niissä yhteensä 48 osanottajaa. Akseli Koskela oli miesten tunturihiihdon aloitteentekijä. Neljä miestä kävi tutustumassa naisten kursseihin, ja 4.10.1935 perustettiin Tunturihiihtäjien kerho Hiihtoliiton alaisuuteen.

Pujottelu- ja syöksylaskua ko-

Hiihtäjiä Levillä ennen hissiaikaa. Taustalla Immeljärvi ja Kätäkätunturi.
Kuva kirjoittajan.

Levin ensimmäinen hissi avattiin pääsiäisenä 1964. – Kuvat kirjoittajan.

keiltiin 1936. Pallaksen rinteeseen asetettiin 50 punaista lippuseivästä laskettelua varten. Tämä ”luikertelu” oli naisista niin hauskaa, että vain muutamat laskivat suoraan alas. Suomen Matkailijayhdistys SMY avasi Pallasjärven tilalla, siis metsänvartijan asunnossa, matkailumajan kymmenele hengelle.

Vuonna 1938 valmistui SMY:n toimesta Pallakselle maamme ensimmäinen tunturihotelli. Suunnittelijana oli arkkitehti Aulis Hämäläinen. Rakennustyömaalle perustettiin oma sementtitehdas ja sähkölaitos. Jo rakennustarvikkeiden (1600 tonnia) kuljettaminen Kaulirannan ja Rovaniemen asemilta huonoja teitä pitkin oli suururakka. Lähes kahden vuoden aikana hotellin rakennustöihin osallistui 60–200 henkeä, ja rahaa hankkeeseen upposi 6,5 miljoonaa markkaa. Tähän kolmikerroksiseen ja valkeaksi rapattuun rakennukseen mahtui kerrallaan 150 lomanvietäjää. Kaukana erämaassa hotellin piti olla mahdollisimman omavarainen, niinpä hotellilla oli navetta ja karjaakin.

Tien aurausta ei lumituiskuiseen tunturiin voitu siihen aikaan ajatella. Hiihtäjät kuljetettiin poroilla pitkänä raitona Kutunivasta hotelliin. Mutta ohjelmapalveluakin jo osattiin. Inariin järjestettiin 180 kilometrin porosafari.

Jatkosodan aikana Pallashotellissa majaili pääasiassa lomailevia

saksalaissotilaita. Kiitokseksi siitä he ajoivat 26.10.1944 hotellin viereen kuorma-autollisen räjähdysainetta ja räjäyttivät tämän komean tunturihotellin sora- ja romuläjäksi. Sotien jälkeen hotelli rakennettiin uudelleen, mutta se ei ehkä ole saavuttanut entistä loistoaan.

Syksyllä 1936 helsinkiläinen Rabbe Schauman oli tiedustellut Sirkkan kylän opettajalta Eeva Lehtisaloilta, voitaisiinko Sirkkaan majoittaa tunturihiihtäjien ryhmä. Lehtisalo esitti asian kyläläisille, ja innostus heräsi, vaikka pelättiin, osattaisiinko hienoja Helsingin herroja palvella kunnolla. Silloin Lehtisalo ehdotti, että järjestetään kahden viikon kurssi ”ruoanlaitossa ja matkailijan kohtaamisessa”. Niin tapahtui. Kaksitoista naista ilmoittautui osanottajiksi.

Kevättalvella 1937 tulivat ensimmäiset ryhmät. Jukka ja Viena Erkkilällä oli uusi pirtti, ja siihen majoittui 11 hiihtäjää seitsemän vuorokauden ajaksi. Toisessa ryhmässä oli 20 hiihtäjää, joista puolet otti Kuusikon Hanna kievaritaloonsa. Myöhemmin oli hiihtäjiä muissakin taloissa, mm. Laaksossa ja Vainiossa. Myös Eevi Hanhivaara piti matkailijoita niin kesällä kuin talvella vuokraamassaan Laurilan talossa.

Hiihtäjäporukan miehillä oli golfhousut ja naisilla puolitakki ja hamehousut. Sukset olivat koivua, mutta seuraavana vuonna oli joillakin jo hienot hikkorisukset. Kirkonkylästä

Sirkkaan hiihtäjät vedättivät itsensä narussa hevosen perässä.

Sota-aika ja sitä seurannut jälleenrakennusvaihe katkaisivat tämän talomajoitusperinteen, mutta 1950-luvulla se taas elpyi entistä ehomaksi niin, että pääsiäisen aikaan oli hiihtäjiä majoitettuna miltei talossa kuin talossa.

Vuonna 1958 aloitti Sirkassa toimintansa ensimmäinen varsinainen matkailuyritys, kun kauppias Eino Tiensuu ja opettaja Kosti Ylikantola sekä puolisonsa Lilja perustivat Sirkkan Matkailumajan. Myöhemmin sillä on ollut muita omistajia, ja nykyisin se kantaa nimeä Levin matkailumaja. Sirkkan Matkailumaja sai pitkään olla ainoana matkailuyrityksenä Sirkankylässä, mutta vähitellen ilmestyi muitakin.

Alpo Hietalahti rakensi 1966 majan, joka myöhemmin käytti nimeä Matkailevi, Martti ja Ritva Kuusisto sekä Tenho ja Raili Hietikko tulivat Pohjanmaalta ja perustivat 1974 Levin Loma -nimisen matkailumajan. Reino Aarikka Harjavallasta rakensi Lomarin vuonna 1975.

Kun matkailutoiminta edelleen vilkastui, alettiin kaivata myös hotellitasoista majoitusta, ja niin syntyi ammattiyhdistysliikkeen omistaman Levin Matkailukeskus Oy:n rakennuttamana hotelli Levitunturi 1981, johon viisi vuotta myöhemmin rakennettiin kylpylä ja liikuntakeskus. Runsaiden liikuntatilojen lisäksi ho-

tellin yhteydessä on kokoushuone ja lähinnä lapsia varten tarkoitettu toimintakeskus. Hotellin ensimmäisenä johtajana toimi Pekka Sammatti.

Kun hotellia rakennettiin, kylän pienimmät matkailuyrittäjät ja talomajoittajat pelkäsivät, että hotelli vie heiltä leivän, mutta kävikin päinvastoin. Hotelli Levitunturin myötä matkailutoiminta Sirkassa ja muuallakin Kittilässä vasta oikeastaan alkoi. Vaikea sanoa, johtuiko se todella hotelli Levitunturista, vai oliko aika muuten kypsä sellaiseen kehitykseen, mutta niin vain kävi.

Kuusistot myivät osuutensa Levin Lomasta Hietikoille ja ryhtyivät rakentamaan Sirkkaan toista hotellia. Hotelli Sirkantähti aloitti toimintansa 1988. Samana vuonna Hietikot vuorostaan myivät Levin Loman Päivikki Palosaarelle, joka uudistaen ja laajentaen muodosti siitä kylään kolmannen hotellin nimeltä Hullu Poro. Ja vauhti ei ole yhtään laantunut. Joka vuosi syntyy pari kolme sataa uutta rakennusta, hotelleja ja lomamökkejä. Nyt lähestytään Levillä jo 20 000 vuodepaikan rajaa.

Kevättalvella 1964 valmistui kunnan rahoittamana ensimmäinen hiihtohissi Levitunturiin. Se oli niin sanottu kapulahissi, jossa hiihtäjän piti itse kiinnittää vetokapulansa ylöspäin vetävään vajeriin. Se toimi vain muutaman vuoden, mutta sitten rakensi sveitsiläisen Doppelmayeryhtiön suomalaisedustaja "Purini" rinteeseen uuden hissin ja komean huvilan sen alapuolelle.

Vuonna 1976 perustettiin Martti Kuusiston ja Tenho Hietalan aloitteesta Levin Hissit osakeyhtiö, jossa myös kunta oli osakkaana. Perustamiskokous pidettiin Sirkkan matkailumajalla. Yhtiön kehitys oli aluksi hitaanpuoleista, kunnes yhtiön johtoon vuonna 1988 tuli insinööri Jouni Palosaari, jonka aikana yhtiöstä on kehittynyt tehokas ja monipuolinen lasketteluurheilun moottori Kittilään. Vuosina 1993 ja 1994 yleisö äänesti Levin Vuoden Hiihtokeskukseksi. Levillä on nykyisin hissejä ja rinteitä ympäri tunturia, kesäkelkkarata, pienoisautorata, välinevuokraamo ja -myymälä. Uudenvuodenyönä 2000 avattiin ns. Maailmancup-rinne. Siinä 60 kondolivaunua kuljettaa laskettelijat

ylös (ja tarvittaessa tuo myös alas). Tässä rinteessä on pidetty useita kansainvälisiä suurkilpailuja, samoin kuin Levin pohjoispuolelle rakennetussa maastohiihtokeskuksessa. Levin Hissit hoitaa niin ikään 230 kilometrin pituista latuverkostoa hiihdosta kiinnostuneille. Tähän kuuluu myös noin 15 kilometrin mittainen purupohjainen valaistu latu, jossa voi hiihtää heti, kun lunta on muutama sentti. Myös lumetusjärjestelmä on olemassa eräissä rinteissä ja osalla pururataa. Latujen käytöstä ei, ainkaan toistaiseksi, peritä maksua, vaan niiden kunnossapidon kustannuksista vastaavat matkailuyrittäjät vuodepaikkojensa määrän suhteessa.

Nykyajan matkailijalle ei yleensä riitä nukkuma-, ruokailu- ja tanssipakka, vaan hän kaipaa muitakin toimintaa. Sirkkaan onkin syntynyt monenlaista ohjelmapalvelua harjoittavia yrityksiä. Järjestetään moottorikelkkasafareita ja vuokrataan kelkkoja. Merkittäviä kelkkareittejä Kittilässä on noin 600 kilometriä. Niiden kunnosta huolehtii Levin Hissit Oy. Porolla tai koiravaljakolla ajelua on saatavissa. Vene-, kanootti-, kalastus- ja patikkaretkiä järjestetään. On katukahviloita ja tulistelupaikkoja jne. Kondolialueella on nuorisolle skeittirata ja golfkenttää rakennetaan tunturin pohjoispuolelle.

Markkinoinnin keskittämiseksi ja tehostamiseksi perustettiin Levin Matkailu Oy vuonna 1989. Se pitää yllä alueen keskusvaraamoja. Se toimi aluksi Kittilän kirkonkylässä,

mutta syksyllä 1995 se siirtyi Sirkkaan valmistuneeseen Levin Porttiin. Samoissa tiloissa aloitti toimintansa kunnan infopiste, josta matkailija saa tietoja, ohjeita ja esitteitä alueella olevasta matkailutarjonnasta.

Kunta on ollut mukana varsin monessa yrityksessä, ainakin alkuvaiheessa. Se on myös kaavoitustoiminnalla saanut aikaan sen, että Sirkkaan on syntynyt useita mökkiyhdyskuntia. Rakkavaaran, Etelärinteen, Levijärven ja muiden kaava-alueilla on toinen toistaan komeampia lomarakennuksia. Kittilän kunnan ja sen kunnanjohtajan Aame Nikan panos lentokentän saamisessa oli huomattava.

Matkailulla on tietenkin myös kielteiset puolensa. Sivukyläläiset nurisevat, että kunta uhraa voimavaroja Levi-keskuksen kehittämiseen ja muille kylille riittää vain rippeitä. Puhutaan rauhattomuudesta, luonnon kulumisesta ja maisemien pilaantumisesta. Levitunturikin on pitänyt repiä "arpiseksi" laskettelu-rinteiden rakentamisen vuoksi. Sitä haittaa on koetettu lieventää ajamalla laskettelu-uralle turvetta ja kylämällä sopivaa ruoho- ja varpukasvillisuutta. Onneksi Sirkassa on kaksi tunturia. Kätkä onkin päätetty säästää niitä varten, jotka kaipaavat koskemattonta tunturiluontoa.

Matkailu on kuitenkin vahvasti Sirkkan nykyisyyttä ja ilmeisesti myös tulevaisuutta. Jos sitä ei olisi, kylä olisi kuihtunut muutamien vanhusten

Laskettelijoita Levin Lammaskurussa. – Kuva kirjoittajan.

Somero-Seuran kesäretkellä

Taitaa olla joka vuosi sama pulma. Pitäisi löytää kohde, jolla houkutella 40–50 ihmistä mukaan Somero-Seuran perinteiselle kesäretkelle. Retkeläisillä on nykyään, mistä valita, kun kesäjuhlia piisaa jokaiseen pitäjään ja omalla autolla pääsee vaivatta perille. ”Mitäs siin ruikutat, järjestätkää parempii retkii”, ajattelee valistunut lukija. Kesäkuun alussa uutisoitiin laajasti, että Loimalla on avattu uusi valtakunnallinen maatalousmuseo SARKA. Siinä se lopulta oli, mitä oli kaivattu.

Lähteenkorvan Irenen ja Einon kanssa teimme valmistelevala tutustumiskäynnin Loimaalle heinäkuun alussa. Retki alkoi vähitellen muotoutua. Nähdyn perusteella valittiin käyntikohteet, ruoka- ja kahvipaikat ja varattiin opas.

Retkipäivänä 24.7. lähdimme aamukahdeksalta Someron torilta bussilla kohti Loimaata. Oppaamme Anja Välimäki oli meitä vastassa Kanta-Loimaan kirkkomäellä. Samalla mäellä pihan toisella sivulla sijaitsee Loimaan kotiseutumuseo. Se on avattu vuonna 1962 entiseen luonnonkivilohkareista vuona 1855 rakennettuun viljamakasiiniin. Seinän paksuus on metrin luokkaa. Esineitä museolta löytyy noin 4500 kappaletta. Kotiseutumuseota esitteli perusteellisesti Toivo Marjamäki.

Seuraavaksi tutustuimme Anja Välimäen johdolla Kanta-Loimaan kirkkoon. Vuonna 1837 valmistuneen kirkon ulkoseinät olivat remontissa, mutta kauniin kirkkosalin sisätilat olivat normaalisti jumalanpalveluskäytössä. Kirkon vieressä kallioon hakattuna on 39 pientä pyöreää syvennystä, ns. uhrikuoppaa. Pakanallisella ajalla turvattiin seuraavan vuoden sato uhraamalla vainajille laittamalla viljaa näihin kuppikiviin.

Maistuvat aamukahvit joimme kahvila Henriikassa. Hetken hengähdysksen jälkeen olikin vuorossa tunnin kiertoajelu ympäri Loimaan

Kullervo-traktori Sarka-museossa. – Kuva Esko Aalto.

Sarka-museon kokoelmia.
Kuva Helvi Eskolin

Pyry-Petteri Iltanen maitolaiturilla Sarka-museossa.
Kuva Helvi Eskolin

maaseutua ja keskustaa. Anja Välimäki kertoi muun selostuksen ohessa taiteilijaprofessori Alpo Jaakolan värikkästä elämästä. Eläissään kiistellyt persoonallisuus on nykyisin saanut yleistä arvostusta osakseen. Massiiviset viljavarastot ovat kau-

pungin näkyvin maamerkki. Oppaan mukaan rekkakuorma viljaa vaikuttaa yhden siilon viljan korkeuteen vaivaiset 2 mm.

Puolilta päivin saavuimme uuden Sarka-maatalousmuseon pihaan, ja kiitimme Anja Välimäkeä ansiokkaasta opastuksesta. Museoon tutustuminen alkoi ruokailulla. Aila Reunanen henkilökuntineen oli laittanut maukkaat ruuat.

Museon näyttely on jaoteltu vuoden vuodenvaihteen mukaan. Kevään, kesän, syksyn ja talven maataloustyöt selostetaan vaihtelevin. Maaseudun suurin murros oli koneiden tulo korvaamaan ihmistyötä. Ensimmäinen separaattori, sitten sähkött ja traktorit, lypsykoneet ja moottorisahat. Sata vuotta sitten maa- ja metsätalous työllisti 70 prosenttia kansasta. Nykyisin luku on vain 5 prosenttia ja sekin puolittunee seuraavan 20 vuoden aikana. Tänäpäin Sarka-museo antaa yleiskuvan tapahtuneesta kehityksestä. Laajenevat kone- ja esinekokoelmat vaativat jatkossa lisää näyttelytilaa.

Puoli kolmelta iltapäivällä tulimme Mäki-Punton kotimuseon pihaan. Jorma Mäki-Punto on kerännyt melkoisen kokoelman maatalouden vanhaa esineistöä. Poika viljelee nykyisin tilaa, joten isäntä ehtii entistä enemmän paneutua museon hoitamiseen. Juttua piisasi tunnin ja olisi varmaan mennyt toinenkin, jos aikataulu olisi antanut periksi.

Kiirehdimme päivän viimeiseen kohteeseen Ypäjän vehnämyllylle. Kahvila-myyrä ja mylly sijaitsevat Ypäjän asemalla. Heti piha-aidan takana kulkee rautatie. Juna ohitti pihan hiukkaakaan hiljentämättä. Vaunut vain viuhahtelivat silmissä. Somerolaisesta se näytti ohittavan kovin läheltä. ”Kuis mahtais tammottes paikas ollenkas osata assuut!” Joimme emäntä Maarit Suonpään keittämät kahvit, osa teki ostoksia ja muutamat retkeläiset tarinoivat ulkona myllärin kanssa. Viiden jälkeen iltapäivällä saavuimme takaisin

Hengen mies V. E. Törmänen. Ystävyyden silta kantaa aikojen yli

Näen ns. sieluni silmin yhä, kuinka Vilho Edvard Törmänen, runoilija ja eläkkeellä oleva kansakoulun opettaja, lähestyy iloisena asuntoamme Kuljunkadulla Lohjalla. Puku päällä ja solmio kaulassa kuten aina. Satuun katsomaan ulos vuokra-asuntomme ikkunasta yläkerrassa, jonne vaimoni kanssa olimme juuri avioliittoon vihittyinä muuttaneet. Oli lokakuu 1965.

Hymyilevällä runoilijalla oli kädessään salaperäinen paketti. Hän oli kuullut pienistä häistämme, ja piti kunnia-asianaan henkilökohtaisen lahjan tuomista. Paketti avattiin juhlallisesti, sieltä paljastui uljas hopeareunainen kristallimalja ja kortti, josta luin huolellisesti kirjoitetun lauseen:

“Ken lemmenkultaa tuhlaten
vain elää – varhain hukkaa
sen.”

Olin ystävystynyt runoilijan kanssa vuoden 1957 alussa tehtyäni hänestä haastattelun oululaiseen kulttuurilehti Kaltioon päätoimittaja Atte Kalajoen pyynnöstä. Olin 19-vuotias edellisen kevään ylioppilas, ja minua jännitti. Törmänen oli täyttänyt 70 vuotta 1956 huhtikuussa. Ukolla riitti juttua elämästään; lumouduin kuuntelemaan ehkä sopimattoman pitkäksi aikaa. Silti sovimme tapavamme uudelleen. Tapaamisemme jatkuivat 10 vuoden ajan hänen kuolemaansa saakka.

Haastattelu Kaltioon pyydettiin siitä syystä, että V.E. Törmänen oli julkaissut omalla kustannuksellaan 1956 kokoelman “Alppiruusu”, jossa hän runo-osaston jälkeen kertoo 68 sivun verran merkillisestä taiteilijantaipaleestaan otsikolla *HARKITTU “MURHA”, Teitaten miehen kohtalo, Hämmästyttäviä tosiasioita kirjallisuudesta elämästämme*. Päätoimittaja Atte Kalajoki halusi esitellä Lapissa syntyneen opettaja-kirjailijan tarinan pohjoissuomalaisille lukijoille.

Tuo tarina vaikutti syvästi minuun, nuoreen haastattelijaan. Runoilijan isä oli Isonvihan aikaan

70-vuotias runoilija V. E. Törmänen kotonaan Lohjalla 1957. Somerolle hänet liittää vuoden virnanhoito Oinasjärven koulun opettajana. – Kuva Ilkka Juhani Takalo-Eskola.

Lappiin etelästä muuttaneiden Kyrön jälkeläisiä, äiti lappalainen. Isä kuoli 16 päivää ennen pojan syntymää; lapsuus oli ankea. Äidin täytyi kuljettaa poikaa mukana halkometsässäkin. “Lapsenlikkana” poika joutui toimimaan heti kun jotenkin kykeni. Hengenravintoa olivat lähinnä Raamatun kertomukset ja kansan tarinointi. Luku- ja kirjoitustaito varmistuivat kiertokoulussa, kansakouluun hän pääsi menemään vasta tavallista vanhempana.

Rippikoulussa jopa piispan huomio oli kiinnittynyt häneen. Opintielle ja itsensä kehittämiseen pojalla oli sisäinen pakko. Hän pääsi Kajaanin seminaariin ja valmistui opettajaksi. Ainekirjoituksesta ja piirustuksesta oli kymppi sekä kansakoulun että seminaarin päästötodistuksessa. Ateneum oli ollut vakava vaihtoehto seminaarille.

Palkinnot kirjoituskilpailuista innostivat kirjailijan uralle. Kotiopiskelun ohella Törmänen kertoi kehittäneensä taipumuksiaan mm. kansakoulunopettajan yliopistollisilla jatkokoulutuskursseilla 1914–15. Siellä häneen oli tehnyt lähtemättömän vaikutuksen Viljo Tarkiaisen luentosarja “Realismi Suomen kirjallisuudessa”, etenkin hänen humaani

ja avaramielinen suhtautumisensa Aleksis Kiven tuotantoon.

Ura alkoi vahvasti. Kustannusliike Kirja julkaisi esikoisteoksen “Mestarit” 1924 ja seuraavana vuonna runokirjan “Tunturilauluja”. Vastaanotto oli lämmin, kiitosta tuli paljon.

Kolmas teos, runokirja “Elämän korpi” (WSOY 1928) oli oudolla tavalla käännekohta. Monilta arvovaltaisilta tahoilta se sai jopa ylistävää kritiikkiä. V.A. Koskeniemi kiitteli Uudessa Aurassa erityisesti mm. runoa “Lumikide kuutamossa”. Kohtalokkainta saattoi olla, että Edvin Linkomies (silloin vielä Flinck) kehui Törmäsen runoja verraten niitä moniin Tulenkantajien tuotteisiin – puhuen siinä yhteydessä jopa modernille suunnalle (siis Tulenkantajille!) ominaisesta ajatuksellisesta velttoudesta. Siitä saattoi seurata vihat!

Jotain kylmäkiskoisuutta Törmänen oli ounastellut jo käydessään ensimmäistä kertaa Suomen kirjailijaliiton kokouksessa. Ihmeteltyään ilmapiiriä Heikki Toppilalle tämä oli tokaissut liminkalaisittain “Ne on katteellisia!” Lauri Haarlankin Törmänen muisti varoittaneen: “Rakit uhkaa sinua!”

Hyökkäys tuli. Helsingin Sanomissa ilmestyi Lauri Viljasen laaja arviointi Elämän korvesta. Siinä ironisoitiin monin tavoin (jopa vääristellyin sitaatein) Törmäsen runoja. Ja niin kävi, ettei yksikään kustantaja sen koommin julkaissut Törmästä. Ei vaikka arvovaltaisia puoltajia riitti Maila Talviosta Uuno Kailaaseen, jopa Urho Kekkoseen asti. Sekään ei tuntunut paljoa painavan, että Yrjö Kilpisen säveltäminä V.E. Törmäsen ”tunturilaulut” tulivat tunnetuiksi lied-musiikin helminä niin Suomessa kuin laajalti maailmallakin.

Pelkkä kateusreaktio ei ehkä riittä selittämään runoilija Törmäsen sivuun työntämistä. Oli menossa myös aatehistoriallinen murros, staattisesta idealismista ja ”ikuisista arvoista” yritettiin kääntyä kohti dynaamisempaa etsintää. Runoudessa modernismi haki uusia muotoja alkaen vieroksua loppusointuja ja tiukkoja runomittoja. Tämä (peri)aatteellinen torjunta kohdistettiin paha kyllä koko perinteiseen muotokieleen ja ilmaisuun. ”Entisen” muodon hallinnalta ja sisällöllisiltä ansioilta oli helppo sulkea silmänsä ajan aaltojen keikuttaessa. On kai pakko sanoa Nietzscheen tavoin: inhimillistä – liian inhimillistä...

V.E. Törmäsessä oli mahtavaa sekin, ettei hän koskaan täysin lannistunut. Synkimpinä hetkinään hän myönsi joskus päättäneensä, ettei kirjoita koskaan enää...ei koskaan enää... Hengen paloa eivät hetken päätökset kuitenkaan pitkään pidätelleet. Kuusi lastaan ylioppilaiksi kouluttaneena hän jollakin ihmeellä vielä pystyi kustantamaan laajan kirjallisen tuotannon!

Perustamansa kustannusliike Kyrönheimon nimissä hän julkaisi Villipeuran (runoja) 1932, Kartanoita ja alustalaisia (romaani) 1933, Jumalankieltäjät (romaani) 1942, Tiilentekijän lauluja (runoja) 1944, Alppiruusun (runoja ja ”teilatun miehen tarina”) 1956 ja Oppilaskapinan 1961 (pienenromaani Kajaanin seminaarilaisten opiskelijalakon yrityksestä 1905).

Kymmenen vuoden aikana sain todistaa Lohjalla viiden V.E. Törmäsen itse kustantaman kirjan ilmestymisen. Seuraavat olivat

Metsänlukijat 1963, Hymyilevä harju 1965 ja Karttakeppi ja punekynä 1966. Neljästä viimeisestä kirjoitin tuoreeltaan jutut Länsi-Uusimaahan, Oppilaskapinasta myös Kaltioon (5—6/61). Näitä kirjojaan Törmänen sanoi kaupitelleensa jopa polkupyörällä pitäjiä kiertäen.

Sain lukea myös julkaisemattoman omaelämäkerran Yöstä päivään (Erään orpopojan ihmeellinen tarina), jossa elämän tärkeät käännteet ja sisällöt esitettiin kirkkaina kuvina. 20-vuotiaan veljen kuolema ilmoitettiin ennakkoon unessa. Veli puolestaan toi univiestin, jonka Törmänen tulkitsi ehdottomaksi kielloksi tarttua koskaan viinapulloon. Teksti oli vaikuttava kehitystarina ahdingosta kohti luovan henkisyysajan avaruuksia.

Minun kirjallisia harrastuksiani Törmänen jaksoi seurata, puhui vain kannustavia asioita. Hän ei vieroksunut 1964 ilmestyneen Upottavan kokeilevia unitekstejäkään, vaan suhtautui niihin asiallisella vakavuudella. Ystäväni Erkki Sakari Heinosen ja Alpo Jaakolan näyttelyssäkin hän kävi Helsingissä (Strindbergillä) vuoden 1961 alussa esittään sitten ymmärtäväisiä kommentteja.

Monesti olen harmitellut, etten kirjoittanut muistiin niitä lukuisia anekdootteja ja tapahtumia Suomen kirjallisesta elämästä (ja muustakin), joita häneltä vuosien varrella kuulin. Mm. hän kertoi matkustajakodissa yllättäen havainneensa, että naapurihuoneeseen oli majoittunut kirjailija Ilmari Kianto, ollen paossa 50-vuotispäiväänsä. Seinän läpi oli kuulunut, kuinka hän isoon ääneen yksikseen veisasi koko viren ”Kiitos sulle Jumalani”. Jos muistikuva on oikea, tuo on tapahtunut 7.5.1924 Törmäsen itsensä ollessa 38-vuotias.

Törmänen kertoi käyneensä myös Arvid Järnefeltin kuolinvuoteella. Mieleen oli jäänyt persoonallisuuden rauhallinen voima ja suurten tavattoman sinisten silmien katse.

Suru-uutinen Törmäsen omasta kuolemasta tuli kesäkuussa 1967. Sain kunniatehtävän olla kantajana saattamassa häntä hautaan.

Vuosikymmenet vain kirkastavat merkittäviä asioita. Oli elämykseltä ja elähdyttävää keskittyä muiste-

lemaan yhteyksiäni V. E. Törmäseen kutsuttuna Somerolle Jakob Ritzin seuran kokoukseen tammikuun 2005 lopussa. Samoin pääsin taas hyvien energioiden tuntumaan kirjoittaessani tätä joulujulkaisuun – kiitos mahdollisuudesta! Someroon V.E. Törmäsen kytkee vuoden opettajan-toimi Oinasjärven koululla, kuten Kai Linnilä tammikuussa kertoi.

Valoisan ystävän kuva elää syvällä mielessä voiman ja myönteisyyden lähteenä. Puheenparret ja anekdootit huuhtoutuvat tajunnasta, mutta luovan hengen läsnäolo ylittää ajan. Luokoon ilmaisun eetos siltoja sukupolvien ja ihmisten välisten kuilujen yli!

V.E. Törmäsen Jumalan joulukuusi

*Sammuvi lännen hiillos,
uupuvat vihurin palkeet,
pohjan taivahan takkaan
syttyvät öiset valkeet.
Leiskuvat Jäämeren yllä
liekkien hopeakaaret,
vihreinä niiden alla
kukkivat kuoleman saaret.*

*Jäämeren urhojen sielut
nousevat nuotioiltansa
äärelle hopealieden
katsoen riemuissansa:
loitolla Jumalan kuusi
suurena, tummana häilyy,
juurella hohtavat hanget,
oksilla liekit päilyy.*

*Jumalan kynttiläpuuna
pimeys tähtösin väikkyä,
onnen pisaroin kirkkain
avaruus autuas läikkyä;
palavat timattikruunut
loistavat kymmenet, sadat,
kuiskivat otavat kaukaa,
laulavat linnunradat:*

*Ihminen, näin sua holhoo
ääretön viisaus, hyvyys!
Riemuksi sun ovat luodut
korkeudet sekä syvyys:
pimeys, Jumalan kuusi,
tuhansin kynttilöin häilyy,
jotta sun sielusi kaivoon
ikuinen kirkkaus päilyy.*

Kokoelmasta Villipeura.

Somero-Seura kiittää

Kiitokset lahjoituksista ja yhteistyöstä:

Someron kaupunki
Someron seurakuntayhtymä
4H-yhdistys
Kultelan kyläyhdistys
Härkätieyhdistys
Hämeen Härkätie ja
Matti Korolainen
Elvi Ainalinpää
Helena Korkiala
Erkki Aalto
Arto Tuominen
Anu ja Jari Aho
GRP Seppo Mäkinen
Mäkilän traktorimuseo
Kaarina Mäkelä
Väinö Merivuori
Heimo Söderström
Eino Myllylä
Heimo Aaltonen
Sami Vihanto
Rauno Elomaa
Liisa Koskinen
Pekka Kujanpää
Petri Salo
Sirpa Koiranen
Jukka Ojala
Someron Rakennus- ja
Konevuokraamo
Ilpo Seppänen
Pekka Salminen
Helmi Timonen
Hannu ja Seppo Yli-Rekola

Kiitokset talkoolaisille ja Someron Joulun kirjoittajille.

Liity Somero-Seuran jäseneksi.
www.somero-seura.net

Henkilökunta:

Eino ja Irene Lähteenkorva ovat hoitaneet talonmiehen töitä museolla.
Museoemäntänä on toiminut Maija Liisa Hyytiäinen ja museoisäntänä Voitto Ollonqvist. Apulaisina ovat toimineet Niina ja Tarja Alitalo. Pekka Alitalo on huolehtinut museon ulkoisesta turvallisuudesta.
Ruohonleikkauksesta on huolehtinut Satu Ruostela.

Näyttelyt:

Joululehtien, vanhojen käsitöiden ja museoesineiden näyttely Kaarina Mäkelän liikehuoneiston näyteakunassa jouluna 2004.

Talkoot ja toimintaa:

Loppiaisenä paloivat tervapadat museon nurkalla härkäviikkojen alkamiseksi.

Ruokava-messuille osallistuttu.

Koululaisten museopäivä 18.5.05.

9.7. avoimet ovet museolla.

Käytiin onnittelemassa juhlivaa Somerniemi-Seuraa 10.7.2005 Somerniemellä.

Hermannina heinään 12.7.05.

Jannen Hanuri-ilta 11.7.05.

Museon aitan tuohikattotalkoot 13.8.05.

Lainajyvämakasiinien maalaustalkoot 19.–20.8.05.

Talkoomuonituksesta ovat huolehtineet Ritva Helminen, Onerva Ollonqvist, Maija Liisa Hyytiäinen ja Aila Talonen.

*Seurakunnan perhekerho valmisti käpylehmiä museon ikkunalle 3.5.2005.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.*

Somero-Seuran toimintaa

Somero-Seuran kevätkokouksessa vasemmalta Eero Älli, Timo Kinnunen, Olavi Virtanen, Pekka Salminen, Sirkku Kurkikangas, Petri Siviranta ja Kari Löfgren. – Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

*Mekkopitäjäläispariskunta.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.*

*Päiväpulkan saivat Mirja ja Pentti Heinonen.
Vasemmalla Leeni Tiirakari.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.*

***Museoemäntä Maija Liisa Hyytiäinen ja museo-
apulainen Niina Alitalo 6.8.05 musiikkiriparin
konfirmaatiojuhlassa. – Kuva Pekka Alitalo.***

***Anja Rajala heittelee tottuneesti heiniä seipäälle.
Kuva Niina Alitalo.***

***Hanuri-Janne viihdytti heinäväkeä.
Kuva Niina Alitalo.***

***Kirkonkoulun oppilaita ja
heidän loimaalaisia leiri-
kouluvieraitaan 18.5.2005.
Opettaja Nella Lindberg
opastaa.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.***

Koululaisten museopäivä 18.5.05. Kehräämässä Helena Korkiala ja Elvi Ainalinpää ja yksi oppipoika.
 Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Erkki Aalto ja kaksi oppipoikaa.
 Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Salossa pidetään kotiseutupäivät vuonna 2007. Juhlien päätoimikunnan kokous 4.10.05 Salon valtuustosalissa. Vasemmalta Salo-Uskela-Seuran puheenjohtaja Osmo Koskinen, Kotiseutuliiton pääsihteeri Päivi Kallio ja Suomen Kotiseutuliiton hallituksen puheenjohtaja Heikki Kukkonen.
 Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Lainajyvämakasiinit maalattiin talkoilla. Ylhäällä Eero Alli, keskellä Hannu Yli-Rekola ja alhaalla Juhani Talonen ja Seppo Yli-Rekola. Muita talkoolaisia olivat Voitto Ollonqvist, Antti Mäkelä, Eino Lähteenkorva ja Jorma Aalto. – Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Torppamuseon aitan upouusi katto hohtaa.
 Kuva Maija Liisa Hyytiäinen. 13.8.05.

Aitan kattotalkoissa vasemmalta Erkki Aalto, Juhani Talonen, Antti Mäkelä, Voitto Ollonqvist, Eero Älli, Ahti Kukkonen ja Jorma Aalto. Tarjolla Ritva Helminen makkarasoppaa.
 Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Somerniemi-Seura 30 vuotta

12. 6. 2005

Somerniemi-Seuran 30-vuotisjuhla pidettiin 12.6.2005 Somerniemen Kesätorin Metsolassa. Kunniavieraana "mekkopitäjäläisiä".

Somerniemi-Seura perustettiin 8.6.1975 Oinasjärven koululla. Kokouksen koollekutsuja oli Oskari Laine, joka valittiin myös seuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. – Kuva Manu Kärki.

Somerniemi-Seuran kaksi toimivaa veteraania; puheenjohtajaksi 1985 valittu Martti Turunen ja sihteeriksi 1982 valittu Ensio Soini. – Kuva Manu Kärki.

Someron kaupungin onnittelut esitti kaupunginhallituksen puheenjohtaja Taru Pöri. Juhlan juontajana toimi Kai Linnilä. – Kuva Manu Kärki.

Juhlapuhuja M.A. Numminen muisteli jo poikavuosinaan pyöräilleensä Somerniemellä. – Kuva Manu Kärki.

Juhlaan oli kutsuttu kaikki kuusitoista mekkopitäjäläistä ja heistä kymmenen noudatti kutsua. Kuvassa vasemmalta Martti Turunen, M.A. Numminen, Kaari Utrio, Voitto Ollonqvist ja Pentti Nikula. – Kuva Manu Kärki.